

Kari Hoffren

"KAPEAMMIKSI VAIN KÄYVÄT RAJASI SUN?"

Länsi-Afrikan maiden itsenäistyminen Britannian parlamentin keskusteluissa vuosina
1945–1965

Pro gradu -tutkielma
Historian ja etnologian laitos
Jyväskylän yliopisto
Toukokuu 2012

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta – Faculty Humanistinen tiedekunta	Laitos – Department Historian ja etnologian laitos
Tekijä – Author Kari Hoffren	
Työn nimi – Title "Kapeammiksi vain käyvät rajasi sun?" Länsi-Afrikan maiden itsenäistyminen Britannian parlamentin keskusteluissa vuosina 1945–1965	
Oppiaine – Subject Yleinen historia	Työn laji – Level Pro gradu -tutkielma
Aika – Month and year Toukokuu 2012	Sivumäärä – Number of pages 109
Tiivistelmä – Abstract Tutkimus analysoi Länsi-Afrikan itsenäistymisprosessista käytyä keskustelua Britannian parlamentin ylä- ja alahuoneissa vuosien 1945–1965 välisenä aikana. Tämä tapahtuu tarkastelemalla Quentin Skinnerin, Chaïm Perelmanin sekä Reinhart Koselleckin metodisten oppien mukaisesti parlamentin edustajien argumentaatiota ja heidän käyttämiään käsitteitä sekä retorisia keinoja. Ensimmäisiksi alkuperäislähteinä tutkimuksessa käytetään Britannian parlamentin istuntopäiväkirjoja. Tutkimuksen tavoitteena on selvittää, miten parlamentin edustajat näkivät Länsi-Afrikan dekolonisaation ja millaisin argumentein eri näkökantoja puolustettiin. Näkökulma kohdistuu erityisesti yksittäisten parlamentin edustajien puheenvuoroihin ja käsittely tapahtuu temaattisesti seitsemän teeman mukaisesti. Nämä seitsemän teemaa ovat primitiivisyys ja rotukysymys, rakenteelliset valmiudet, poliittiset valmiudet, yksinvaltiuden ja harvainvallan uhka, etnisen nationalismien ja sisäisen konfliktin uhka, kommunismin uhka sekä Kansainyhteisön tulevaisuus. Tutkimus esittelee näiden eri teemojen kautta parlamentaarista keskustelua ja esittää, että Britannian parlamentin edustajat keskustelivat kaikkein eniten siirtomaiden poliittisista ja rakenteellisista valmiuksista. Pääosin parlamentin edustajat suhtautuivat melko pessimistisesti Länsi-Afrikan maiden ja erityisesti Ghanan valmiuksiin, mutta tämä kritiikki ja pessimistisyys haudattiin tärkeissä keskusteluissa kuten Ghanan itsenäistymisdebatissa. Parlamentin edustajien tavoitteena oli positiivinen narratiivi, jossa Britannia näyttäytyi omasta tahdostaan siirtomaista luopuvana entisenä imperialistina. Suuressa mittakaavassa parlamentin edustajat voidaan jakaa itsenäistymisen maihin kohdistuvissa asenteissa pessimisteihin ja optimisteihin, eivätkä nämä jakolinjat noudattaneet puolueiden välisiä jakolinjoja.	
Asiasanat – Keywords Britannia, dekolonisaatio, Länsi-Afrikka, parlamentit	
Säilytyspaikka – Depository Historian ja etnologian laitos	
Muita tietoja – Additional information	

Sisällysluettelo

1 Johdanto.....	1
1.1 Aiempi tutkimus ja tutkimuskysymys	4
1.2 Tutkimuksen rajaus ja lähdeaineisto.....	7
1.3 Metodit	10
2 Britannian parlamentti ja imperiumi	14
3 Dekolonisaatiokeskustelu Britanniassa: valmiudet ja heikkoudet.....	21
3.1 Primitiivisyys ja rotukysymykset	21
3.2 Rakenteelliset valmiudet itsenäistyä.....	36
3.3 Poliittiset valmiudet itsenäistyä	51
4 Dekolonisaatiokeskustelu Britanniassa: uhat ja mahdollisuudet.....	63
4.1 Yksinvaltiuden ja harvainvallan uhka	63
4.2 Etnisen nationalismin ja sisäisen konfliktin uhka.....	75
4.3 Kommunismin uhka	79
4.4 Kansainyhteisön tulevaisuus	87
5 Dekolonisaatiokeskustelu Britannian parlamentissa	96
Lähteet ja liitteet	101
Liite 1: Aikajana vuosille 1945–1964.	106
Liite 2: Afrikan kartta	107

1 Johdanto

Joulukuussa 1958 Britannian parlamentin alahuoneessa käytiin keskustelua Kansainyhteisön tilasta. Tuolloin oli käymässä selväksi, ettei Kansainyhteisön asema ollut järkkymätön eikä sen hallitseminen Britanniasta käsin ollut entisen imperiumin tapaan mahdollista. Kun muut alahuoneen jäsenet esittivät huolestuneita kysymyksiä hallituksen edustajalta Kansainyhteisön mahdollisista tulevista ongelmista, työväenpuolueen Samuel Silverman kysyi hallitusta edustaneelta R.A. Butlerilta hieman piruilevaan sävyyn, oliko hallituksen aikomuksena muuttaa Kansainyhteisön tunnuslaulun Land of Hope and Gloryn sanoja "laajemmaksi yhä käyvät rajasi sun" muotoon "kapeammaksi vain käyvät rajasi sun".¹ Silverman sai napakan kieltävän vastauksen, mutta hänen kysymyksensä heijasteli laajempaa ilmiötä.

Toisen maailmansodan jälkeen Britannian imperiumi oli selkeästi murrostilassa. Jo ennen sotaa vuonna 1938 siirtomaaministeriössä oli tehty asenteellinen täyskäännös Britannian imperiumin hallinnoimisessa ja ministeriö oli aloittanut uudistamisprosessin, joka tulisi lopulta päättymään keskusjohtoisen imperiumin purkamiseen. Siirtokuntien alisteinen asema tulisi muuttaa yhteistyösuhteeksi, jossa siirtomailla olisi aiempaa aktiivisempi rooli omassa kehityksessään. Tämän lisäksi länsiliittoutuneiden sodan aikana allekirjoittama Atlantin julistus oli omiaan herättämään vaatimuksia siirtomaiden itsehallinnosta.² Länsi-Afrikassa paikalliset puolueet olivat jo pitkään ajaneet uudistuksia ja poliittisia muutoksia, mutta puolueet olivat ennen sotaa olleet pieniä eliitin liikkeitä. Sodan jälkeen länsiliittoutuneiden vapauden ja tasa-arvon propagandan kyllästävät länsiafrikkalaiset sotilaat liittyivät joukolla paikallisiin puolueisiin ja afrikkalaisista puolueista tuli todellisia kansanliikkeitä.³

¹ Hansard. HC Deb. 17.12.1958 vol. 597, cc. 1123–1125; Alkuperäisen laulun sanat: "Wider still and wider shall thy bounds be set", Silvermanin kysymys: "[...]may I ask whether the Government's policy is now to revise the famous anthem and substitute for certain well known lines, the lines "Narrower still and narrower Shall thy bounds be set"?"

² Wilson 1994, 54–55; Atlantin julistus. <http://digital.library.unt.edu/ark:/67531/metadc581/>, viitattu 29.11.2011; Atlantin julistus oli Ranskan, Britannian ja Yhdysvaltojen 1941 allekirjoittama julistus, jonka kolmannessa artiklassa luvattiin kaikille kansoille oikeutta päättää itse kenen hallinnon alla ovat ja itsehallinnon palauttamista niille, jotka sen olivat menettäneet. Ranskan ja Britannian mielestä tämä julistus koski vain Eurooppaa, kun taas Roosevelt ja monet afrikkalaiset nationalistit olivat sitä mieltä, että julistus koski myös siirtomaita.

³ Falola 1999, 87–88.

On olemassa monenlaisia arvioita siitä, mitkä tekijät lopulta laukaisivat brittiläisen imperiumin purkaneen prosessin. Tutkimuksissa on korostettu esimerkiksi brittiläisen keskushallinnon poliittisia linjauksia ennen toista maailmansotaa⁴ tai siirtomaiden puolueiden ja nationalististen liikkeiden merkitystä dekolonisaation käynnistymisessä⁵. Toisaalta Afrikan dekolonisaation laukaisseeksi kriittiseksi tekijäksi on esitetty yleistä kehitystä muissa Aasian siirtomaissa, erityisesti Intiassa⁶. Tämä mielipiteiden kirjo osoittaa osaltaan, että brittiläistä dekolonisaatiota on syytä tarkastella ennemminkin hitaasti kypsyneenä ilmiönä, johon vaikuttivat muun muassa taloudelliset tekijät, afrikkalaisten nationalistien toiminta, muuttunut asennoituminen imperiumin ylläpitoon ja Britannian vallan heikkeneminen toisen maailmansodan jälkeen. Vaikka dekolonisaatioprosessiin vaikuttaneista syistä on esitetty monenlaisia mielipiteitä, pääosa historiantutkijoista on monisyisen selityksen kannalla.⁷ En tule tutkimuksessani ottamaan osaa tähän debattiin, mutta tämä historiografinen debatti dekolonisaation taustatekijöistä on hyvä tiedostaa. Siitä huolimatta, että tutkimukseni kohdistuu nimenomaan purettavana olevan imperiumin keskustaan ja sen poliittiseen eliittiin, en halua millään tapaa esittää, että Britannian parlamentti tai edes Britannian hallinto olisi kiistatta keskeisin tekijä dekolonisaatioprosessin toteutumisessa.

Vaikka dekolonisaatioprosessin alku on kiistanalainen, varsinaiset itsenäistymiset tapahtuivat 1900-luvun toisen puoliskon alussa sellaisella tiheydellä, että tapahtumasarjan merkitystä maailmanhistorialle ei käy kiistäminen. 1950- ja 1960-lukujen aikana lähes neljäkymmentä Afrikan valtiota itsenäistyi ja brittiläiset Länsi-Afrikan maat liikkuivat varsin yhtenäisenä joukkona dekolonisaation kärjessä. Ghana itsenäistyi näistä maista ensimmäisenä vuonna 1957 ja hyvin pian seurasivat perässä niin väkirikas Nigeria kuin paljon pienemmät siirtomaat Sierra Leone, Gambia sekä brittiläinen Kamerun ja Togo. Vuoteen 1965 mennessä kaikki brittiläisen Länsi-Afrikan

⁴ Ks. esim. Flint 1983, 389: Flintin mukaan Britannian siirtomaaministeriö oli yksinomaan vastuussa siirtomaiden muutoksesta, eikä hän pidä muiden kuin siirtomaahallinnon asiakirjojen tutkimista edes tarpeellisena.

⁵ Ks. esim. Falola 2002, 215: Falola pitää merkittävimpana itsenäisyyden edistäjinä paikallisia afrikkalaisia poliitikkoja ja virkamiehiä sekä Britanniassa aktiivisesti itsenäisyyttä ajaneita panafrikkalaisia.

⁶ Ks. esim. Low 1982, 3: Low esittää, että intialaiset taistelivat ratkaisevat taistelut kolmannen maailman imperialismin purkamisen puolesta ja että afrikkalaiset nationalistit lähinnä seurailivat intialaisten raivaamaa tietä ilman suurempaa vastustusta emämaan suunnalta.

⁷ Cain & Hopkins 1994, 285–286.

maat olivat itsenäisiä.⁸ En tule tässä tutkimuksessa käsittelemään juurikaan brittien mandaattialueiden kehityskulkua, etupäässä siksi, ettei näiden alueiden kehityksestä tai itsenäistymisestä juuri käyty keskustelua parlamentissa. Täten Kamerun ja Togo jäävät melko vähäiselle huomiolle.

Sosiokulttuurisesti Länsi-Afrikka on erittäin kirjava. Nigeriassa on nykypäivinäkin viitisenkymmentä merkittävää ja kaiken kaikkiaan 200 eri etnistä ryhmää. Maassa puhutaan englannin rinnalla yli 250 eri kieltä, joista tosin neljää yleisintä puhuu 65 % asukkaista.⁹ Lähes neljä kertaa pienemmässä Ghanassakin on kymmenkunta merkittävää etnistä ryhmittymää ja lisäksi kymmenesosa kansasta kuuluu muihin pienempiin etnisiin ryhmiin.¹⁰ Alueen itsenäinen yhteiskunnallinen historia on pitkä ja ulottuu aina 1000-luvulle asti. Esimerkiksi Ghanan kuningaskunnasta käytiin kauppaa Saharan yli ja maan historiallinen maine kultarannikkona on lähtöisin näiltä ajoilta. Muita lähialueen varhaisia kuningaskuntia olivat 1200-luvulla kukoistuksensa aloittanut Mali sekä 1400–1500 -luvulla aikana voimissaan ollut Songhai.¹¹ Vielä 1880-luvulla brittiläisen kolonisaation käynnistyessä alueella oli useita itsenäisiä valtioita ja nämä valtiot vastustivat voimakkaasti Britannian valloitusta, mutta epäonnistuivat. Eurooppalaiset jakoivat Länsi-Afrikan siirtomaihin omien intressiensä mukaisesti, mikä loi valtioita, jotka eivät juuri noudattaneet vanhojen valtioiden rajoja tai etnisiä jakoja.¹² Nämä rajat olivat hyvin samankaltaisia kuin nykyään käytettävät valtioiden rajat.

⁸ Ks. liite 1, aikalinja itsenäistymisistä.

⁹ Falola 1999, 5–6.

¹⁰ Pellow & Chazan 1986.

¹¹ Falola 2002, 90–94.

¹² Falola 2002, 174–176, 187.

1.1 Aiempi tutkimus ja tutkimuskysymys

Vaikka sekä afrikkalaisten nationalististen liikkeiden että Britannian ministeriöiden toimintaa on tutkittu varsin kattavasti, Britannian parlamentin asemaa Länsi-Afrikan dekolonisaatioprosessissa ei ole juurikaan tutkittu. Koska tapahtumahistoriaa ja hallinnon historiaa on hyvin kattavasti käsitelty eri tutkimuksissa, on mielestäni aika pohtia sitä, millaiset ajattelumallit ohjasivat Britannian imperiumin purkamista silloin, kun Afrikan maiden itsenäistyminen oli vilkkaimmillaan. Vaikka parlamentti ei ollut kriittisessä asemassa dekolonisaatioprosessin toteutumisessa, se toimi keskustelufoorumina koko tapahtumaketjun ajan. Keskustelu parlamentissa heijasteli koko poliittisen eliitin suhtautumista sekä Länsi-Afrikan että koko brittiläisen Afrikan itsenäistymiseen.

Brittiparlamentin suhtautumista dekolonisaatioon on tutkinut ennen tätä tutkimusta David Cheesman, jonka artikkeli "Butskell and the Empire: The House of Commons Prepares for the Scramble from Africa, 1946–56" käsittelee pääosin dekolonisaatioon valmistautumista ja päättyy Ghanan itsenäistymisestä käytyyn debattiin vuonna 1956. Cheesmanin mukaan sekä konservatiivipuolue että työväenpuolue olivat toisen maailmansodan jälkeisenä vuosikymmenenä päätyneet konsensukseen siitä, että siirtomaaimperiumi oli mennyttä aikaa ja että dekolonisaatio oli välttämättömyys. Tämä oli osa 1950-luvun alkupuolella näkynyttä molempien puolueiden konsensusta, niin sanottua Butskellin politiikkaa, joka näkyi Britannian taloushallinnossa ja sosiaalipolitiikassa.¹³ Tulen tässä työssä viittaamaan varsin usein Cheesmanin artikkeliin ja tarkastelen hänen argumentteja oman tutkimukseni tulosten valossa.

Toinen aiheeseen kytkeytyvät tutkimus on Phillip Murphyn teos *Party Politics and Decolonization: The Conservative Party and British Colonial Policy in Tropical Africa 1951-1964*. Murphyn teos keskittyy nimensä mukaisesti konservatiivipuolueen jäsenten toimintaan parlamentissa ja taustoittaa niitä tekijöitä, jotka vaikuttivat puolueen jäsenten näkökantoihin konservatiivien hallituskausien aikana. Murphy keskittyy ulkoisten

¹³ Cheesman 2009, 250; Mr. Butskell oli *The Economistin* luoma satiirinen hahmo, joka oli sekoitus R.A. Butleria, konservatiivien kuninkaallisen rahaston kansleria ja hänen edeltäjänsä, työväenpuolueen Hugh Gaitskelliä.

sidosryhmien ja puolueen sisäisten ryhmittymien toimintaan, kun taas minä tarkastelen tutkimuksessani nimenomaan parlamentin suurissa saleissa julkisesti tehtyä keskustelua.

Muu tutkimuksessa käytetty tutkimuskirjallisuus koostuu suurelta osin artikkeleista, mutta joukossa on myös dekolonisaation tutkimisen kannalta hyvin hyödyllisiä laajempia teoksia. Afrikan pään tapahtumien ja brittihallinnon toiminnan puolelta mainittakoon John. D. Hargreavesin *Decolonization in Africa* sekä Henry Wilsonin *African Decolonization*. Afrikan maiden tilanteen kartoittamisessa ovat olleet apuna yleiset historiateokset, joista mainittakoon Ghanan kohdalla Deborah Pellwin ja Naomi Ghazanin *Ghana: Coping with Uncertainty* sekä Nigerian kohdalla Toyin Falolan *History of Nigeria*. Britannian puolta dekolonisaatioprosessista ovat valottaneet Stephen Howen *Anticolonialism in British Politics: The Left and the End of Empire 1918-1964*, Paul B. Richin *Race and Empire in British Politics* sekä jo edellä mainittu Philip Murphyn *Party Politics and Decolonization: The Conservative Party and British Colonial Policy in Tropical Africa 1951-1964*. Lopuksi on syytä vielä mainita mielestäni jokaiselle Britannian 1900-luvun parlamenttia tarkastelevalle varsin hyödyllinen, mutta melko vanha yleisteos Britannian parlamentista: Norman Wildingin ja Philip Landyn *An Encyclopædia of Parliament*.

Tutkimuksen ydintavoite on selvittää, miten parlamentin edustajat suhtautuivat Länsi-Afrikan dekolonisaatioon vuosien 1945–1964 välisenä aikana. Tämä tutkimuskysymys jakautuu seitsemään alakysymykseen, joita jokaista käsittelen omassa luvussaan: oliko rodullisilla tai etnisillä seikoilla merkitystä? Mitkä olivat edustajien mielestä Länsi-Afrikan maiden taloudelliset ja poliittiset valmiudet itsenäistyä? Oliko edustajien mielestä itsenäistyvissä maissa olemassa uhka despotismista, sisäisistä konflikteista tai kommunismista? Mitä Länsi-Afrikan dekolonisaatio merkitsi imperiumille tai Kansainyhteisölle? Tutkimuskysymykset on jaoteltu temaattisesti kahteen alakategoriaan, joita tutkimuksessa tarkastelen yläotsikoilla valmiudet ja heikkoudet sekä uhat ja mahdollisuudet. Ensimmäisen yläluvun kolmessa alaluvussa tulen käsittelemään rodun merkitystä, taloudellisia seikkoja sekä poliittisia valmiuksia. Jälkimmäisen yläluvun neljässä alaluvussa tulen käsittelemään harvainvallan uhkaa, sisäisten konfliktien uhkaa, kommunismin uhkaa sekä Kansainyhteisön tulevaisuutta.

Tutkimuksessani myös mahdollisuuksien mukaan tunnistetaan ja taustoitetaan ne henkilöt, jotka aktiivisesti väittelivät Länsi-Afrikan itsenäisyyttä koskevissa debatteissa. Näin pystytään luomaan kuva niistä yksilöistä, jotka loivat, muokkasivat ja kommentoivat brittiläisen Afrikan dekolonisaation ensimmäisiä vaiheita Britannian parlamentissa. Taustoitus toteutetaan käyttämällä hyväksi Oxford Dictionary of National Biography -hakuteossarjaa ja sen internet-versiota, sekä joidenkin henkilöiden kohdalla lehdissä ilmestyneitä muistokirjoituksia eli nekrologeja. Nekrologit ovat lähdekriittisesti ongelmallisia, mutta niistä on mahdollista hakea paljon keskeistä tietoa henkilöiden taustasta, kunhan nekrologeihin liittyvät konventiot pidetään jatkuvasti mielessä. Länsimaisessa kulttuurissa kuolleista puhutaan nekrologeissa ja muistopuheissa oletusarvoisesti hyvin positiiviseen sävyyn ja elämään liittyneet synkemmät puolet peitellään tai käännetään tavalla tai toisella positiiviseksi. Käytän kuitenkin nekrologeja tutkimuksessani ensisijaisesti selvittäessäni henkilön uran vaiheita yleisellä tasolla tai tarkastellessani hänen yhteyksiään muihin toimijoihin, kuten yritysmaailmaan tai kansainväliseen toimintaan.

1.2 Tutkimuksen rajaus ja lähdeaineisto

Tutkimukseni aikarajauksen taustalla on toisaalta pyrkimys stabiiliin poliittiseen taustaan, mutta myös mahdollisimman laajaan kattavuuteen: käytän siis ensisijaisina lähteinä Britannian parlamentin istuntopöytäkirjoja vuosien 1945–1964 väliseltä ajalta. Tuona aikana Britanniassa oli vuosien 1945–1951 välisenä aikana kaksi työväenpuolueen hallintokautta sekä vuosien 1951–1964 kolme perättäistä konservatiivipuolueen hallintokautta¹⁴. Kaksi yhtenäistä hallituskautta antavat vakaan poliittisen asetelman taustaksi parlamentin keskusteluille.¹⁵ Oppositioaseman voidaan olettaa vaikuttaneen puolueiden jäsenten argumentteihin samalla tavalla kuin hallituspuolueasemankin voidaan olettaa vaikuttaneen hallituspuolueen argumentaatioon. Tämän lisäksi kaikki brittiläisen Länsi-Afrikan maat Gambiaa lukuun ottamatta itsenäistyivät tarkastelujakson aikana. Vaikka valta vaihtui Britanniassa jo vuoden 1964 lokakuussa, rajaus ulottuu vuoden 1964 loppuun, jotta myös viimeisenä itsenäistyneen Gambian itsenäistymisprosessi on mahdollista saada mukaan tarkastelun alle¹⁶.

Keskityn nimenomaan Länsi-Afrikkaan sen vuoksi, että alueen maat olivat Saharan eteläpuolisen Afrikan itsenäistymisen pioneereja. Maat muodostavat myös selkeän maantieteellisen kokonaisuuden¹⁷, johon myös tutkimusaineistoissa viitataan kokonaisuutena¹⁸. Tämän lisäksi maat itsenäistyivät pääosin rauhallisessa yhteistyössä siirtomaahallinnon¹⁹ kanssa toisin kuin aiemmin itsenäistyneet Etelä-Afrikka²⁰ ja Sudan²¹, joiden itsenäistymisprosessi oli paljon monimutkaisempi. Maita yhdisti myös

¹⁴ Työväenpuolueella heinäkuusta 1945 helmikuuhun 1950, sekä tynkähallintokausi helmikuusta 1950 lokakuuhun 1951, jonka aikana työväenpuolueella oli vain hyvin pieni enemmistö parlamentissa. Konservatiiveilla helmikuusta 1951 toukokuuhun 1955, toukokuusta 1955 lokakuuhun 1959 ja lokakuusta 1960 lokakuuhun 1964; Rallings & Trasher 2007, 60.

¹⁵ Ks. liite 1, aikalinja hallituskausista.

¹⁶ Vaikka Gambia itsenäistyi vasta vuoden 1965 puolella, viimeiset varsinaiset keskustelut aiheesta käytiin joulukuussa 1964. ks. Hansard. HL Deb. 3.12.1964 vol. 261, cc. 1202–15.

¹⁷ Ks. liite 2, Afrikan kartta.

¹⁸ Ks. esim. Hansard. HC Deb. 17.7.1952 vol. 503 cc. 2430.

¹⁹ Tässä tutkimuksessa siirtomaahallinnolla tarkoitetaan nimenomaan siirtomaan paikallisia brittien johtamia hallintorakenteita, kuten kuvernööriä ja muuta hallintohenkilöstöä paikan päällä.

²⁰ Etelä-Afrikka oli aiemmin ryhmä erilaisia pieniä itsenäisiä valtioita, jotka yhdistyivät 1910, minkä jälkeen maa oli nimellisesti Britannian vallan alla, mutta käytännössä itsenäinen; Fayola 2002, 198–200.

²¹ Sudania oli virallisesti hallinnut Britannian ja Egyptin yhteishallinto, kunnes Sudan siirtyi Egyptin vallan alle 1951 ja 1956 itsenäistyi. Vaikka britit käytännössä hallitsivat Sudania, maan asema poliittisesti

brittiläinen epäsuoran hallinnon strategia, jossa paikalliset valtarakenteet otettiin käyttöön maan hallitsemiseksi sen sijaan, että britit olisivat rakentaneet maahan omaa hallintoinfrastruktuuria, joka olisi vaatinut paljon suurempaa taloudellista panostusta²².

Tutkimuksen lähdeaineistoksi on valittu nimenomaan parlamenttien debaattit siitä syystä, että kaikista saatavilla olevista aineistoista juuri parlamenteissa käydyt keskustelut ovat kaikkein vähiten hiottuja. Hansardiin²³ on kirjattu edustajien puheenvuorot kokonaisuudessaan ja mahdollisuuksien mukaan kaikkien kommenttien ja puheenvuorojen lausujat ja mahdolliset äänestystulokset on kirjattu muistiin. Kun puhe kirjoitetaan ylös, siihen sallitaan vain hyvin vähäisiä muutoksia: raportoiija korjaa kielioppivirheet, varmistaa, että korrekkeja parlamentaarisia nimityksiä käytetään ja poistaa turhat täytesanat ja tarpeettoman toiston. Editointityössä ei sallita muutoksia sisältöön eikä ilmaisujen luonteeseen. Puhujat saavat itse pyytää muutoksien tekemistä vain silloin, kun heidän puheensa on todistetusti kirjattu ylös virheellisesti. Brittiläiseen parlamenttikulttuuriin kuuluvat välihuudot, nauru ja keskeytykset on kirjattu pöytäkirjoihin, minkä vuoksi sekä puhe että myös pääosa sen saamasta välittömästä palautteesta on mahdollista lukea samasta lähteestä. Välihuomautuksien luonnetta ei kuitenkaan kirjata ylös, mikä toisaalta auttaa ylläpitämään puolueettomuutta ja tulkinnanvaraisuuden minimoimista, mutta toisaalta vie pois osan semanttisesta sisällöstä. Esimerkiksi ivallisen tai ilahtuneen naurun välille ei tehdä Hansardissa mitään eroa.²⁴

Tarkan ja puolueettomuuteen pyrkivän kirjauksen vuoksi parlamenttikeskustelut ovat paljon dynaamisempia kuin viralliset lausunnot tai mediassa esitetyt argumentit. Juuri tästä syystä debatteja tutkimalla on mahdollista päästä syvemmälle poliittisen eliitin ajatusmaailmaan. Tietenkin debattiaineistoilla on omat sokeat pisteensä, jotka luovat haasteita analyysille. Debateissa puhujat esiintyvät julkisesti, ja taitava poliitikko osaa myös pitää suunsa kiinni silloin kun se on edullisempaa kuin mielipiteen ilmaiseminen

oli huomattavasti monimutkaisempi kuin Länsi-Afrikan mailla; Encyclopedia Britannica Online. <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/571417/The-Sudan> viitattu 9.2.2011.

²² Falola 2002, 189–190.

²³ Brittiläisessä järjestelmässä tallennettuja parlamenttidebatteja kutsutaan nimityksellä Hansard kyseisiä tekstejä alun perin painaneen ja julkaisseen Hansardin suvun mukaan; Wilding & Laundy 1972, 340.

²⁴ Wilding & Laundy 1972, 341–342.

koko parlamentin edessä. Esiripun takana käydään keskusteluja niin käytävillä kuin ministeriöissäkin ja nämä keskustelut jäävät parlamenttikeskusteluihin keskittyvän tutkijan ulottumattomiin. Myös vaikeasti tallennettavat mutta inhimillisen viestinnän kannalta tärkeät seikat, kuten keskustelun tunnelma tai puhujien ilmeet, jäävät pimentoon.

Toissijaisena lähteenä käytetään ministeriöiden parlamentin käyttöön tuottamia raportteja antamaan lisätietoa sekä tarkasteltavista keskusteluista että Länsi-Afrikan siirtomaiden tilasta yleisesti. Hyödynnän näitä raportteja arvioidessani, mitä tietoa parlamentin edustajilla oli käytettävissään. Raportit ovat kuitenkin juurikin raportteja, eivät analyseja. Vuosittaisiin raportteihin on kirjattu eri alueiden tapahtumia varsin sirpaleisesti ja noin parisataasivuiset raportit kattavat kaikkien siirtomaiden kaikki yhteiskunnan osa-alueet, joten ei liene yllätys, että eri osa-alueiden käsittely jää varsin lyhyeksi. Silti raportit olivat todennäköisesti edustajien henkilökohtaisten yhteyksien ja henkilökohtaisen harrastuneisuuden ohella tärkein tiedonlähde siirtokuntien tilasta parlamentin edustajille.

1.3 Metodit

Parlamenttia tutkittaessa on välttämätöntä ottaa huomioon parlamentaarisen keskustelun konventioita. Britannian kaltainen vaalijärjestelmä, jossa vaalipiirissä eniten ääniä saanut saa vaalipiirin edustajapaikan, tuottaa perusasetelman, joka ruokkii vastakkainasettelua. Opposition tehtävänä on vastustaa hallitusta ja päästä itse seuraavissa vaaleissa hallitusvastuuseen. Tällaisessa asetelmassa syntyy herkästi poliittisia valtavirtauksia, joista tulee puolueen virallisia kantoja, vaikka mielipiteet olisivatkin paljon moninaisemmat.²⁵ Parlamentin jäsenet toimivat silti pohjimmiltaan aina yksilöinä: on puolueen jäsenten oman harkinnan alla, noudattavatko he puoluekuria vai esittävätkö oman kantansa, joka saattaa erota puolueen kannasta jopa radikaalisti. Tietenkin omapäisyydellä voi olla vakavatkin seurauksensa, jotka jäsen mitä varmimmin joutuu ottamaan huomioon. On siis perusteltua hylätä puolueen ensisijaisuus toimijana ja keskittyä henkilöihin itseensä siten, että puolueaustan merkitystä ei unohdeta, mutta sille ei anneta ehdotonta etusijaa.

Parlamentaarinen toiminta on nimenomaan toimintaa kielenkäytön kautta. Oletusarvoisesti kaikilla edustajilla on sama tavoite: edustamansa valtion ja sen kansalaisten hyvinvoinnin ja menestyksen edistäminen parhaalla mahdollisella tavalla. Samaan aikaan yksittäiset edustajat kamppailevat vallasta ja tämä tapahtuu oletusarvoisesti juuri kielenkäytön kautta. Kieltä voidaan käyttää vahvistamaan omaa tai puoluetoverien asemaa, sillä voidaan hankkia ja ylläpitää poliittista valtaa sekä haastaa ne, jotka valtaa pitävät hallussaan. Kielellä pystytään myös artikuloimaan ideologioita ja määrittämään todellisuutta omille tavoitteille edullisessa valossa.²⁶

Tutkimukseni kohdistuu ensisijaisesti argumentaatioon ja toissijaisesti käsitteisiin. Argumentaation ensisijaisuus tarkoittaa sitä, että käsitteitä tarkastellaan vain silloin, kun niiden käsittely kertoo enemmän puhujan ajattelusta kuin koko muun argumentin tulkitseminen. Argumentaatiota tutkittaessa hyödynnetään retoriikan oppeja ja käsitteitä tutkittaessa kahden suuren käsitehistorian kannan, skinneriläisen koulukunnan ja

²⁵ Bayley 2004, 2.

²⁶ Ilie 2010, 879.

Reinhart Koselleckin edustaman mannermaisen Begriffsgeschichte-koulukunnan ajatuksia. Tiettyjä elementtejä näistä kahdesta pyritään tutkimuksessani myös soveltamaan argumentaation tulkitsemiseen.

Reinhart Koselleck esittää seuraavan metodologisen minimivaatimuksen teoksessaan *Futures Past*: kaiken käsitehistoriallisen tutkimuksen tulisi tulkita käsitteitä aikalaisten ehdoilla. Tämä tarkoittaa siis sitä, että tulkinta tulisi tehdä ottaen huomioon aikalaiskäsitykset ja ne rajat, jotka kyseinen aika muodosti käsitteille. Tämän lisäksi tulisi ottaa huomioon käyttäjän itseymmärrys omasta kielenkäytöstään. Koselleckin mukaan käsitteet muuttuvat ajassa, joten on ensiarvoisen tärkeää ymmärtää, mikä merkitys käsitteellä on ollut puhujalle itselleen tämän käyttäessä käsitettä.²⁷ Koselleckin vaatimuksia voidaan laajentaa osin myös argumentaation tutkintaan, sillä niin käsitteitä kuin argumenttejakin tulkittaessa on mahdollista huomata, että joidenkin käsitteiden tai argumenttien merkitys tai käyttökelpoisuus muuttuu ajassa. Jotkut argumentit ovat toistuvasti käytettyjä ja hitaasti muuttuvia, kun taas joihinkin argumentteihin vetoaminen luo kuvaa puhujasta, joka on jäänyt jälkeen ajastaan, vaikka kyseinen väite olisi ollut täysin käyttökelpoinen muutamaa vuotta aikaisemmin. Tässä tutkimuksessa käsitteitä tarkastellaan ajallisessa perspektiivissä erityisesti silloin, kun jotain käsitettä tunnutaan käyttävän tavalla, joka poikkeaa normista ja on muista puhujista epäsovittavaa. Tällaiset tilanteet kertovat ennen muuta muutoksesta ja kahden aikakauden käsitteiden kohtaamisesta. Käsite on vaihtunut jonkin ryhmän käytössä toiseen eikä vanhan käsitteen käyttöä tässä ryhmässä enää suvaita. Muuttuvat käsitteet kertovat yhtä aikaa sekä kielen muutoksista pitkällä aikavälillä että kielen ilmiöistä tietyssä ajassa.

Pelkkä aikaperspektiivi on valitettavasti riittämätön käsitteiden tai argumenttien kattavaan tulkintaan: jotta tulkintaa voidaan laajentaa, tulee ottaa huomioon myös puhujan intentio²⁸. Quentin Skinner ehdottaa teoksessaan *Visions of Politics, Volume 1: Regarding Method*, että historiantutkijoiden tulisi ymmärtää, että puheakti koostuu kahdesta erillisestä, mutta erottamattomasta osasta: merkityksestä ja intentiosta. Jotta puheakti voitaisiin ymmärtää kokonaisuutena, tutkijan tulisi yrittää avata, mitä puhuja

²⁷ Koselleck 2004, 80–85.

²⁸ Intentiolla tarkoitetaan tässä tutkimuksessa Skinnerin hengessä puheen toimintatarkoitusta, eli mitä puhuja haluaa tehdä puheellaan.

on puheaktillaan halunnut tehdä sen lisäksi, että hän pyrkii ymmärtämään sen merkityksen. Tutkijan tulee ymmärtää tarkasti se konteksti, jossa puheakti tapahtuu.²⁹ Skinnerin vaatimus intention löytämisestä liikkuu kuitenkin vaarallisella maaperällä, sillä tutkijalla on riskinä sijoittaa sanoja puhujien suuhun pyrkiessään ymmärtää puhujien intentioita, erityisesti jos hänellä on ennako-oletuksia näistä intentioista – olivat nämä oletukset sitten tiedostettuja tai tiedostamattomia. Myös kontekstin luominen historialliselle puheaktille on vaikeaa, sillä emme saa välttämättä koskaan tietää kontekstia riittävän tarkasti. On helppoa kuvitella yksittäinen seikka, joka on vaikuttanut puhujan intentioihin ratkaisevasti, mutta jää tutkijalle tuntemattomaksi. Näiden kahden ongelman vuoksi Skinnerin vaatimus on suuri haaste toteuttaa sen täydessä mitassa, mutta tutkimukseni pyrkii toteuttamaan Skinnerin ajatusten hengen ja samalla välttämään intentionaalisuuden tutkimisen sudenkuoppia.

Tarkastelussa käytetään myös Chaïm Perelmanin esittelemiä retoriikan analyysin metodeja. Perelman esittää teoksessaan *The Realm of Rhetoric*, että retoriikka on ennen kaikkea informaalista. Toisin sanoen argumentit eivät koskaan ole loogisia, vaan näennäisen loogisia eli vaikka argumentit muistuttavat logiikkaa, ne eivät noudata logiikan sääntöjä, jotka ovat paljon ehdottomampia.³⁰ Puhujat pyrkivät saamaan yleisönsä kannattamaan ajatuksiaan kohtaamalla tämän yleisön ajatusmaailman ja muokkaamalla sitä yleisön itsensä hyväksymin keinoin.³¹ Parlamentin jäsenille yleisö on monitasoinen: toisaalta he puhuvat muille edustajille, toisaalta heidän puheensa ovat parlamentin istunnoissa myös julkisia, sillä ne tallennetaan Hansardiin sellaisenaan. Parlamentin jäsenet ovat varmasti tietoisia molemmista tasoista, mutta pidän todennäköisenä sitä, että he kokevat ensisijaiseksi yleisökseen muut parlamentin jäsenet. He ovat se yleisö, jolla on enemmän keinoja vaikuttaa välittömästi puhujan valta-asemaan ja joiden mielipiteillä on parlamenttikeskustelun tapahtuessa väliä. Vaikka muillakin kuin parlamentin jäsenillä on mahdollisuus ostaa Hansardin niteitä³², on todennäköistä, että todellinen yleisö Hansardin kautta on ollut varsin rajattu. Tämä

²⁹ Skinner 2002, 113.

³⁰ Perelman 1982, 48–50.

³¹ Perelman 1982, 11.

³² Wilding & Laundry 1972, 341.

potentiaali ulkopuolisten tarkastelulle on kuitenkin mitä todennäköisimmin tavalla tai toisella vaikuttanut parlamentin jäsenten puhetapaan ja argumentointiin.

Käytännöllisemmällä tasolla toteutan tutkimuksen aineistolähtöisesti. Yllämainitut teorit ovat lopulta vain välineitä, joilla tämä tavoite toteutetaan. Tutkimus on toteutettu etsimällä ja tutkimalla tiettyjä argumenttiteemoja, jotka ovat nousseet sekä lähdeaineistosta itsestään että muusta tutkimuskirjallisuudesta. Nämä teemat toimivat yläotsikkoina ja jäsennysmallina tarkemmalle analyysille.

2 Britannian parlamentti ja imperiumi

Tutkimukseni tulee suurelta osin kohdistumaan argumentteihin ja näkökulmiin ennemmin kuin puoluepolitiikkaan, mutta tästä huolimatta olisi ongelmallista tarkastella Britannian parlamentin jäsenten suhtautumista dekolonisaatioon ja imperiumiin pohjustamatta tätä ensin. Tässä lyhyessä luvussa esittelen työväenpuolueen ja konservatiivien suhtautumista imperiumiin ennen valitsemaani tarkastelujaksoa, jotta dekolonisaatioprosessista käyty keskustelu voidaan asettaa siihen ideologiseen ja poliittiseen kontekstiin, jossa keskustelu käytiin. Tämän lisäksi tulen käsittelemään dekolonisaation nykytutkimuksessa käytyä debattia imperiumin merkityksestä brittiläiselle yhteiskunnalle.

Britannian parlamentti on kaksikamarinen järjestelmä, joka koostuu ylähuoneesta ja alahuoneesta³³. Ylähuoneen jäsenistö jakautuu puolestaan puoluetustan lisäksi myös maallisiin ja hengellisiin lordeihin³⁴, joista jälkimmäisiä on noin tuhatpäisestä lordien joukosta vain 24. Ylähuone on myös Britannian korkein oikeus, minkä vuoksi ylähuoneessa istuu elinikäisinä pääreinä niin sanottuja lakilordeja, jotka ovat joko istuvia tai eläkkeellä olevia korkea-arvoisia tuomareita.³⁵ Tämän tutkimuksen käsittelykappaleissa kaikkiin ylähuoneen puhujiin viitataan lordeina tai heidän aatelisarvonsa kautta.³⁶ Vaikka poliittisilla puolueilla on oma paikkansa ylähuoneessa, hallitusten muodostamisessa keskeisintä on alahuoneen rakenne. Hallituksella ja oppositiolla on nimittetyt puhujansa myös ylähuoneessa ja useimmissa hallituksissa muutamia hallituksen ministerit ovat olleet myös päärejä, erityisesti konservatiivien hallintokausilla. Kuitenkaan ylähuoneen puoluejakaumalla ei ole mitään tekemistä yleisen kansallisen puoluejakauman kanssa. Myöskään puoluekurilla ei ole mitään pakottavaa vaikutusta ylähuoneen edustajiin, sillä puolueen jäsenyyden menettäminen ei merkitse heille todennäköistä putoamista edustajistosta kuten alahuoneessa.

³³ Ylähuone ja alahuone ovat englanniksi House of Lords ja House of Commons.

³⁴ Maalliset ja hengelliset lordit ovat englanniksi Lords Temporal ja Lords Spiritual.

³⁵ Shell 1988, 26, 30; lakilordi on englanniksi Lord of Appeal tai Law Lord.

³⁶ Jos ylähuoneen edustajaan voisi viitata monella eri arvonimellä, käytän Hansardin suosimaa arvonimeä.

Ylähuoneessa on myös jonkin verran puolueettomia, jotka osaltaan heikentävät puoluepolitiikan vaikutusta ylähuoneessa.³⁷

Lakialoitteet luodaan ministeriöissä, joista ne tuodaan ylä- ja alahuoneiden tarkasteltavaksi. Molempien tehtävä on muokata, korjailla ja tarkistaa ministeriöiden esittämiä ehdotuksia, mutta ylähuoneen vallassa on selkeitä rajoituksia. Ylähuoneella on oikeus viivästyttää lakiehdotuksia, mitä voidaan pitää ylähuoneen merkittävimpänä konkreettisenä vallankäytön välineenä.³⁸ Alahuone edustaa Britannian parlamentissa enemmän Britannian kansaa ja on kamareista voimakkaampi. Hallituksen on nautittava vähintään puolen alahuoneen kannatusta ja on muutoinkin tilivelvollinen alahuoneelle. Alahuoneella on myös yksinoikeus kaikkiin valtion varoja koskeviin toimenpiteisiin. Kun tämän tutkimuksen käsittelykappaleissa viitataan yleisesti edustajiin, kyseessä on nimenomaan alahuoneen edustaja.

Kahdesta tarkastelujakson aikana vaikuttaneesta pääpuolueesta työväenpuoluetta olisi luontevinta kutsua siirtomaavastaiseksi. Tämä mielikuva on kuitenkin osin harhaanjohtava: 1900-luvun alun antikolonialismi oli kyllä hyvin voimakasta nimenomaan brittiläisen vasemmiston piirissä, mutta työväenpuolueen johto ei ollut kovinkaan kiinnostunut siirtomaapolitiikasta vaan keskittyi mieluummin sisäpolitiikkaan.³⁹ Kansalaistasolla imperiumia vastustettiin vain vähän ennen 1930-lukua, joten siirtomaavastaisuudelle ei myöskään parlamentissa ollut juuri tilausta.⁴⁰

Ennen työväenpuoluetta antikolonialistit olivat pääosin liberaaleja. Heihin kuului esimerkiksi 1800-luvun puolivälissä vaikuttanut Richard Cobden, jonka varaan jotkut 1800-luvun lopun liberaalit yrittivät rakentaa imperialismia vastustanutta uutta liberalismiaan. Tämä suuntaus ei kuitenkaan perustanut anti-imperialismiaan siirtomaiden, vaan emämaan eduille: imperiumi nähtiin turhana tuhlailuna, joka uhkasi rauhallisia kauppasuhteita Britannian, Amerikan ja Euroopan maiden välillä. Toinen liberaali John Stuart Mill puolestaan puolusti siirtomaita ja niiden despoottista hallintaa

³⁷ Shell 1988, 54.

³⁸ Shell, 1988, 107–110.

³⁹ Howe 1993, 35.

⁴⁰ Porter 2004, 308.

sivistyneiden maiden harteille asetetulla sivistystehtävällä. Myöhempi liberalistinen ajattelu ei vastustanut imperiumia sinänsä, mutta kritisoi Britannian tyyliä hallita siirtomaissaan, sosiaalisen kehityksen puutetta sekä sitä, että siirtomaiden hallitseminen kasvatti sodan riskiä⁴¹ Liberaaleja ei kuitenkaan voi luonnehtia siirtomaavastaisiksi, vaan ennemmin anti-imperialistiseksi.

Näin ollen siirtomaavastaisuutta ei ennen työväenpuolueen esiinmarssia ollut juuri kummassakaan suuressa puolueessa⁴², mutta toisaalta myöskään työväenpuolue ei ollut poliittisessa toiminnassaan mitenkään räikeän siirtomaavastainen. Kyse oli pääosin siitä, että varhainen työväenpuolue koostui enimmäkseen ammattiyhdistysten aktiiveista ja vasemmistolaisista älyköistä, joita kumpaakaan ulkopoliittikka tai siirtomaapolitiikka eivät juuri kiinnostaneet, joten puolueen suhtautuminen siirtomaihin oli varsin heikosti määriteltyä. Harvojen siirtomaista kiinnostuneiden työväenpuolueaktiivien suhtautuminen siirtokuntiin oli holhoavan imperialistinen: alueet oli jaettu implisiittisesti erilaisiin kehitystasoihin rodun mukaan ja brittien tuli hitaasti hoivata siirtomaat itsehallintoon kykeneviksi. Työväenpuolueella ei ennen toista maailmansotaa ollut juurikaan halua puuttua siirtomaiden tilanteeseen ja puolue halusi voimakkaasti irrottaa itsensä siirtomaiden orastavasta kapinaliikehännästä.⁴³ Puolueen virallinen kanta seuraili pääosin liberaalia suhtautumista imperialismiin, mikä on nähtävissä esimerkiksi puolueen vuoden 1918 puolueohjelmasta *Labour and the New Social Order*.⁴⁴ Puolueohjelma pyrki itsehallintoon imperiumin sisällä ja imperiumin muuntamiseen Brittiläiseksi unioniksi federaation sijaan, mutta imperiumissa sinänsä ei nähty mitään ratkaisevan ongelmallista. Mahdollisesti hieman paradoksaalisesti sekä brittien tahdon pakottamista siirtomaihin että sotilaallisista interventioista pidättäytymistä paheksuttiin.⁴⁵ Selkeä siirtomaahallinnon vastustaminen oli ennen toista maailmansotaa pienen äärivasemmiston ja ääriiberaalien heiniä ja kaikki he joutuivat toimimaan puoluekentän reuna-alueilla eivätkä juurikaan parlamentin penkeillä.⁴⁶

⁴¹ Särkkä 2009, 57–65.

⁴² Työväenpuolueen nousu brittipoliittikkaan tapahtui 1918, sitä ennen hallitusvastuussa olivat vuorotelleet liberaalit ja konservatiivit.

⁴³ Howe 1993, 44–46.

⁴⁴ Rich 1990, 77.

⁴⁵ Labour Party 1918, 22.

⁴⁶ Rich 1990, 70.

Konservatismi on yleismaailmallisesti toiminut kahdella hyvin erilaisella toimintatavalla: joko ajaen niin kutsuttua järkipolitiikkaa tai hyökäten ajan turmelevan progressiivista henkeä vastaan. Britanniassa tämä jälkimmäinen defensiivisyys on ollut dominoivaa, vaikkakin konservatiivien omissa käsityksissä he ovat olleet vastuussa kaikista järkevästä poliittisista ratkaisuista.⁴⁷ Muutosvastaisuus ja vanhan kaipuu oli myös osana puolueen historiallista asennoitumista imperialismiin: kaupungistumisen heikentämän brittiläisen rodun uskottiin eheytyvän ja voimistuvan uudelleen siirtokuntien vihreillä kentillä.⁴⁸ Brittiläisen rodun parhaimmiston uskottiin kukoistavan siirtokunnissa ja ajavan siirtokuntia pois heikosta tilastaan kohti koko imperiumin menestystä. Tämänkaltainen asennoituminen siirtomaihin oli kuitenkin konservatiivipuolueessa jo toisen maailmansodan aikaan kuolemassa.⁴⁹ Toisaalta konservatiivit olivat sotienvälisenä aikana hyvin haluttomia muuttamaan siirtomaaimperiumin rakenteita: siirtokuntien paikallispolitiikoille ei annettu myönnytyksiä, mutta Britannian globaaliin vastuualueeseen ei haluttu myöskään laajennuksia.⁵⁰ Taustalla oli konservatiivi-ideologian ytimeen usein yhdistetty kaipuu menneeseen agraariin ja hierarkkiseen Britanniaan ja sen hyvin organisoituneeseen ja rauhalliseen yhteisöllisyyteen. Imperiumi ja siirtomaat näyttäytyivät symbolisella tasolla hyvin samankaltaisena kuin tämä mennyt yhteiskunta, ja tämä selittää osin sitä, miksi konservatiivit halusivat toisen maailmansodan jälkeen esiintyä kansallisen ja imperiumin yhteisöllisyyden puolustajina.⁵¹

Olisi kuitenkin tärkeää huomata, että siirtomaapolitiikan suhteen Britannian parlamentilla oli varsin vähän valtaa. Siirtomaapolitiikka perustui hallinnon varovaiseen yhteistyöhön siirtomaissa toimivien valtaryhmittymien ja intressiryhmien kanssa. Siirtomaiden tuli hyväksyä siirtomaahallinto, muutoin brittiläinen pienimmällä mahdollisella vaivalla ja rahoituksella toteutettu siirtomaahallinto olisi ollut mahdotonta toteuttaa siinä muodossa kuin se toteutettiin. Tällaisessa asetelmassa ideologisilla suunnanmuutoksille ei juuri ollut sijaa. Myös paikallisten virkamiesten hallintotyylin tai päätösten kritisoiminen olisi useimmiten tehnyt Britannian eduille enemmän hallaa kuin

⁴⁷ Barker 1994, 20–21.

⁴⁸ Rich 1993, 15.

⁴⁹ Murphy 1995, 10.

⁵⁰ Darwin 1980, 660.

⁵¹ Cannadine 2001, 131.

hyötyä. Lopputuloksena oli, että useimmista keskeisistä siirtomaihin liittyneistä päätöksistä ei juuri keskusteltu parlamentissa.⁵² Tämän tutkimuksen tarkoituksena ei kuitenkaan ole tarkastella, mitä parlamentin edustajat tekivät dekolonisaation estämiseksi tai edistämiseksi, vaan tarkastella niitä argumentteja, joita edustajilla oli dekolonisaation ja Länsi-Afrikan suhteen. Tästä syystä parlamentin heikko valta siirtomaa-asioissa ei juuri ole tutkimuksen kannalta merkityksellinen, vaikkakin hyvin tärkeä tiedostettava seikka.

Mutta millä tavalla Britannian yhteiskunta laajemmalla tasolla lopulta suhtautui imperiumiin? Kuinka suuri merkitys imperiumilla oli briteille? Tämä aihepiiri on nykytutkimuksessa edelleen jossain määrin kiistanalainen ja vastaukset jakautuvat kahteen ryhmään: osa tutkijoista, kuten Bernard Porter ja Ronald Hyam, on sitä mieltä, että pääosalle brittejä imperiumi oli kaukainen asia, johon ei juuri kiinnitetty huomiota. Porterin teos *Absent-Minded Imperialists* perustuu ajatukselle siitä, että pitkin imperiumin historiaa vain pienellä osalla briteistä oli minkäänasteista mielenkiintoa siihen, mitä imperiumissa tapahtui, ja tästä syystä puolueet eivät olleet imperiumiin liittyvistä seikoista kovinkaan kiinnostuneita⁵³. Imperiumiin ei haluttu sijoittaa suuria määriä rahaa varsinkaan ensimmäisen maailmansodan jälkeen ja siirtomaahallinnon virkamiehet valittivat jatkuvasti heille annetun tuen puutteesta. Tästä syystä imperiumia hallinnoitiin melko matalalla profiililla, mutta toisaalta tämä antoi siirtomaahallinnon edustajille suhteellisen vapaat kädet toimia, vaikka resursseja olikin niukasti.⁵⁴ Myös Britannian historian käsittelyssä imperiumille ei yleensä annettu kovin suurta asemaa: imperiumin historian käsittely tapahtui erillään Britannian historian käsittelystä ja sen opettamista toisinaan jopa vastustettiin kouluissa.⁵⁵

Ronald Hyamin mukaan tavalliset kansalaiset kyllä ymmärsivät olevansa osa laajaa imperiumia, mutta imperiumista ei muodostettu kokonaisvaltaista kuvaa siitä huolimatta, että imperiumiin liittyvät asiat, kuten tuontituotteet, imperiumin symboliikka sekä maahanmuuttajat näyttäytyivät varsin usein heidän elämässään.

⁵² Porter 2004, 25; Murphy 1995, 14.

⁵³ Porter 2004, 115–117; 268–271.

⁵⁴ Porter 2004, 14–15; 272–273.

⁵⁵ Porter 2004, 264; 306.

Toisen maailmansodan jälkeisessä ilmapiirissä välinpitämättömyys vain kasvoi, tai kuten Hyam asian ilmaisee, hänen sukupolvellaan oli suurempiakin huolia kuin siirtomaaimperiumin kohtalo.⁵⁶

Vastaavasti osa tutkijoista, kuten Catherine Hall sekä Andrew Thompson, on tarkastellut imperiumin merkitystä vastakkaisesta näkökannasta. Catherine Hallin mukaan juuri tämä Porterin ja Hyaminkin mainitsema eksplisiittisen käsittelyn puute osoittaa, että imperiumi oli läpitukenve osa brittiläistä yhteiskuntaa⁵⁷. Tästä huolimatta imperiumia ei nähty osana Britanniaa, vaan ulkopuolisena toisena, jota hallittiin metropolista käsin ja pidettiin jatkuvasti turvallisen välimatkan päässä. Silti se oli luonnollinen osa brittiläistä identiteettiä, vaikkakin piilotetussa muodossa, joka vain ajoittain nousi pintaan.⁵⁸

Andrew Thompson katsoo itse olevansa Catherine Hallin ja muiden postkolonialistien kannan sekä Porterin ja muiden postkolonialismin kriitikoiden välisen väittelyn ulkopuolella. Hänen kantansa perustuu lähtöolettamukselle, jonka mukaan imperiumin merkityksestä käytävissä keskusteluissa on unohdettu brittiläisen yhteiskunnan pluralismi. Eri ryhmien kohdalla imperiumin merkityksellisyys näkyi eri tavoilla: eliitille imperiumi oli tärkeä osa identiteettiä, sillä se ylläpiti eliitin kuvaa itsestään hallitsevana luokkana silloinkin, kun yläluokan poliittinen valta oli laskemassa.⁵⁹ Ylempi ja alempi keskiluokka miehittivät suuren osan siirtomaiden tarvitsemista virkamiespesteistä ja kulttuurin puolella imperiumiin liittyvät tarinat olivat suosittuja alemman keskiluokan parissa. Työväenluokka puolestaan näki siirtomaat oman luokkataistelunsa näkökulmasta ja työväki suhtautui toisaalta sympatisoiden, toisaalta vihamielisesti siirtomaiden asukkaisiin.⁶⁰ Edellä mainitut Thompsonin väittämät koskevat erityisesti 1800-luvun loppua, mutta Thompsonin mukaan vaikka toisen maailmansodan jälkeen ihmisten mielenkiinto imperiumiin ja tieto imperiumin tilasta olivat jatkuvassa laskussa, ihmisillä oli edelleen vahvoja mielipiteitä imperiumia

⁵⁶ Hyam 2010, 15–16.

⁵⁷ Hall 2006, 22–24.

⁵⁸ Hall 2006, 2–3, 25.

⁵⁹ Thompson 2005, 4–5, 9–15.

⁶⁰ Thompson 2005, 41–43; 64–65.

kohtaan ja nämä mielipiteet noudattelivat jossain määrin aiempia näkökantoja imperiumiin.⁶¹

Lopulta tämä 2000-luvun brittiläinen imperiumi-debatti on kuitenkin melko toissijainen tämän tutkimuksen kannalta. En tule tarkastelemaan tämän debatin näkökantoja kovinkaan laajasti tässä tutkimuksessa, sillä tutkimukseni kohdistuu juuri poliittisen eliitin näkökantoihin, eikä koko brittiläiseen yhteiskuntaan. Siitä huolimatta debatti on olennainen osa modernia siirtomaatutkimusta, jossa postkolonialistinen tutkimus ottaa ajoittain yhteen kriitikoidensa kanssa siitä, mikä ja millainen Britannian imperiumi lopulta oli.

⁶¹ Thompson 2005, 207–209.

3 Dekolonisaatiokeskustelu Britanniassa: valmiudet ja heikkoudet

3.1 Primitiivisyys ja rotukysymykset

Tulen tässä alaluvussa selvittämään, käytettiinkö rotua⁶² tai afrikkalaisten primitiivisyyttä argumenttina Länsi-Afrikan siirtomaiden itsenäistymistä vastaan. Aloitan tutkimukseni dekolonisaatiokeskustelusta esitellyistä valmiuksista ja heikkouksista käsittelemällä rotua, koska rotuun tai primitiivisyyteen liittyvät argumentit itsenäistymistä vastaan liittyivät hyvin pitkäaikaisiin ilmiöihin, joiden muutos tapahtuisi erittäin hitaasti. Täten argumentit, joissa rotua käytettäisiin perusteluna, olisivat implisiittisesti myös pyrkimyksiä ylläpitää Britannian valtaa Länsi-Afrikassa hyvin pitkään. Tulen myös valottamaan rotua ja primitiivisyyttä käsittelevien puheenvuorojen kautta tarkemmin edustajien mielipiteitä siirtokunnissa asuvista asukkaista. Vaikka rotu tapana jakaa ja määrittää ihmisyyttä on nykypäivänä menettänyt merkityksensä, se oli 1900-luvun alkupuoliskolla ja puolivälissä merkityksellinen eikä rotuseikkojen käsittelemättä jättäminen antaisi kattavaa kuvaa parlamentin edustajien käsityksestä Länsi-Afrikan maiden asukkaiden valmiuksista ja heikkouksista itsenäistymisprosessissa.

1900-luvulle tultaessa rodusta oli muodostunut täysin hyväksyty tapa määrittellä ja erotella ihmisryhmiä toisistaan. Tiettyjen ominaisuuksien yhdistämistä rotuun ei pidetty ennakkoluuloisena, vaan tosiasioihin perustuvana. Tieteellisen rotumäärittelyn merkitys kuitenkin muuttui parissa vuosikymmenessä varsin rajusti: kulttuurin selittäminen kausaalisesti rodun kautta hylättiin jo 1920-luvun lopulla, ja rotumäärittely rajoittui ulkonäköön liittyvien seikkojen tarkasteluun. Toisen maailmansodan aikana rodun nimissä tehtiin hirvittäviä tekoja, ja sodan jälkeen rotua perustelun ja selittämisen välineenä ryhdyttiin tarkastelemaan uudelleen. Tieteellistä rasismia, joka oli ollut voimakkaimmillaan maailmansotien välisenä aikana myös Britanniassa, ryhdyttiinkin tiedeyhteisössä kumoamaan sodan jälkeen.⁶³ Olisi kuitenkin liian kapeakatseista käsitellä rotukäsitysten ideologista kehitystä vain natsien toiminnan kautta peilaten tai

⁶² Tässä tutkimuksessa rodun kautta erottelulla tarkoitetaan erottelua fyysisten, erityisesti ulkonäköön liittyvien ominaisuuksien kautta ja etnisyydellä tarkoitetaan erottelua kulttuuristen seikkojen kautta.

⁶³ Barkan 1992, 1–3.

tieteellisen rasismien kehitystä tarkastellen, sillä rasismi ja rotuerottelu eivät kadonneet mihinkään brittiläisestä yhteiskunnasta toisen maailmansodan jälkeen. Britanniassa syntyi uudenlaisia rotuun liittyviä jännitteitä 1940-luvulta lähtien, kun maahan muutti afrikkalaisia mustia. Vaikka imperiumi muuttui kansainyhteiseksi vain muutamassa vuosikymmenessä, mustat alempaan asemaan asettava rotuideologia heikkeni paljon hitaammin.⁶⁴ Brittiläinen mustiin kohdistunut rasismi⁶⁵ kytkeytyi vahvasti imperiumiin: Britanniassa asuneet mustat olivat suurelta osin maahanmuuttajia imperiumin sisältä ja heitä oli saapunut jo 1700-luvulla. Orjuuden kieltämisen myötä mustien määrä oli laskenut, mutta kasvoi jälleen 1800-luvun lopulla ja moniin kaupunkeihin muodostui pääosin mustien merimiesten yhteisöjä. Huolimatta heidän pitkästä historiastaan maassa heihin kohdistui voimakkaita rotuennakkoluuloja.⁶⁶ Kaksi kestäväntä stereotypiaa mustasta afrikkalaisesta ovat olleet vaarallinen villi tai uhri⁶⁷. Molemmat stereotyypit asettavat mustan afrikkalaisen alisteiseen asemaan, joko aggressiiviseksi ja epärationaaliseksi tai yksinkertaisesti passiiviseksi ja valkoisten sortamaksi.

Käsiteltäessä pääosin mustien asuttaman Afrikan ja pääosin valkoisten asuttaman Britannian välistä suhdetta rotuseikkojen tarkastelematta jättäminen ei antaisi oikeutettua kuvaa dekolonisaatiokeskustelusta. Aihetta kuitenkin käsiteltiin Länsi-Afrikkaa koskevassa parlamenttikeskustelussa vain hyvin rajoitetun ajan: pääosa rotuun liittyvistä puheenvuoroista annettiin erilaisissa yleistä siirtomaapolitiikan linjaa koskevissa keskusteluissa vuosien 1949 ja 1953 välillä. Tänä aikana käytiin myös laajempaa sisäpoliittista keskustelua Britanniaan muuttaneiden mustien työläisten oikeuksista ja tilanteesta, erityisesti maahanmuuton rotuerottelusta, joka tyrmättiin sisäministeriön, työministeriön, siirtomaaministeriön ja liikenneministeriön yhteislausumalla vuonna 1950⁶⁸. Myös afrikaanerinationalistin Daniel François Malanin nousu Etelä-Afrikan pääministeriksi vuonna 1948 ja sitä seurannut apartheid-politiikan

⁶⁴ Rich 1990, 1-2.

⁶⁵ Tässä työssä määrittelen rasismien ennakkoluuloihin perustuvana toimintana, jonka kohteena on jokin etninen ryhmä tai rotu tai sen edustaja ja joka pohjaa oletukseen näiden ryhmien hierarkiasta, ryhmään kuulumisen kausaalista vaikutuksesta yksilöön sekä oman ryhmän ylemmyydestä toiseen ryhmään nähden; Barkan 1992, 3; Brittiläinen rasismi on kohdistunut historiallisesti mustien lisäksi myös irlantilaisiin, juutalaisiin ja aasialaisiin maahanmuuttajiin; Solomos 2003, 35–45; Esim. Ali Rattansi on esitellyt rasismi-käsitteen ongelmia laajemmin teoksessaan *Racism*; Rattansi 2007, 4-8.

⁶⁶ Rich 1990, 120.

⁶⁷ Bush 2006, 166.

⁶⁸ Rich 1990, 167.

nousu Etelä-Afrikassa huolestuttivat monia edustajia ja loivat tarvetta keskustella Britannian siirtomaita koskevista rotuseikoista⁶⁹. Tarve keskustella Malanin hallituksen politiikasta oli suuri, mutta koska Etelä-Afrikka oli itsenäinen dominio, sen sisäpolitiikasta keskustelu jouduttiin estämään parlamentin istuntoihin sopimattomana⁷⁰. Tietenkin mustien ja valkoisten segregatiota ja valkoisen vähemmistön ylivaltaa oli ylläpidetty Etelä-Afrikassa jo brittien valtakaudella, mutta Malanin apartheid oli paljon voimakkaampaa, lailla vahvistettua etnistä erottelua, joka tehtiin valkoisen vähemmistön etujen mukaisesti⁷¹.

Siirtokuntia käsittelevissä keskusteluissa puhe rodusta tai primitiivisyydestä hävisi lähes kokonaan sen jälkeen, kun Kultarannikon⁷² itsenäisyyttä käsittelevä lakiehdotus oli käyty läpi parlamentissa. Keskusteluja, joissa rotua tai primitiivisyyttä käsitteleviä puheenvuoroja esiintyi joko koko Afrikkaa tai Länsi-Afrikkaa koskien, oli kaikkiaan viisitoista ja ne rajoittuivat yhtä irrallista ylähuoneessa annettua kommenttia lukuun ottamatta alahuoneen keskusteluihin. Keskusteluista vain yksi⁷³ kohdistui suoraan rotuun liittyviin seikkoihin, kaikki muut olivat yleisluontoisia keskusteluja, joissa käsiteltiin joko siirtomaita yleisellä tasolla tai muita siirtomaiden kehitykseen liittyviä seikkoja, kuten esimerkiksi Kultarannikon perustuslakia tai siirtokuntien kehitysapua.

Ennen vuotta 1949 käydyissä keskusteluissa esiintyi vain joitakin yksittäisiä kommentteja rotuun tai primitiivisyyteen liittyen, mutta kommentit jäivät irtonaisiksi, eivätkä muut puhujat juuri niihin reagoineet. Nämä muutamat lyhyet kommentit paljastivat, että joidenkin Britannian parlamentin edustajien asennoituminen afrikkalaisiin oli sodan jälkeisinä vuosina holhoava⁷⁴. Afrikkalainen nähtiin monissa

⁶⁹ Rich 1990, 174.

⁷⁰ Ks. esim. Hansard HC Deb. 19.2.1951 vol.484 cc. 936–939.

⁷¹ Falola 2002, 199–203.

⁷² Kultarannikko, eli englanniksi Gold Coast on nykyään Ghana. Tässä työssä tullaan viittaamaan tähän kyseiseen maahan Kultarannikkona maan itsenäistymiseen vuonna 1957 saakka, jolloin maa otti viralliseksi nimekseen Ghana. Itsenäistymisen jälkeiselle ajalle sijoittuvissa viittauksissa tullaan maahan viittaamaan Ghanana.

⁷³ Kyseessä oli keskustelu Fenner Brockwayn esityksestä, jossa vaadittiin rotusyrjinnän kieltävää lakia. Esitys koski rotusyrjintää kaikkialla siirtokunnissa; Hansard HC Deb. 1.5.1953 vol. 514 cc. 2505–2595.

⁷⁴ Ks. esim. konservatiivien edustaja Patrick Donnerin huoli afrikkalaisten alkuasukkaiden moraalisesta kehityksestä Hansard HC Deb. 29.7.1947 vol. 441 cc. 308 tai työväenpuolueen Jon Rankinin idea luoda koulutuksen kautta afrikkalaisia sivilisaation lähetyssaarnaajia Hansard HC Deb. 14.5.1948 vol. 450 cc. 2497.

tapauksissa kouluttamattomana, jopa primitiivisenä. Useimmiten mustista afrikkalaisista puhuttiin erottelematta etnisiä tai sosioekonomisia ryhmiä. Poikkeus tähän melko yleiseen näkökulmaan oli tarkastelujakson ensimmäinen rotua ja primitiivisyyttä käsitellyt puheenvuoro, joka oli myös puhujansa ensimmäinen puheenvuoro ylähuoneessa. Puheenvuorossaan marraskuussa 1945 lordi Mountevans eli Edward Evans kehotti tarkastelemaan Länsi-Afrikassa ja laajemmin Afrikassa alkuasukkaiden asennoitumista ja mentaliteetteja, koska laajasta Afrikasta löytyi varsin moninaisia tapoja ajatella. Hän muistutti, että hakamadot ja tsetsekärpäset olivat valkoisen miehen vihollisia, kun taas alkuasukas oli hänen ystävänsä ja olisi jopa hänen halukas orjansa.⁷⁵ Vaikka lordi Mountevans ilmaisi mielipiteensä siirtomaaisännän elkein, hänen halunsa muistuttaa afrikkalaisten moninaisista tavoista ajatella oli varsin poikkeuksellinen, sillä useimmiten edustajat viittasivat afrikkalaisiin homogeenisena ryhmänä.

Laajan Afrikan lukuisia eri kasvoja käytettiin toisinaan implisiittisenä argumenttina itsehallintoa vastaan. Vuonna 1949 Afrikkaa yleisellä tasolla koskevien debatin yhteydessä käytiin myös keskustelua rotujen tilanteesta Afrikassa. Konservatiivipuolueen edustaja James Stewart totesi, että monirotuisuuden vuoksi vaatimus "Afrikasta afrikkalaisille" ei ollut mahdollinen, koska Afrikasta oli tullut monirotuinen intialaisine ja aasialaisine asukkaineen. Hänen mielestään oli typerää ajatella, että britit kouluttaisivat Afrikan eri rotujen edustajia hallinnoimaan siirtomaiden alueita ja lähtisivät sitten itse pois – eikä Afrikka pystyisi ylipäättään kehittymään ilman brittejä. Tämän lisäksi hän korosti, ettei hän halunnut koko Afrikkaan Etelä-Afrikan apartheidin tapaista politiikkaa ja että hänen ehdotuksensa koski täysin erilaista tapaa hallita Afrikkaa.⁷⁶ Stewartin ehdotuksen intentio on täten hyvinkin selvä: hän pyrkii ylläpitämään puheellaan brittien valtaa Afrikassa. Hänen argumenttinsa rakennettiin olettamukselle, jonka mukaan kaikki Afrikassa asuvat ryhmät olivat keskenään tasa-arvoisessa asemassa ryhmien koosta riippumatta eikä kenenkään tulisi etnisen tai rodullisen taustansa perusteella olla toisten ylä- tai alapuolella. Vaikka mustia afrikkalaisia oli kaikkialla Afrikassa selvä enemmistö⁷⁷, tämä enemmistöasema ei antanut heille yksinoikeutta hallita Afrikkaa. Mutta

⁷⁵ Hansard HL Deb. 29.11.1945 vol. 138 cc. 190.

⁷⁶ Hansard HC Deb. 29.7.1949 vol. 467 cc. 2856–2858.

⁷⁷ Ks. alla enemmän väestöllisistä suhteista Länsi-Afrikassa ja Keski-Afrikassa.

pääasiallinen syy siihen, ettei Afrikkaa tullut luovuttaa afrikkalaisille, oli afrikkalaisten kouluttamattomuus. Stewart jopa sanoi suoraan, ettei Afrikalla ollut juurikaan tulevaisuutta ilman brittien läsnäoloa.

Vastauksena Stewartin puheenvuoroon työväenpuolueen edustaja Reginald Sorensen käytti vastavuoroisuutta: jos kerran Afrikka afrikkalaisille ei ole oikeanlainen vaatimus, miltä kuulostaisi Eurooppa eurooppalaisille? Hän tähdensi, että aivan kuten Eurooppa oli monirotuinen, myös Afrikka oli luonnollisesti monirotuinen. Kyse olikin siis Afrikan asukkaiden vaatimuksesta saada päättää omista asioistaan ilman ulkopuolisia. Stewart ei kyennyt vastustamaan tällaista argumenttia, vaan perääntyi todeten, että koetti vain ymmärtää afrikkalaisten itsehallinnon vaatimuksen luonteen. Hän uskoi olevansa varsin samoilla linjoilla Sorensenin kanssa. Sorensenin vastavuoroisuuden argumentti oli voimakas juuri siitä syystä, että se pohjautui sille kansojen kumppanuuden periaatteelle, jonka pohjalta brittiläinen poliittinen eliitti oli ryhtynyt imperiumia sodan jälkeen rakentamaan⁷⁸.

Sorensen jatkoi argumenttiaan vielä pidemmälle. Hänen mukaansa "Afrikka afrikkalaisille" oli vaatimus afrikkalaisten tasa-arvoisista oikeuksista ja ilmaisun luonne oli vain hiomaton tapa sanoa, että afrikkalaiset halusivat päättää omista asioistaan ja estää eurooppalaisten harjoittaman riiston, jota Sorensenin mukaan ei enää työväenpuolueen valtakaudella ollut. Tukeakseen väitettään oppositiossa olevien konservatiivien mielessä Sorensen loi analogian, jossa hän vertasi nykyistä afrikkalaista liikehdintää 1800-luvun työväenliikkeen heräämiseen. Samaan tapaan kuin työväenliikkeen vaatimukset olivat liikkeen alkuaikoina olleet melkoisia hiomattomia ja varsin tunteellisia, myös afrikkalaisten poliittinen ilmaisukyky oli vasta kehittymässä. Tämä analogia oli selvästikin liikaa toiselle työväenpuolueen edustajalle Geoffrey Cooperille, joka totesi, ettei afrikkalaisten itsenäisyyttä vaativa liikehdintä ollut lainkaan samalla tavalla taloudellisesti perusteltua kuin työväenliikkeen toiminta oli ollut. Sorensen vastasi toteamalla, että kyse oli samanlaisesta tarpeesta tulla huomioiduksi ihmisenä, mutta hänkin myönsi, ettei Afrikka vielä ollut kykenevä itsenäisyyteen taloudellisesti. Cooperille tämä korjaus ei kelvannut, vaan hän totesi, etteivät

⁷⁸ Wilson 1994, 55.

afrikkalaiset olleet verrattavissa 1800-luvun työväkeen, sillä työväki oli ollut tuottamassa maansa vaurautta ja tästä syystä heillä oli oikeus vaatia myös poliittista valtaa. Vaikka Sorensen yritti vielä ehdottaa analogian muodostamista afrikkalaisten ja Britannian talonpoikien tai vanhojen uskonnollisten liikkeiden välillä, Cooper oli sitä mieltä, ettei analogiaa voinut muodostaa. Itsenäistyminen siirtokunnissa tarkoittaisi siirtomaiden taloudellista romahdusta.⁷⁹

Tämä puheenvuorojen vaihto paljasti, ettei Sorensen edustanut puheenvuorossaan työväenpuolueen suurta linjaa eikä työväenpuolueen virallisessa näköpiirissä vielä toistaiseksi ollut Afrikkaa ilman brittien hallintoa. Työväenpuolueeseen kytköksissä ollut intellektuaaliliike Fabian Society, johon Sorensenkin kuului, oli muotoillut työväenpuolueen siirtomaapolitiikan linjaa, joka perustui itsehallintoon pyrkimiseen, mutta vain pitkän aikavälin tavoitteena.⁸⁰ On myös mielenkiintoista, että tasa-arvoinen vertailu afrikkalaisten ja brittien välillä sai Cooperin avoimesti kyseenalaistamaan varsin hanakasti puoluetoverinsa sanomisia. Huomionarvoista on myös se seikka, että vaikka Sorensen kulutti paljon vaivaa aluksi Stewartin puheenvuoron kumoamiseen sillä perusteella, että "Afrikka afrikkalaisille" viittasi maantieteelliseen poliittiseen liikkeeseen, hän kuitenkin tuntuu puhuvan juuri mustista afrikkalaisista.

Vaikka monissa keskusteluissa pyrittiin puhumaan afrikkalaisista monirotoisena, moniuskontoisena ja kaikin puolin monimuotoisena joukkona, puhujien mielissä afrikkalainen näytti aina vievän ajatukset Afrikan mustiin. Rotuun liittyvissä keskusteluissa käsitteet olivatkin varsin keskeisessä osassa. Käsitevalinnat afrikkalaisia mustia käsiteltäessä olivat historiallinen konteksti huomioonottaen pääosin neutraaliuteen pyrkiviä: yleisimmät käytetyt käsitteet olivat afrikkalainen tai ihonväriin viittaavat käsitteet musta tai värillinen⁸¹. Jos mustiin haluttiin viitata negatiiviseen sävyyn, tämä tapahtui usein viittaamalla primitiiviseen henkilöön⁸². Joissakin tapauksissa käytettiin varsin viktoriaanista käsitettä takapajuinen rotu tai kansa, mutta useimmiten vain alueisiin viitattiin takapajuusina.⁸³ Myös käsitettä alkusasukas käytettiin

⁷⁹ Hansard HC Deb. 29.7.1949 vol.467 cc. 2865–2881.

⁸⁰ Cheesman 2009, 252–253.

⁸¹ Käsitteet ovat englanniksi African, black ja coloured.

⁸² Ks. esim. Hansard. HC Deb. 1.5.1953 vol. 514 cc.2533; Englanniksi käsite on primitive man.

⁸³ Rich, 1990, 21; Englanniksi käsite on backward race.

joissakin tapauksissa, mutta käsitteen sävyero vaihteli neutraaliuteen pyrkivästä negatiiviseen. Näiden kahden viimeksi mainitun käsitteen käyttö aiheutti kerran jopa yhteentörmäyksen parlamentissa, kun melko iäkäs työväenpuolueen edustaja Morgan Price viittasi pitkässä Afrikkaa koskevassa puheessaan afrikkalaisiin Afrikan alkuasukkaina. Konservatiiviedustaja David Gammans pyysi suoraan edustajaa olemaan käyttämättä tätä halventavaksi tulkittavaa käsitettä, jolloin Pricen puoluetoveri vaati Gammansia miettimään konservatiivien toistuvasti käyttämää käsitettä primitiivinen henkilö. Gammansin mukaan kyseinen käsite oli tieteellinen, eikä vihjannut lainkaan holhoavuutta.⁸⁴

Pricen käsitevalintaa on mahdollista puolustaa sillä, että hän oli elänyt pääosan elämästään ajalla, jolloin sanaa käytettiin paljon vapaammin. Esimerkiksi vuoden 1933 Oxford English Dictionary toteaa sanan olevan yksinkertaisesti synonyymi mustalle henkilölle⁸⁵. Brittiläinen rotumäärittely ennen toista maailmansotaa oli suhtautunut kaikkiin ei-valkoihoisiin yhdellä kattokäsitteellä, joka oli juuri alkuasukas.⁸⁶ Price oli siis käsitevalinnoissaan jäänyt jälkeen poliittisesti korrekten sanavalintojen kehityksessä. Tätä sanavalintaa mielenkiintoisempaa on Gammansin puolustus primitiivisen ihmisen käsitettä kohtaan. Hän haki sanavalinnalle legitimitteettiä tieteen kautta ja Gammans korostaa, ettei käsite ollut lainkaan holhoava. Kuitenkin vain muutamaa minuuttia aiemmin Gammansin puoluetoveri Ian Fraser oli kommentoinut varsin alentuvaan sävyyn mustista afrikkalaisista juuri samaa käsitettä käyttäen:

Ministeri pyysi meitä olemaan erittäin varovainen siinä, mitä sanomme. Kaikkien meistä, mukaan lukien ministerin itsensä, tulisi olla varovaisia silloin kun puhumme siirtymäkausista ja pidämme puheita, erityisesti silloin kun puhumme ministerin ominaisuudessa ja sanomme: "me tähtäämme itsehallintoon. Me tulemme ajamaan tätä asiaa ja opettamaan teitä kavereita täällä" – tässä siirtomaassa tai tuossa – "saavuttamaan itsehallinnon." Primitiivinen ihminen ei ymmärrä mitään, mikä ei tapahdu hänelle välittömästi. Jos häntä innostetaan aiheesta ja hän sanoo: "Milloin tämä tulee tapahtumaan, pomo (baas)? Onko se huomenna?" ja me sanomme, "Voi, tämä on

⁸⁴ Hansard. HC Deb. 12.7.1950 vol. 477 cc.1423; Englanniksi käsite on native.

⁸⁵ Sanakirjassa yksi monista sanan native käänöksistä on "a coloured person, a 'black'"; Oxford English Dictionary VIII 1933, 1363–1364.

⁸⁶ Barkan 1992, 23.

historiallinen seikka, me vielä pohdimme sitä", hän ei ymmärrä sitä, vaan luulee, että olemme pettäneet hänen luottamuksensa.⁸⁷

Fraser loi puheessaan argumenttinsa tueksi karikatyyrin primitiivisestä mustasta afrikkalaisesta, mutta jo sanavalinnat paljastavat, minkä pohjalta Fraser loi tämän primitiivisen afrikkalaisen arkkityypin. Hän käytti eteläafrikkalaista slangisanaa baas ja sijoitti sen primitiivisen miehensä suuhun ja on siis ilmeistä, että hän loi kuvansa afrikkalaisista nimenomaan eteläafrikkalaisen rotukäsityksen pohjalta. Tätä segregaatiota puolustelemaa ja mustia väheksyvää asennetta selittää todennäköisesti hänen oma identifioitumisensa eteläafrikkalaiseksi, vaikka hän oli syntyperältään britti⁸⁸. Siis vaikka Fraser viittasikin puheessaan koko Saharan eteläpuoliseen Afrikkaan⁸⁹, hän puheensa ensisijainen intentio oli puolustaa Etelä-Afrikan politiikkaa, johon monet muut edustajat suhtautuivat nuivasti tai vihamielisesti⁹⁰. Fraserin eksplisiittinen rajaus maihin Khartumista etelään⁹¹ kuitenkin osoittaa, että hänen kantansa voidaan myös yleistää koskeneen koko Saharan eteläpuolista Afrikkaa.

Fraser oli poikkeuksellinen alahuoneen ja koko parlamentin edustajien joukossa: hän oli ainoa, joka piti afrikkalaisten primitiivisyyttä suoraan syynä sille, ettei itsenäisyyttä tulisi edistää liian suurella kiireellä ja hän oli myös ainoa, joka kiertelemättä puolusti jonkinlaista rotuerottelua Afrikassa. Hänen mielestään valkoinen rotu Afrikassa oli uhattuna ja sivistymättömiä mustia tulisi estää jyräämästä potentiaalisella äänenemmistöllään sivistynyttä valkoista vähemmistöä. Tämä tulisi toteuttaa asettamalla tiettyjä rajoituksia heidän äänestysoikeuksiinsa, kuitenkin niin, että

⁸⁷ Hansard. HC Deb. 12.7.1950 vol. 477 cc.1414; "The Minister appealed to us to be very careful in what we say. All of us, including the Minister himself, ought to be careful of what we say when we talk about transition periods and make speeches, especially when we speak as Ministers and say "We are aiming at self-government. We will push along and teach you fellows here"—in this Colony or that "to attain self government." The primitive man does not understand anything which is not to happen to him immediately. If, after exciting his interest in this matter, he says, "When is this going to be, baas? Is it tomorrow?," and we say, "Oh, it is a matter of history, we are working it out," he does not understand, but thinks we have broken faith."; "baas" on eteläafrikkalainen sana, jonka englanninkielinen vastine on boss.

⁸⁸ Fraser sanoi olevansa mahdollisesti ainoa Etelä-Afrikan kansalainen parlamentissa ja tietävänsä tämän kautta, mistä hän puhuu; Hansard. HC Deb. 12.7.1950 vol. 477 cc.1417–1418; Oxford Dictionary of National Biography 20, 840–841.

⁸⁹ Hansard. HC Deb. 12.7.1950 vol. 477 cc.1413.

⁹⁰ Ks. esim. Hansard. HC Deb. 28.7.1947 vol. 441. cc. 334 HC Deb. 19.2.1951 vol. 484 cc. 287, HC Deb. 1.5.1953 vol 514 cc. 2545 tai HC Deb. 4.11. 1953 vol. 520 cc. 287.

⁹¹ Hansard. HC Deb. 12.7.1950 vol. 477 cc.1413; Khartum on Sudanin pääkaupunki ja sen eteläpuolelle sijoittuvat kaikki Britannian siirtomaat Afrikassa.

sivistyneillä mustilla olisi silti mahdollisuus vaikuttaa. Hänen ehdotukselleen naurettiin vastapuolueen puolelta, mikä antaa viitteitä näiden edustajien mielipiteestä. Tämän lisäksi hänen jälkeensä puhunut työväenpuolueen Morgan Price totesi hänen kommenttiansa muistuttaneen sitä puhetta, jota hän nuorempana oli kuullut Intiasta ja Pakistanista puhuttaessa ennen maiden itsenäistymistä. Afrikkalaisten primitiivisyyttä Price ei kuitenkaan kiistänyt ja piti jopa todennäköisenä, että pääosa edustajista olisi samaa mieltä Fraserin kanssa siitä, että enemmistö afrikkalaisista oli kehittymättömiä.⁹²

Näyttäisi kuitenkin siltä, ettei Fraser kyennyt löytämään yhtenäistä retorista maaperää omien näkemystensä ja muiden edustajien näkemysten kanssa ja joutui tilanteessa naurunalaiseksi. Perelmanin retoriikan teorian kannalta Fraser epäonnistui puhujan tärkeimmässä tehtävässä, kun hän ei aloittanut rakentamaan väitteitään sellaiselta pohjalta, jonka yleisö hyväksyisi⁹³. Fraseria pidettiin voimakkaana puhujana, joten on erikoista, jos hän olisi tehnyt kovin mittavan virhearvioinnin koko salin mielipidejakaumasta.⁹⁴ Olisi outoa, että mies, joka myöhemmin nostettiin päärien joukkoon ja joka sai jopa oman muistolaattansa Westminster Abbeyhin, olisi täysin yksin esittäessään kantojaan. Onkin mahdollista, että hänen kanssaan samaa mieltä olleet pitivät viisaampana ratkaisuna pysyä hiljaa, sillä rotuihin liittyvä puhe oli vaarallista ja epäsuotava keskustelunaihe edes yleisellä tasolla⁹⁵. Yhtä mahdollista on myös, että Fraser todella oli ajatustensa kanssa pääosin yksin, ja että apartheidin puolustaminen ja eteläafrikkalainen näkökanta rotuihin olivat ainoastaan kiusallisia pikkuseikkoja sokeiden ja sotaveteraanien puolustajana tunnetun ja arvostetun Fraserin meriittien rinnalla.⁹⁶ Kuitenkin Britannian kansalaiset yleisestikin ylikorostivat muiden kuin valkoisten kulttuurista takapajuisuutta: vuonna 1954 tehdyn tutkimuksen mukaan 2/3 briteistä suhtautui ennakkoluuloisesti ei-valkoisiin ja näistä puolet suhtautui ei-valkoisiin erittäin ennakkoluuloisesti⁹⁷. Kansallisella tasolla Fraserilla oli siis takanaan varsin laaja kansanos.

⁹² Hansard. HC Deb. 12.7.1950 vol. 477 cc.1417–1419.

⁹³ Perelman 1982, 21.

⁹⁴ Oxford Dictionary of National Biography 25 2004, 255.

⁹⁵ Ks. Esim. Hansard HC Deb. 2.2.1951 vol. 484, cc. 928 tai HC Deb 12.7.1950 vol. 477 cc. 1418.

⁹⁶ Oxford Dictionary of National Biography 25 2004, 255; Fraser itse oli sekä sotaveteraani että sokea; <http://www.westminster-abbey.org/our-history/people/ian-fraser,-lord-fraser-of-lonsdale>, viitattu 4.3.2011.

⁹⁷ Rich 1990, 180.

Kaikilta osin Fraser ei edustajienkaan joukossa ollut aivan yksin ajatustensa kanssa. Myös toinen konservatiivi, Sir Peter Macdonald, oli huolissaan valkoisten oikeuksista uusissa valtioissa, vaikka ei suoranaisesti kannattanut itsenäistymisen lykkäämistä. MacDonald pelkäsi käänteistä rotuerottelua valkoisille afrikkalaisille. Keskusteltaessa Kultarannikon uudesta perustuslaista vuonna 1950 hän kuvaili nöyryyttäväksi tilannetta, jossa valkoiset joutuisivat vain katsomaan vierestä, kun sellaiset afrikkalaiset saisivat äänestää, joista osalla olisi kokemusta ja mielenkiintoa vain oman heimonsa asioihin liittyen. Hän piti tärkeänä, että sellaiset eurooppalaiset, jotka olivat sijoittaneet paljon rahaa Kultarannikkoon, saisivat myös vaikuttaa maan lainsäädäntöön. Pääosin Macdonald oli huolissaan brittiläisten yhtiöiden taloudellisen vallan heikkenemisestä ja pelkäsi, että valkoisten vallan heikkeneminen vähentäisi investointeja alueelle.⁹⁸

Osin joidenkin konservatiivien hanakkuutta puolustaa Afrikan eurooppalaisperäistä väestöä voidaan selittää sillä, että Afrikkaan muuttaneet siirtolaiset pyrkivät painostamaan konservatiiveja ajamaan heille edullista siirtomaapolitiikkaa. Erityisen voimakkaita olivat Keski- ja Itä-Afrikassa asuneiden valkoisten poliittiset painostusryhmät ja painostus voimistuikin vasta 1950-luvun lopulla, kun näiden alueiden itsenäistyminen tuli ajankohtaiseksi.⁹⁹ Konservatiivien edustaja Julian Amery esitti edellä mainitussa Kultarannikon perustuslakia koskevassa keskustelussa, että rotuerottelu tulisi korvata kulttuurierottelulla ja että enemmistön valtaan perustuva demokratia ei mahdollisesti olisi paras ratkaisu sivistymättömässä Afrikassa. Hän myös epäili, että tämä kanta olisi koko puolueen jakama. Hän siteerasi British South Africa Companyn perustajajäsenen Cecil Rhodesin alun perin esittämää periaatetta "tasa-arvo kaikille sivistyneille ihmisille".¹⁰⁰ Amery itse oli toiminut British South Africa Companyn johtokunnassa ja hän oli tunnettu imperialisti¹⁰¹. Hänen kommenttinsa ja taustansa perusteella on syytä epäillä, että hänen puheenvuoronsa tavoite oli nimenomaan säilyttää Britannian tai ainakin eurooppalaisperäisen väestön valta-asema Afrikassa niin pitkään kuin mahdollista.

⁹⁸ Hansard. HC Deb 9.11.1950 vol. 480 cc. 1156–1157.

⁹⁹ Murphy 1995, 58, 68–69.

¹⁰⁰ Hansard. HC Deb. 9.11.1950 vol. 480 cc. 1237–1238.

¹⁰¹ Murphy 1995, 99; Oxford Dictionary of National Biography 1 840–841.

Amery seuraili tiettyä konservatiiveille tyypillistä kantaa, joka perustui erottelulle sivilisaation tasossa: mustia ei varsinaisesti pidetty rodullisesti alempiarvoisina, mutta haluttiin varmistaa, etteivät primitiiviset mustat saisi liikaa valtaa. Konservatiiveilla ei omien sanojensa mukaan ollut mitään sivistyneitä mustia vastaan ja useat puolueen edustajat halusivatkin painottaa tätä seikkaa aiheeseen liittyvissä puheenvuoroissaan. Esimerkiksi Edward Wakefieldin kanta asiaan oli, että ihmisten arvo oli aina sama, mutta heidän kapasiteettiansa välillä oli eroja, vaikkakin biologisesti ihmisrotu oli yhtä¹⁰². John Hare puolestaan esitti, että vaikka ihonväri ei ratkaissut, brittien tulisi Afrikkaa rakentaessaan nimenomaan antaa vastuu niille eurooppalaisille, jotka olivat mantereelle muuttaneet sitä rakentamaan ja jotka olivat tuoneet sivilisaation Afrikkaan¹⁰³. Hare itse omisti pienen maatilan Rhodesiassa osana 50 000 eekkerin maatilasyndikaattia, joten on todennäköistä, että hän viittasi puheellaan nimenomaan Keski-Afrikkaan¹⁰⁴. Vaikka Haren ja Wakefieldin kantojen ei suoranaisesti voida katsoa vastustaneen afrikkalaisten itsehallintoa, niiden taustalla oleva ajatus oli kuitenkin samansuuntainen: jos afrikkalaiset olivat vielä liian primitiivisiä itsehallintoon, sitä ei vielä tulisi heille antaa.

Länsi-Afrikan maiden kohdalla oli varsin oletettavaa, että enemmistövaalein valituissa edustajistossa olisi hyvin vähän valkoisia, sillä esimerkiksi Nigeriassa heidän kokonaislukumääränsä liikkui todennäköisesti tuhansissa ja heistä merkittävä osa oli brittiläisiä virkamiehiä¹⁰⁵, kun taas koko maan asukasluku oli arviolta 25 miljoonaa¹⁰⁶. Rotuerottelusta ja afrikkalaisten vallan kasvusta puhuttaessa useat edustajat viittasivat esimerkiksi Keniaan, jossa tilanne oli varsin erilainen: vuoden 1948 väestönlaskennan mukaan maan 5,4 miljoonasta asukkaasta noin 155 000 oli ei-afrikkalaisia, mutta heistäkin vain 30 000 oli eurooppalaisia.¹⁰⁷ Keniassa välit valkoisten maanomistajien ja mustien köyhien välillä olivat kiristyneet toisen maailmansodan jälkeen ja 1950-luvun

¹⁰² Hansard. HC Deb. 9.11.1950 vol. 480 cc. 1222; HC Deb 01 May 1953 vol. 514 cc. 2569.

¹⁰³ Hansard. HC Deb. 9.11.1950 vol. 480 cc. 1237.

¹⁰⁴ Murphy 1995, 99.

¹⁰⁵ Lukumäärä on arvioitu vuoden 1931 luvun perusteella, jolloin Nigeriassa oli 5442 "ei-natiivia" ja heistäkin 2500 oli siirtomaahallinnon työntekijöitä; Bush 1999, 76.

¹⁰⁶ HCPP Cmd. 7958 "The colonial territories 1949–50" 1950, 158.

¹⁰⁷ HCPP Cmd. 7987 "Colonial Office. The British territories in East and Central Africa" 1950, 145; muita suuria ryhmiä olivat intialaiset ja pakistanilaiset (yhteensä noin 91 000) ja arabit (noin 24 000).

alussa Keniassa oli syntynyt niin sanottu Mau Mau -liike, joka pyrki ajamaan britit ulos maasta. Mau Maut tekivät tuhopolttoja sekä pahoinpitelivät karjaa ja ihmisiä, ja vuonna 1952 tilanne muuttui niin pahaksi, että maahan julistettiin hätätila.¹⁰⁸ Tämä tilanteen kärjistyminen näkyi parlamenttikeskusteluissa vuoden 1952 jälkeen. Esimerkiksi työväenpuolueen Fenner Brockway ja Leslie Hale järkyttyivät Keniassa näkemästään rotuerottelusta ja asenteiden koventumisesta niin, että esittivät kotiin palattuaan parlamentissa ehdotuksen, jossa vaadittiin rotusorron kieltävien lakeja mahdollisimman pian¹⁰⁹. Brockway yritti uransa aikana samanlaista rotuerottelun kieltävää lakiesitystä yhdeksän kertaa ja hän oli myös tunnettu mustien poliittisten oikeuksien sympatisoija¹¹⁰.

Vastaavasti konservatiivien puolella oli joitakin edustajia, joilla oli selkeästi sympatioita valkoiselle hallinnolle Itä- ja Keski-Afrikassa, mutta tämä kanta yleistettiin koko Afrikkaa koskeväksi. Esimerkiksi konservatiivien Beresford Craddock totesi, että ainoa syy siihen, että osaa afrikkalaisista ei päästetty hotelleihin, oli siinä, että heidän siisteydessään oli toivomisen varaa. Hänen mukaansa 95 % afrikkalaisista oli primitiivisiä eikä tämä tulisi muuttumaan kuin hyvin hitaasti. Vaikka kyse oli nimenomaan primitiivisyydestä, ei rodusta, oli täysin ymmärrettävää, että valkoiset suhtautuivat kaikkiin afrikkalaisiin syrjivästi pääosan primitiivisyyden vuoksi.¹¹¹ Myös hänen puoluetoverinsa John Paytonin mielestä työväenpuolue syrji valkoisia, jotka todellisuudessa kantoivat vastuun Afrikassa¹¹². Paytonin ja Craddockin kannoissa näkyi selvästi rotunäkökulman yleistäminen Kenian ja Keski-Afrikan tilanteesta koko Afrikkaa koskeviksi. Heidän puheensa implisiittisenä päämääränä oli suojella valkoisia Keniassa ja Keski-Afrikassa, joissa valkoinen vähemmistö oli merkittävä, mutta he yleistivät kantansa koskemaan koko Afrikkaa. Tällaisten kommenttien pohjalta on hyvinkin mahdollista päätellä, etteivät he juuri erottaneet muista alueista irrallista Länsi-Afrikkaa muusta Afrikasta, vaan käsittelivät valkoisten ja mustien välisen konfliktia koko Afrikkaa koskevana asiana.

¹⁰⁸ Hargreaves 1988, 130.

¹⁰⁹ Hansard. HC Deb 1.5.1953 vol. 514 cc. 2505–2510.

¹¹⁰ Oxford Dictionary of National Biography 7 2004, 765–766; Rich 1990, 90.

¹¹¹ Hansard. HC Deb. 1.5.1953 vol. 514 cc. 2533–2534.

¹¹² Hansard, HC Deb. 16.12.1953 vol. 522 cc. 453.

Täysin vastakkaista kantaa edellä mainittuihin konservatiiveihin nähden edusti työväenpuolueen Geoffrey Bing. Bing oli radikaali vasemmistolainen, jonka nuoruus Pohjois-Irlannissa oli tehnyt hänestä raivokkaan syrjinnän vastustajan. Bingillä oli vähän ystäviä oman puolueensa joukossa ja nämä muutamat ystävät saivat kollektiivisen lisänimen "Bingin pojat".¹¹³ Parlamenttikeskusteluissa Bing pyrki usein puolustamaan Afrikan mustaa väestöä ja korosti sitä, että afrikkalaisilla oli erityisesti Länsi-Afrikassa takanaan pitkä historia ennen eurooppalaisten tuloakin. Tällaiset kommentit saivat happamia vastalauseita muun muassa konservatiivien edustaja Macdonaldilta, joka ei pitänyt länsiafrikkalaisia sivistyneinä.¹¹⁴ Bingin ura parlamentissa päättyi vuoden 1955 vaaleissa, jolloin hän muutti Kultarannikolle lakimieheksi. Hän nousi Ghanaksi muuttuneen Kultarannikon ensimmäisen presidentin Kwame Nkrumahin lakineuvojaksi ja oli Nkrumahin oikea käsi suuren osan hänen valtakauttaan.¹¹⁵

Hyvin harva edustaja oli yhtä voimakas afrikkalaisten puolustaja kuin Geoffrey Bing, mutta joitakin mustien asiaa ajaneita löytyi molempien puolueiden joukosta: Ensimmäistä kauttaan istunut työväenpuolueen edustaja James Johnson ilmaisi mielipiteensä työväenpuolueen johtaman hallituksen tulevaisuudesta seuraavasti:

[...]jos me anglosaksit haluamme saada mustien luottamuksen Niger-joen laaksossa ja muualla ja jos haluamme auttaa heitä vaikeuksissaan alhaisilla leveysasteilla [alhaisien toimintavapauksien kanssa] ja kuumissa ilmastoissa, meidän täytyy vakuuttaa heidät siitä, että me olemme siellä heidän omaksi parhaakseen. [...] Meidän tulee värvätä heidän vilpiton yhteistyönsä ja näissä asioissa meidän, kuten Caesarin vaimon, tulee olla täysin epäilyn ulkopuolella. Vastakkaisen puolueen 1800-luvun imperialismi on jättänyt meille kauhean perinnön ja on jättänyt tälle hallitukselle paljon töitä tehtäväksi 1900-luvun keskivuosille.¹¹⁶

¹¹³ "Bingin pojat" on englanniksi "Bing Boys."; Bingin nuoruuteen sijoittuvat muun muassa Irlannin itsenäisyyssota 1919-1921, sitä seurannut Irlannin sisällissota 1922-1923, sekä siviileihin kohdistunut väkivalta brittien perustamien puolisotilaallisten tukijoukkojen toimesta samoihin aikoihin; Oxford Dictionary of National Biography 5 2004, 746–747.

¹¹⁴ Hansard, HC Deb. 9.11.1950 vol. 480 cc. 1189.

¹¹⁵ Oxford Dictionary of National Biography 5 2004, 746–747.

¹¹⁶ Hansard, HC Deb. 19.10.1950 vol. 478 c.2335; alkuperäinen lainaus englanniksi: [...]if we wish as Anglo-Saxons to gain the confidence of the black people in the Niger valley and other places, and help them in their difficulties in these low latitudes and hot climates, we have to convince them that we are there for their good. [...] We have to enlist the whole hearted cooperation of these people and in these

Johnsonin puheessa näkyi konservatiivien syyttämisen ja ylevien sanojen lisäksi myös monille työväenpuolueen edustajille tyypillinen kanta: vaikka he sanoivat ajavansa mustien asiaa, heidän suhtautumisensa mustiin oli silti ennemminkin alistainen kuin tasa-arvoinen. Toiminnan tavoitteena on hankkia mustien afrikkalaisten uskollisuus ja luottamus eikä niinkään toimia heidän kanssaan täysin tasa-arvoisessa suhteessa. Tämä näkemys seuraili myös laajempaa maailmansotien välisenä aikana vallalla ollutta brittiläistä näkökantaa, jossa ei-valkoiset siirtokunnat olivat holhotussa asemassa, kun taas valkoiset siirtokunnat olivat saavuttamassa tasa-arvoisempaa asemaa imperiumin keskuksen kanssa¹¹⁷. Toisaalta Johnson yhdistää kaksi etnisesti kirjavaa aluetta, Britannian saaret ja Länsi-Afrikan, puheessaan kahdeksi etniseksi ryhmäksi, anglosakseiksi ja mustiksi. Tämä on sinänsä poikkeavaa, sillä britit perinteisesti korostivat omaa etnistä kirjavuuttaan ja hämärsivät siirtomaissa elävien etnisten ryhmien eroja¹¹⁸. Vaikka osa edustajista puhui tämänkaltaiseen sävyyn afrikkalaisista, puhetyyli oli kaikkea muuta kuin universaalialia: samassa keskustelussa konservatiivi Harold Roper peräänkuulutti katseen siirtämistä rodusta ihmisten yksilöllisiin meriitteihin¹¹⁹. Toisen työväenpuolueen edustajan Harold Daviesin mukaan molemmat pääpuolueet olivat vuorollaan tehneet afrikkalaisille vääryyttä, mutta nyt afrikkalaisten itsemääräämisoikeus näytti väistämättömältä joka puolella Afrikkaa.¹²⁰

Rodusta puhuttaessa molempien puolueiden edustajat puhuivat afrikkalaisista yleisesti: he eivät viitanneet kenialaisiin tai nigerialaisiin omina ryhminään eivätkä etnisiin ryhmiin, kuten iboihin tai joruboihin, tai edes itä- ja länsiafrikkalaisiin, vaan afrikkalaisiin yhtenä homogeenisena ryhmänä. Esimerkiksi Kenian ja Länsi-Afrikan tilanteet olivat täysin erilaisia, mutta puhuessaan edustajat tuntuivat usein rinnastavan alueet toisiinsa. Onkin syytä epäillä, että ainakin yleisesti Afrikasta puhuttaessa parlamentaarikot eivät tehneet eroa eri alueiden välillä. Länsi-Afrikka jäi rotua käsittelevissä keskusteluissa varjoon todennäköisesti siitä syystä, ettei alueella ei ollut Keski- tai Itä-Afrikan alueille tyypillistä äänestä valkoista vähemmistöä. Erityisesti

matters we, like Caesar's wife, must be completely above suspicion. The 19th-century imperialism of the party opposite has left us an awful legacy, and has left this Government a great lot of work to do in the middle years of this 20th century."

¹¹⁷ Bush 2006, 148.

¹¹⁸ Barkan 1992, 23.

¹¹⁹ Hansard, HC Deb. 19.10.1950 vol. 478 c.2338.

¹²⁰ Hansard, HC Deb. 16.12.1953 vol. 522, cc. 457.

Keski-Afrikassa valkoiset maahanmuuttajat olivat itsenäistymispyrkimysten taustalla, kun taas Länsi-Afrikassa kyse oli mustien afrikkalaisten eliitistä.¹²¹ Länsi-Afrikassa nationalistinen liikehdintä oli alkanut paljon ennen toista maailmansotaa ja tätä liikehdintää taltuttaakseen britit olivat antaneet mustille afrikkalaisille Länsi-Afrikassa paljon enemmän oikeuksia ja koulutusta kuin mustille Itä- tai Keski-Afrikassa¹²².

Rotua käsittelevissä keskusteluissa kanta rotuun oli pääosalla edustajista melko samankaltainen. Rotuerottelua pidettiin lähes universaalisti vääränä asiana, mutta monien edustajien kohdalla tätä väitettä seurasi lauseita, joissa joko pelättiin primitiivisten mustien vallankaappausta tai pidettiin valkoista rotua kaikesta huolimatta ylempiarvoisena, joko suojelevana opastajana tai vain sivistyneempänä johtajana. Vaikka konservatiivien joukossa jokainen vastusti rasismia, sivistymättömien syrjintää ei useinkaan pidetty ongelmallisena. Vastaavasti työväenpuolueen puolella monet vastustivat avoimesti sekä primitiivisyyteen vetoamista että rotuerottelua, mutta tästä huolimatta useiden työväenpuolueen edustajien kohdalla suhtautuminen rotuun oli ristiriitaista, sillä he pitivät brittien ja afrikkalaisten välistä suhdetta ennemminkin suojelevan opastajan ja suojeltavan opastettavan välisenä suhteena kuin kahden tasa-arvoisen toverin välisenä suhteena. Rotuun liittyviä puheenvuoroja esiintyi parlamentissa erityisesti 1950-luvun alussa, mutta Ghanan itsenäistymisen yhteydessä vuosikymmenen loppupuoliskolla rodusta tai primitiivisyydestä ei puhuttu enää samalla tavalla.

Kun muutamat Britannian parlamentin edustajat totesivat, ettei Länsi-Afrikan maiden tulisi vielä itsenäistyä maan asukkaiden primitiivisyydestä johtuen, on syytä olettaa, että he olettivat maan pysyvän Britannian otteessa vielä useiden sukupolvien ajan. Tämänkaltainen puhe sai osakseen kritiikkiä, eikä Britannian siirtomaavallan jatkumista juuri suoraan perusteltu primitiivisyyden tai rodun kautta. Seuraavassa luvussa siirrymme argumentteihin, joilla pystyttiin perustelemaan siirtomaavallan jatkuminen vielä useiden sukupolvien ajan, mutta jotka olivat huomattavasti primitiivisyyttä tai rotua koskevaa argumentointia salonkikelpoisempia.

¹²¹ Hargreaves 1988, 134.

¹²² Bush 1999, 126.

3.2 Rakenteelliset valmiudet itsenäistyä

Tässä alaluvussa käsittelen argumentteja, jotka käsittelivät taloudellisia ja infrastruktuurin valmiuksia Länsi-Afrikan maissa. Käsittelen myös lopuksi varsin mielenkiintoista argumentointia, joka yhdisti valtion koon sen elinkelpoisuuteen. Osa tämän alaluvun keskusteluista kytkeytyy aiempaan alalukuun, sillä erotteluviiva primitiivisen ja kouluttamattoman välillä tuntui usein olevan varsin häilyvä. Samoin myös seuraavassa alaluvussa käsiteltävistä poliittisista valmiuksista itsenäistyä saatettiin puhua lähes samassa lauseessa taloudellisista valmiuksista puhuttaessa ja nämä kaksi linkitettiin usein yhteen, kuten esimerkiksi siirtomaaministeri Oliver Lyttelton teki puhuessaan taloudesta, poliittisesta kehityksestä ja laista ja järjestyksestä kolmena itsenäisyyden tukijalkana¹²³. Kyseessä on kuitenkin kaksi varsin laajaa ja vain osin päällekkäistä teemaa, joten olen päättänyt käsitellä niitä erillään.

Siirtomaat nähtiin Britanniassa toisen maailmansodan jälkeen edelleen hyvin tärkeänä osana maan taloudellista järjestelmää. Erityisesti Afrikan siirtokuntien resursseja pidettiin kriittisen tärkeinä sodasta palautumisessa. Sodan viimeisinä vuosina konservatiivien johdossa imperiumin ylläpitoa pidettiin tärkeänä ja työväenpuolueen noustua valtaan imperiumin ylläpito jatkui, mutta muutti muotoaan. Sodan jälkeen vaalit voittaneen työväenpuolueen siirtomaapolitiikka tähtäsi uudistuksiin ja Britanniasta keskusjohtoisesti tuettuun kehitykseen siirtomaissa.¹²⁴

Kehityssuunnitelmista huolimatta Afrikan siirtokuntien sosiaalisen infrastruktuurin ja taloudellisten rakenteiden tilanne oli heikko maiden itsenäistyessä. Koulutus oli pääosin lähetyssaarnaajien käsissä, minkä vuoksi ylisuuri osuus koulutetuista sai yleissivistävää koulutusta ammattikoulutuksen sijaan. Yliopistokoulutuksen sai vain harva ja perusopetuksessa olleiden lasten määrä oli maiden itsenäistyessäkin suhteessa paljon pienempi kuin esimerkiksi Etelä-Amerikassa.¹²⁵ Koulutettujen pieni määrä sai esimerkiksi työväenpuolueen Michael Stewartin toteamaan vuonna 1949, että menisi vielä kahdesta viiteen sukupolvea ennen kuin siirtomaat voisivat hallita itseään ja

¹²³ Ks esim. Hansard, HC Deb. 16.12.1953 vol. 522 cc. 413; Siirtomaaministeri on englanniksi Secretary of State for the Colonies.

¹²⁴ Cain & Hopkins 1994, 234; 276-277.

¹²⁵ Wickins 1986, 206.

silloinkin vain brittien avustuksella¹²⁶. Oppilaiden määrä oli kuitenkin kasvussa: vuonna 1945 Nigeriassa oli miljoona peruskoululaista, kymmenen vuotta myöhemmin kaksi miljoonaa ja juuri itsenäistymisen jälkeen vuonna 1960 koululaisia oli kolme miljoonaa. Ghanassa koululaisten määrä kasvoi kahdestasadastuhannesta viiteensataantuhanteen vuosien 1947 ja 1955 välisenä aikana. Todennäköisesti juuri perusopetuksen myöhäisestä kehityksestä johtuen toisen asteen koulutus laahasi pahasti tämän kehityksen perässä, eikä merkittävää kasvua tapahtunut ennen 1970-lukua.¹²⁷ Britit olivat kuitenkin jo ennen sotaa ryhtyneet panostamaan sosiaalisen infrastruktuurin kehitykseen: 1930-luvulta 1950-luvulle Länsi-Afrikan maissa kehityksen ja sosiaalisten palvelujen osuus siirtomaiden budjetista kasvoi merkittävästi.¹²⁸ Länsi-Afrikan siirtomaista taloudellisesti omavaraisimman¹²⁹ Ghanan talous oli maan itsenäistyessä pahasti riippuvainen kaakaon tuotannosta, mutta silti maata pidettiin taloudellisesti hyvin lupaavana maan itsenäistyessä, vaikka maan taloutta kuvailtiin vielä vuonna 1952 hauraaksi.¹³⁰

Taloudellisen kehityksen taso oli ylivoimaisesti yleisin vasta-argumentti itsenäistymiselle. Sitä käytettiin suorana vasta-argumenttina, mutta toisinaan myös epäsuorasti. Taloudellista kehittämättömyyttä valiteltiin molempien puolueiden puolella varsin tasaisesti koko tarkastelujakson ajan. Sosiaalinen kehitys ja taloudellinen kehitys niputettiin tiiviisti yhteen ja molemmat puolueet olivat sitä mieltä, että Afrikka ei välttämättä kehittyisi itsenäisesti ilman ulkopuolista tukea. Investointeja siirtokuntiin pidettiin tärkeänä osana maiden kehitystä, näkemyseroja oli lähinnä investointien lähteessä sekä niiden käyttökohteissa. Varsin yleisen kannan mukaanärkevin ratkaisu olisi julkisten ja yksityisten investointien yhdistelmä¹³¹.

¹²⁶ Hansard, HC Deb. 29.7.1949 vol. 467 cc. 2858; Stewart oli itse ammatiltaan opettaja; <http://www.oxforddnb.com/view/article/39862>, viitattu 28.3.2012.

¹²⁷ Cooper 2002, 112–113.

¹²⁸ Esimerkiksi Ghanassa osuus oli 1930-luvulla 44.3 % ja 1950-luvulla 62.6 %. Sierra Leonessa samoina vuosina osuudet olivat 32.6 % ja 66.9 %; Wickins, 1986, 192.

¹²⁹ Kultarannikko pystyi tuottamaan kehitysprojektien vaatimista varoista maan omilla resursseillaan 65 % vuonna 1952 ja 68 % vuonna 1954, kun Nigeria kykeni tuottamaan vain 25 % vuonna 1952 ja 20 % vuonna 1954. HCPP Cmd. 8553 "Colonial Office. The colonial territories, 1951-52" 1952, 135; Cmd. 9489 "Colonial Office. The colonial territories 1954-55" 1955, 182.

¹³⁰ Pellow & Chazan 1986, 134.

¹³¹ Ks. esim. konservatiivien Alan Lennox-Boydin puheenvuoro Hansard, HC Deb. 29.7.1947 vol. 441 cc. 364, konservatiivien Walter Fletcherin puheenvuoro Hansard, HC Deb. 29.5.1951 vol.488 cc. 52, työväenpuolueen siirtomaaministeri James Griffithsin puheenvuoro Hansard, HC Deb. 29.5.1951 vol. 488

Konservatiivien puolella Lontoon Cityn intressit näkyivät muutamien edustajan puheissa. Edellisessä aluvussa mainitsin Peter Macdonaldin vaatineen vuonna 1950 eurooppalaisille sijoittajille oikeutta vaikuttaa siirtomaiden lainsäädäntöön¹³². Vuotta aiemmin hänen puoluetoverinsa Archer Baldwin oli todennut, että Afrikka oli vasta osin kehittynyt ja tarvittaisiin yksityisten rahoittajien panosta kehityksen etenemiseen, mutta liiallinen puhe itsenäistymisestä saattaisi karkottaa sijoittajia¹³³. Kaikkein pisimmälle meni Geoffrey Stevens, joka piti kommentissaan heinäkuussa 1952 siirtomaiden väestön tai brittiläisen hallinnon sijaan ulkopuolisia sijoittajia parhaana tahona arvioimaan maiden taloudellista valmiutta itsenäistyä. Kun työväenpuolueen Fenner Brockway haastoi hänen ehdotuksensa, Stevens tarkensi, ettei hänen kommentissaan ollut kyse siirtomaiden oikeudesta itsenäistyä, vaan pikemminkin sopivimman hetken valitsemisesta kunkin siirtomaan itsenäistymiselle.¹³⁴ Vaikka yritysmaailman intressit olivat lähellä monien konservatiiviedustajien sydäntä, ei ole olemassa todisteita siitä, että yksittäisillä yrityksillä olisi ollut merkittävää vaikutusvaltaa siirtomaapolitiikkaan. Sen sijaan puolueen tarve ajaa bisnesmaailman etuja oli lähtöisin ennen kaikkea edustajien omista taustoista. Merkittävällä osalla konservatiivipuolueen edustajista oli taustanaan nimenomaan bisnesmaailma ja osaan heistä kohdistui paineita niistä yrityksistä tai painostusryhmistä, joihin heillä oli yhteyksiä.¹³⁵ Stevensin ja Baldwinin vaatimuksissa voidaan toki myös nähdä halua varmistaa siirtomaiden taloudellinen menestys itsenäistymisen jälkeen, mutta brittiläisten yritysten kannalta brittiläinen siirtomaahallinto oli itsehallintoa suotuisampi ympäristö toiminnalle. Oli olemassa pelko itsenäistymisen vanavedessä tapahtuvasta kansallistamisesta ja esimerkiksi Kultarannikolla toiminut Ashanti Goldfields pyrki vaikuttamaan hallituksen kantaan useiden sen hallituksessa toimineiden konservatiiviedustajien kautta. Murphy kuvailee

cc. 153 tai työväenpuoluetustaisen lordi Ogmoren (David Rees-Williams) puheenvuoro Hansard, HL Deb. 1.4.1954 vol. 186 cc. 957.

¹³² Ks. s. 30 tai Hansard. HC Deb 9.11.1950 vol. 480 cc. 1156–1157.

¹³³ Hansard, HC Deb. 20.7.1949 vol. 467 cc. 1465.

¹³⁴ Hansard HC Deb. 17.7.1952 vol. 503 cc. 2415–2416.

¹³⁵ Murphy 1995, 90–91; 117.

teoksessaan Ashanti Goldfieldsin asennoitumista Kultarannikon perustuslaillisiin muutoksiin poikkeuksellisen vihamieliseksi.¹³⁶

Mielenkiintoinen esimerkki tästä painostuksesta tapahtui vuonna 1950, kun konservatiivien David Gammans ja työväenpuolueen Geoffrey Cooper lennätettiin Kultarannikolle ulkoparlamentaaristen intressiryhmien toimesta. Taustalla oli brittiläisten kaivosyhtiöiden etuja ajava neuvoa-antavan komitean puheenjohtaja Edward Spears, konservatiivipuolueen edustaja, mutta myös Ashanti Goldfieldsin hallituksen puheenjohtaja.¹³⁷ Vaikka taustalla olivat pääosin konservatiivien kanssa toimineet painostusryhmät, Cooperin läsnäoloa pidettiin tärkeänä, nähtävästi siksi ettei toiminta vaikuttaisi poliittiselta. Palattuaan takaisin Gammans ja Cooper kirjoittivat yhdessä paljon polemiikkia aiheuttaneen artikkelin, jossa he kritisoivat Kultarannikon itsenäistymispyrkimyksiä, erityisesti siitä syystä, että maa oli epäkypsä itsehallintoon ja sisäisesti liian hajanainen rodullisesti ja kielellisesti¹³⁸. Alahuoneessa Gammansin ja Cooperin kirjoitus sai konservatiivien joukossa jonkin verran kannatusta, erityisesti Julian Ameryn kaltaisten imperialistien joukossa.¹³⁹

Myös moni työväenpuolueen edustaja suhtautui epäilevästi siirtomaiden taloudellisiin valmiuksiin itsenäistyä varsinkin puolueensa hallituskauden aikana. Esimerkiksi vuonna 1949, kun nigerialaiset itsenäisyysaktivistit olivat ihmetelleet, miksei maa voisi saada itsehallintoa, kun kerran Ceylonkin oli edellisenä vuonna saanut itsehallinnon Brittiläisen imperiumin dominiona, työväenpuolueen Thomas Reid kommentoi vaatimuksia seuraavasti:

Osoittaaksemme kuinka absurdi se [vaatimus] on, meidän tulisi muistaa, että Irlantia pienemmän Ceylonin tulot ovat suuremmat kuin Nigerialla, joka puolestaan on lähes yhtä suuri kuin koko Eurooppa, mutta silti jotkut nigerialaiset väittävät maan olevan samassa asemassa Ceylonin kanssa. Olen samaa mieltä kunnianarvoisan puoluetoverini [siirtomaaministeri Arthur Creech Jones] kanssa siitä, että itsehallinnon tulee perustua vakaalle ja menestyvälle taloudelle. Vain muutama

¹³⁶ Ashanti Goldfieldsin hallituksen puheenjohtajana toimi konservatiiviedustaja Sir Edward Spears ja kaksi sen johtajaa, F.J. Erroll ja Duncan Sandys olivat molemmat konservatiivipuolueen edustajia alahuoneessa; Murphy 1995, 107.

¹³⁷ Stockwell 2000, 124.

¹³⁸ Stockwell 2000, 124.

¹³⁹ Hansard HC Deb. 9.11.1950 vol. 480 cc. 1236.

näistä hallinnoista voisi maksaa edes kunnollisen parlamentaarisen instituution vaatimaan modernin painolaitoksen ylläpitokuluja.¹⁴⁰

Käytäntöön nojaavassa argumentissaan Reid vertasi alueita pinta-alallisesti ja talouden vakauden perusteella toisiinsa korostaakseen maantieteellisesti valtavan Nigerian taloudellista heikkoutta. Reid ei suoranaisesti vastustanut Afrikan siirtokuntien asukkaiden itsenäistymispyrkimyksiä. Hän piti itsenäistymispyrkimyksiä osoituksena afrikkalaisten elinvoimaisuudesta, mutta vaatimusten takana olivat lähinnä hyvin pienen sivistyneistön jäsenet, jotka eivät ymmärtäneet niitä etuja, joita Britannian alaisuudessa oleminen toi siirtokunnille.¹⁴¹ Reidin puheenvuorossa huomionarvoisaa on erityisesti Reidin pyrkimys osoittaa kvasiloogisen¹⁴² vertailun kautta, että Nigerian talous on maan kokoon nähden aivan liian pieni ja täten maalla ei ole mahdollisuuksia selviytyä itsenäisenä valtiona. Jää epäselväksi, kuinka Nigeria kykenisi pääsemään ulos Reidin muodostamasta dilemmasta: tuliko maalla olla yhtä suuret tulot kuin koko Euroopalla yhteensä, vai riittäisivätkö viisinkertaiset¹⁴³ tulot Ceyloniin nähden? Joka tapauksessa on selvää, että Reidin puheiden intentio on säilyttää brittien siirtomaahallinto vielä pitkään jossain muodossa Länsi-Afrikassa eikä heikentää sitä. Britannian valtion virkamiehet olivat kuitenkin jo vuonna 1947 todenneet, että poliittinen kehitys kohti itsehallintoa oli väistämätön ja riittävää taloudellista ja sosiaalista kehitystä voitiin vain toivoa¹⁴⁴.

Tästä huolimatta vaatimus taloudellisesta vakaudesta ja sosiaalisesta kehityksestä esitettiin toistuvasti molempien puolueiden jäsenien joukossa aina Ghanan itsenäistymiseen saakka. Kun hallitusvastuu siirtyi työväenpuolueelta konservatiiveille, siirtomaapolitiikan lähtökohdat muuttuivat hyvin vähän. Työväenpuolueen

¹⁴⁰ Hansard, HC Deb. 20.7.1949 vol.467 cc. 1437; "To show how absurd that is, we should remember that the revenue of Ceylon which is not as large as Ireland, is bigger than that of Nigeria, which is as big as nearly the whole of Europe, yet some Nigerians claim to be in the same position as Ceylon. I agree with what my right hon. Friend said, that self-government must be based on a stable and prosperous economy. Very few of these Governments could pay the cost of running a modern printing press to print the proceedings of a proper Parliamentary institution."

¹⁴¹ Hansard, HC Deb. 20.7.1949 vol.467 cc. 1436–1437.

¹⁴² Kvasiloogisella tarkoitán tässä argumenttia, joka muistuttaa ulkoisesti formaalia logiikkaa ja pyrkii siirtämään formaalin logiikan kiistattomuuden argumenttiinsa olematta kuitenkaan todellisuudessa millään tavalla kiistaton; Perelman 1982, 53; 75–77.

¹⁴³ Siirtomaahallinnon alaisen Nigerian koko oli viisinkertainen Ceylonin saaren pinta-alaan nähden; HCPP Cmd. 8553 "Colonial Office. The colonial territories 1951–52" 1952, 140.

¹⁴⁴ Pearce 1984, 85.

siirtomaaministerin James Griffithsin ja hänen seuraajansa konservatiivien Oliver Lytteltonin puheenvuorot siirtomaiden itsenäistymisestä erosivat vain vähän toisistaan. Molemmat ministerit pitivät itsenäistymistä toivottavana, mutta taloudellisen kehityksen tuli pysyä poliittisen kehityksen tahdissa, jotta itsenäistyminen onnistuisi. Merkittävin ero oli siinä, että Lyttelton korosti taloudellisen ja poliittisen kehityksen lisäksi erityisesti myös lain ja järjestyksen ylläpitoa.¹⁴⁵

Yhteneväiset siirtomaapolitiikan linjaukset eivät kuitenkaan tarkoittaneet sitä, että puolueet eivät esittäisi kritiikkiä toisilleen. Joulukuussa 1953 Griffiths esitti julkilausumaa, jossa hän vaati "että alahuone ilmaisee vakavan huolestuneisuutensa Hänen Majesteettinsa hallituksen tavasta toimia Afrikan asioiden suhteen"¹⁴⁶. Hänen mukaansa Afrikka oli katastrofin partaalla ja syy oli nykyisen hallituksen toiminnassa, joka oli aiheuttanut epäluottamusta Afrikan siirtokuntien asukkaiden joukossa. Erityisesti hän kritisoi Lytteltonin tapaa käsitellä Keski- ja Itä-Afrikan asioita. Lyttelton vastasi toteamalla, että rauhattomuus Afrikassa johtui halusta modernisaatioon eikä niinkään viimeisen kahden vuoden tapahtumista. Hän myös kritisoi Griffithsin ministerikaudella syntynyttä Nigerian perustuslakia, joka hänen mukaansa oli varsin ongelmallinen.¹⁴⁷ Alahuone hylkäsi Griffithsin julkilausuman äänin 273–301, mutta koska ehdotus oli käytännössä epäluottamuslause hallitukselle, sen esittäminen oli varsin voimakas osoitus siitä, että aggressiivista puoluepolitiikkaa harjoitettiin edelleen, vaikka hallituspolitiikan pohjimmaiset periaatteet ja tavoitteet eivät muuttuneet kovinkaan rajusti hallituspuolueen vaihtuessa. Siispä vaikka David Cheesmanin artikkelissaan esittämä väite pääpuolueiden yhtenäisestä butskellilaisesta siirtomaapolitiikasta¹⁴⁸ näyttäisi pitävän paikkansa, on ilmeistä, että vaikka kanta dekolonisaatioon ja sen toteuttamisen pääperiaatteisiin olivat molempien puolueiden valtakausilla hyvin samankaltaisia, dekolonisaatioprosessin käytännön toteutustavassa riitti väittelemisen aiheita.

¹⁴⁵ Hansard, HC Deb. 19.10.1950 vol. 478 cc. 2285–2286; HC Deb. 16.12.1953 vol. 522 cc. 412–413.

¹⁴⁶ Hansard HC Deb. 16.12.1953 vol. 522 cc. 393; "That this House expresses its grave disquiet at the handling toy [sic] Her Majesty's Government of affairs in Africa."

¹⁴⁷ Hansard HC Deb. 16.12.1953 vol. 522 cc. 394–400; 410–412; 418–420.

¹⁴⁸ Cheesman 2009, 250; ks. sivu 4.

Afrikan taloudellinen tilanne tarkastelujaksolla oli kaksijakoinen: toisaalta aikaa kuvasi räjähdysmäinen kasvu, toisaalta heikko talouden rakenne. Sekä optimisteille että pessimisteille löytyi siis tukea tilastoista. Vuosien 1945 ja 1960 välillä Länsi-Afrikan ulkomaankauppa kasvoi keskimäärin seitsenkertaiseksi. Kärjessä tässä kasvussa oli Kultarannikko, jossa kauppa kasvoi kymmenkertaiseksi ja perää piti Gambia, jossa kauppa kaksinkertaistui.¹⁴⁹ Alueelle keskeisten tuotteiden tuotanto kasvoi myös merkittävästi: vuosien 1947 ja 1957 välillä maapähkinöiden tuotanto kasvoi kaksinkertaiseksi ja kaakaon tuotanto neljänneksen. Rautamalmin tuotanto käynnistyi ja kymmenessä vuodessa tuotanto kasvoi lähes 30-kertaiseksi. Kasvu ei kuitenkaan kerro koko totuutta, sillä maiden taloudelliset tilanteet olivat lähtökohtaisesti heikot. Maahan saapuneet kaivosyhtiöt eivät juuri hankkineet paikallisilta muuta kuin työvoimaa ja joitakin välttämättömiä tarvikkeita, kaikki tuotantovälineet tuotiin ulkomailta. Yhtiöt kuljettivat raakamalmin ja muut kaivostuotteet eivätkä yrityksen saamat tulot juuri näkyneet Afrikan puolella. Maatalous oli alkeellisella pohjalla, esimerkiksi pienviljelijät tuottivat pääosan vientiin menevistä maataloustuotteista ravintokasvien ohessa. Silti maataloudessa oli nähtävissä muutosta kohti kaupallisempaa tuotantoa ja näistä muutamista kaupallisista viljelijöistä kasvoi Länsi-Afrikassa maaseutueliittiä. Maat olivat kuitenkin vaarallisen riippuvaisia muutamista satokasveista ja raaka-aineiden hintojen muutoksesta, sillä esimerkiksi Nigerian ja Ghanan bruttokansantuotteesta vain 2 % tuli 1950-luvun lopulla jalostuksesta.¹⁵⁰ Onkin varsin mielenkiintoista, että taloutta koskevissa dekolonisaatiokeskusteluissa korostettiin joko kasvua tai taloudellisten rakenteiden heikkoutta riippuen siitä, ajettiin pikaista itsenäistymistä vai siirtomaahallinnon pitkittämistä. Tämä näkyi varsin hyvin Ghanan itsenäisyyttä käsittelevässä keskustelussa.

Ghanan itsenäisyysasetuksesta käyty keskustelu oli luonteeltaan varsin poikkeuksellinen verrattuna sitä edeltäneisiin keskusteluihin dekolonisaatiosta. Pääosa puhujista toivotti itsenäisen Ghanan hyvin lämpimästi tervetulleeksi ja ne nopeaan itsenäistymiseen skeptisesti suhtautuneet, jotka aiemmin olivat olleet enemmistössä, olivat yhtäkkiä vähemmistö. Vain yksi puhuja, työväenpuolueen Roy Mason, piti itsenäistymistä askeleena huonompaan suuntaan. Hän oli samana vuonna käynyt Ghanassa ja oli omien

¹⁴⁹ Munro 1976, 219.

¹⁵⁰ Munro 1976, 179; 190-194; 200.

sanojensa mukaan hämmästynyt siitä, että maa oli itsenäistymässä, sillä maa oli hänestä hyvin heikko taloudellisesti ja rakenteellisesti. Hän huomautti, että Ghana oli riippuvainen kaakaon tuotannosta ja että maatalous oli varsin alkeellisella tasolla. Vaikka valtio oli tehnyt paljon investointeja koulutukseen ja tekniseen infrastruktuuriin, yksityisen sijoittamisen tilanne oli heikko ja tämä teki teollistumisesta vaikeaa. Demokraattisten instituutioiden, kuten vaalien, ylläpitäminen tulisi hänen mukaansa olemaan vaikeaa kansalaisten lukutaidottomuuden vuoksi.¹⁵¹ Hän jopa epäili, etteivät lukutaidottomat afrikkalaiset edes ymmärtäneet, mistä itsenäisyydessä oli kyse:

He kuvittelevat vapauden ja itsenäisyyden tarkoittavan kaikenlaista – että poliisi sulkee silmänsä kaikelta, mitä he tekevät, että poliiseja ei enää tarvita, koska he ovat itsenäisiä. Pienten kauppojen omistajat luulevat, että he saavat nyt pääministeriltä lainoja, joilla he voivat rakentaa suuria kauppoja ja niin edelleen. Turhautuneisuus tulee kasvamaan itsenäisyyspäivän jälkeen.¹⁵²

Masonin kuvaus afrikkalaisista naiiveina ja lähes lapsellisena ei ole kovinkaan kaukana edellisessä luvussa esitellystä konservatiivien Ian Fraserin mustan afrikkalaisen karikatyyristä¹⁵³. Ratkaisevin ero Fraseriin oli sanavalinnoissa: Mason puhui lukutaidottomista ja siten kouluttamattomista, kun taas Fraserin afrikkalainen oli kulttuurisesti primitiivi. Tästä huolimatta myös Masonin tapauksessa oli ilmeistä, etteivät ghanalaiset olisi hänen mukaansa valmiita itsenäisyyteen vielä vuosikymmeniin.

Vaikka esimerkiksi hänen puoluetoverinsa Reginald Sorensen ei näyttänyt lainkaan huomioineen Masonin puheenvuoroa todetessaan, ettei debatin aikana ollut kuulunut yhtään eriävää mielipidettä onnentoivotusten kuorossa¹⁵⁴, Masonia ei voida kuvailla puolueen ulkolaidan yksinäiseksi sudeksi: vaikka oli vasta 32-vuotias, hän tulisi 60- ja 70-luvuilla istumaan useissa eri hallituksen viroissa työväenpuolueen hallituskausilla¹⁵⁵. Miksi hän koki tarpeelliseksi luetella Ghanan puutteita, vaikka itsekin ymmärsi, että

¹⁵¹ Hansard, HC Deb. 11.12.1956 vol. 562 cc. 255–258.

¹⁵² Hansard, HC Deb. 11.12.1956 vol. 562 cc. 258; They imagine freedom and independence to mean many things—that the police will wink an eye at all they do, that police are no longer needed because they are now independent. Small shopkeepers think that now they will receive loans from the Prime Minister to build big stores and so on. Frustration is hound [sic] to develop after independence day.

¹⁵³ Ks. s. 28.

¹⁵⁴ Hansard, HC Deb. 11.12.1956 vol. 562 cc. 277.

¹⁵⁵ Mason toimi muun muassa puolustusministerinä 1974–1976; <http://hansard.millbanksystems.com/people/mr-roy-mason>, viitattu 10.9.2011.

itsenäistymisprosessia ei enää voitu järkevästi pysäyttää¹⁵⁶? Tuntuu oudolta, että Mason olisi kokenut tehtäväkseen paholaisen asianajajan roolin näyttelemisen, sillä hänen kommentistaan on nähtävissä huolta Ghanan tulevaisuudesta. Masonin puheenvuoro oli hänen omien sanojensa mukaan ensimmäinen siirtomaita koskeva puheenvuoronsa¹⁵⁷, joten on varsin mahdollista, että dekolonisaation kehityskulku parlamentin keskusteluissa oli jäänyt häneltä huomaamatta. Ulkopuolisen silmissä taloudellisesti heikolta vaikuttavan Ghanan ylenmääräinen onnittelu on saattanut tuntua varsin absurdilta. Kyse ei kuitenkaan ollut siitä, etteivät muut edustajat olleet tietoisia Ghanan taloudellisista ja rakenteellisista heikkouksista. Entinen työväenpuolueen siirtomaaministeri James Griffiths jopa sanoi suoraan, että vaikka Ghanan poliittinen kehitys oli liikkunut nopeampaa kuin yhteiskunnallinen ja taloudellinen kehitys, ei koko itsenäistymisprosessia olisi voitu toteuttaa millään muilla tavoin¹⁵⁸.

Ehkä siis olennaisempaa olisikin kysyä, miksi Ghanan itsenäistyminen otettiin yleisesti vastaan niin hyväksyvästi ja miksi taloudelliseen kehitykseen liittyvä kritiikki työnnettiin taka-alalle tämän Afrikan dekolonisaation kannalta hyvin keskeisen keskustelun ajaksi. David Cheesman epäilee, että kyse oli yksinkertaisesti halusta luoda Britannian globaalin suurvalta-aseman ensimmäisestä kuoliniskusta positiivinen narratiivi¹⁵⁹, mikä vaikuttaa hyvin uskottavalta. Näyttäisikin siltä, että pääosa aiemmin negatiivisesti Afrikan siirtomaiden itsenäistymisestä kriittisesti suhtautuneista näki Ghanan itsenäistymisen nyt väistämättömänä. Britannian tuli säilyttää kasvonsa ja onnittelu loi tarinaa menestyksekkäästä, suunnitellusta kehityskulusta, joka nyt saatiin päätökseen. Vikojen osoittaminen tehtiin varoen ja optimistisessa valossa¹⁶⁰, sillä suora kritiikki olisi haitannut suunnitellun menestystarinan muotoilua. Esimerkiksi Roy Masonin jälkeen puhunut Norman Pannell näki tarpeelliseksi liennyttellä Masonin maalailemia synkkiä näkymiä, vaikka hän itsekin suhtautui varsin negatiivisesti imperiumin purkamiseen¹⁶¹. Masonin poikkeuksellisen voimakkaan kritiikin syy löytyneekin juuri ympäröivästä puheesta: siirtomaiden kehitystä aktiivisesti seuranneet

¹⁵⁶ Hansard, HC Deb. 11.12.1956 vol. 562 cc. 255–256.

¹⁵⁷ Hansard, HC Deb. 11.12.1956 vol. 562 cc. 254.

¹⁵⁸ Hansard, HC Deb. 11.12.1956 vol. 562 cc. 308.

¹⁵⁹ Cheesman 2009, 262.

¹⁶⁰ Ks. esim. työväenpuolueen Frederick Willey'n kommentti Ghanan taloudellisista mahdollisuuksista Hansard, HC Deb. 11.12.1956 vol. 562 cc. 269–270.

¹⁶¹ Käsittelen Pannellin toimintaa myöhemmin tässä alaluvussa.

ja sitä kommentoineet edustajat molemmissa puolueissa olivat sanattomasti muuttaneet pelin sääntöjä, eikä kukaan ollut kertonut Masonille. Siinä missä muiden puhujien tavoitteena oli puheillaan luoda kuvaa hyväntahtoisesta ja vapautta rakastavasta siirtomaaisännästä, Masonin intentiona oli nostaa esiin Ghanan ongelmakohtia ja estää hänen mielestään epäkypsän valtion syntyminen.

Ghanan itsenäistyminen ei kuitenkaan tarkoittanut dekolonisaation vastustuksen loppumista. Ghanan kohdalla keskustelua Ghanan valmiuksista itsenäistyä käytiin vielä toistamiseen vuonna 1961 alahuoneen keskustellessa lakialoitteesta, joka erottaisi Ghanan täysin Britanniasta ja tekisi siitä Kansainyhteisössä täysin itsenäisesti toimivan tasavallan. Tämä keskustelu oli varsin samankaltainen Ghanan itsenäisyydestä käydyn keskustelun kanssa: pääosa edustajista joko totesi tilanteen ongelmalliseksi, mutta piti kehityssuuntaa välttämättömänä¹⁶² tai suhtautui tulevaisuuteen onnitellen ja optimistisesti¹⁶³. Jopa ainoa kriitikko oli sama: Roy Mason. Masonin mielestä päätös Ghanan itsenäistymisestä oli tehty hätiköiden eikä maa ollut ollut valmis taloudellisesti. Hän oli myös huolissaan Kwame Nkrumahin hallinnon kehityksestä epädemokraattiseen suuntaan. Tällä kertaa Mason sai puoluetovereiltaan voimakasta vastustusta: John Stonehouse totesi, ettei briteillä ollut valtaa päättää muiden itsenäisyydestä. Masonin mukaan kyse oli vastuusta: 50 vuoden riiston jälkeen oli brittien vastuulla varmistaa, että Ghana kykenisi toimimaan taloudellisesti itsenäisesti. Stonehouse totesi, että jos itsenäisyyden antamista olisi viivästetty siihen asti, että Masonin vaatimat taloudelliset valmiudet täyttyisivät, ghanalaiset olisivat nousseet kapinaan. Myöhemmin keskustelussa Masonin toinen puoluetoveri Fenner Brockway näki tarpeelliseksi puolustaa Kwame Nkrumahia Masonin kritiikiltä. Tukea Mason ei saanut, jopa työväenpuolueen Edward Mallalieu, joka Masonin sanojen mukaan oli myös kritisoinut aiemmin Ghanan nopeaa itsenäistymistä¹⁶⁴, näki paljon vaivaa kääntääkseen Ghanan heikkoudet toivon kipinöiksi¹⁶⁵. Ylipäätään keskustelu oli varsin lyhyt ja Britannian viimeinen ote Ghanasta irrotettiin melko nopeasti.

¹⁶² Esimerkiksi konservatiivien John Tilneyn puheenvuoro Hansard, HC Deb. 17.5.1961 vol. 623 cc. 1112–1114.

¹⁶³ Esimerkiksi liberaalien Donald Waden puheenvuoro Hansard, HC Deb. 17.5.1961 vol. 623 cc. 1124.

¹⁶⁴ Hansard, HC Deb. 17.5.1961 vol. 623 cc. 1114.

¹⁶⁵ Hansard, HC Deb. 17.5.1961 vol. 623 cc. 1131-1134.

Ghanan ja Nigerian itsenäistymisen jälkeen brittien hallinnan alla olivat Länsi-Afrikan maista enää Sierra Leone, Gambia sekä mandaattialueet. Ghanan ja Nigerian jälkeen dekolonisaatioprosessia oli vaikeaa pysäyttää, mutta tästä huolimatta joidenkin parlamentin jäsenten mielestä itsenäistymistä ei tulisi sallia liian helposti tietyille siirtomaille. Lordi Ogmores eli David Rees-Williams, joka oli varsin aktiivinen ylähuoneen siirtokuntia käsittelevissä keskusteluissa, oli huolissaan pienempien siirtomaiden kohtalosta jo vuonna 1955. Hän jakoi siirtomaat kolmeen luokkaan: itsenäisesti menestyviin, federaatioissa menestyviin sekä niihin maihin, jotka eivät todennäköisesti menestyisi itsenäisesti lähitulevaisuudessa. Itsenäistymään kykenemättömillä mailla oli tiettyjä tunnusmerkkejä, kuten taloudellisten resurssien puute, maantieteellinen eristyneisyys sekä ongelmallinen moniroaisuus. Hän totesi myös, että vaikka konservatiivihallinto oli innokkaasti päästämässä irti aivan kaikista siirtokunnista, työväenpuolueen tuore julkilausuma oli noudatellut hänen kantaansa. Lordi Ogmores jatkoi kuvailemalla työväenpuolueen julkaisemassa pamfletissa esittelemäänsä uudenlaista järjestelmää, jota piti parempana ratkaisuna kuin kaikkien siirtomaiden itsenäistymistä. Tässä järjestelmässä pienemmät siirtomaat liittyisivät Yhdistyneeseen kuningaskuntaan ja saisivat edustajapaikan uudenlaisessa suuressa neuvostossa. Vaihtoehtoisesti pienet valtiot saisivat edustajansa parlamenttiin Pohjois-Irlannin tapaan, mutta lordi Ogmoresin mukaan tällainen järjestely olisi "vaivalloinen".¹⁶⁶ Lordi Milvertonin eli Nigerian entisen kuvernöörin Arthur Richardsin mukaan lordi Ogmoresin ehdottama järjestelmä oli lähellä ranskalaista metropolimallia eikä hänen mukaansa Britannian tullut ottaa mallia ranskalaisilta, sillä heidän yrityksensä assimiloida siirtokuntien asukkaat oli epäonnistunut¹⁶⁷. Lordi Ogmoresin ehdotuksella oli myös kannattajansa keskustelussa, joista mainittakoon erityisesti työväenpuoluetustainen Listowelin jaarli eli William Hare, joka Kwame Nkrumahin erityispyynnöstä tultaisiin vuonna 1957 asettamaan Ghanan kenraalikuvernööriksi¹⁶⁸.

Lordi Ogmoresin kannattama malli ei ottanut tuulta alleen, mutta muutamaa vuotta myöhemmin samaa ehdotettiin myös alahuoneessa. Siinä missä lordi Ogmores oli

¹⁶⁶ Lordi Ogmores käytti järjestelystä käsitettä "cumbersome", joka voidaan kääntää joko sekavaksi, monimutkaiseksi tai vaivalloiseksi; Hansard, HL Deb. 2.2.1955 vol. 190 cc. 905–907; 912–14.

¹⁶⁷ Hansard, HL Deb. 2.2.1955 vol. 190 cc. 917–919.

¹⁶⁸ Listowelin jaarlin puheenvuoro Hansard, HL Deb. 2.2.1955 vol. 190 cc. 936; <http://www.odnb.com/view/article/65196>, viitattu 15.8.2011.

puhunut pienistä siirtomaista hyvin yleisellä tasolla, alahuoneessa istunut konservatiivien Norman Pannell oli paljon yksityiskohtaisempi. Huhtikuussa 1959 hän toivoi alahuoneen allekirjoittavan julkilausuman, jossa vaadittiin virallisen, julkilausutun politiikan muodostamista niiden pienempien siirtomaiden kohdalla, jotka saattaisivat kohdata ongelmia itsenäistymisen myötä. Pannellin vaatima julkilausuma oli varsin ympäröivä ja se lopulta hyväksyttiin viralliseksi julkilausumaksi¹⁶⁹. Hänen mielipiteensä siirtomaiden kehityksestä olivat kuitenkin paljon jyrkemmät: gambialaisille tuli hänen mukaansa kertoa, ettei maa tulisi itsenäistymään lähitulevaisuudessa. Maantieteellisesti Irlannin kokoista Sierra Leonea hän piti juuri ja juuri elinkelpoisena, vaikka maalla oli varsin heikko talous. Pannell kävi läpi useita valtioita, jotka hänen mukaansa olivat liian heikkoja taloudellisesti tai muulla tavoin liian pieniä selvittääkseen itsenäisinä valtioina. Ennakoiden kritiikkiä hän totesi, ettei pieniä siirtomaita voinut verrata Euroopan pienoistaloihin, kuten Islantiin tai Luxemburgiin, sillä nämä valtiot olivat "ikivanhoja yhteiskuntia, joilla oli vuosisatojen aikana muodostuneet syvät kulttuuriset juuret sekä vahva kansallinen tunne."¹⁷⁰

Pannellin aloittamassa keskustelussa muutamat edustajat korostivat puolueiden yksimielisyyttä asiassa.¹⁷¹ Tätä kuitenkin laimensi merkittävästi työväenpuolueen James Johnsonin huomautus: konservatiiveja oli paikalla hyvin vähän ja nämä harvatkin olivat olleet varsin hiljaa koko debatin ajan. Hänen puoluetoverinsa Charles Pannell arveli, että konservatiivit olivat keskittyneet valmistautumaan seuraavana asialistalla olevaan tärkeään debattiin, joka käsittelisi auto-onnettomuuksia.¹⁷² Tämä yksityiskohta paljastaa, että siirtomaa-asioiden merkitys konservatiiviedustajien mielessä oli

¹⁶⁹ Hansard, HC Deb. 17.4.1959 vol. 603 cc. 1283; 1369; Pannellin ehdotus englanniksi: "That this House is of opinion that, as it is the declared general policy of Her Majesty's Government to develop in its Colonial Territories the greatest practicable measure of self-government within the Commonwealth, it is desirable for Her Majesty's Government to evolve a positive policy for those smaller territories where difficulties might arise in regard to the achievement of complete independence within the Commonwealth."

¹⁷⁰ Hansard, HC Deb. 17.4.1959 vol. 603 cc. 1286–1289; alkuperäinen lainaus englanniksi: " The great distinction between these countries and those which we are discussing in this Motion is that both Iceland and Luxembourg are ancient communities with deep cultural roots and a strong national sense, developed over the centuries."

¹⁷¹ Ks. työväenpuolueen John Dugdalen puheenvuoro Hansard, HC Deb. 17.4.1959 vol. 603 cc. 1308 tai työväenpuolueen George Thomasin puheenvuoro Hansard, HC Deb. 17.4.1959 vol. 603 cc. 1328.

¹⁷² Hansard, HC Deb. 17.4.1959 vol. 603 cc. 1338.

menettänyt merkitystä entisestään. Hiljalleen mielenkiinto siirtomaa-asioihin tulisi tyrehtymään myös työväenpuolueen puolella¹⁷³.

Pannellin aloittama keskustelu siirtomaiden tilasta saa alahuoneen näyttäytymään Ghanan jälkeen varsin erikoisessa valossa. Muutamaa vuotta ennen Ghanan ja Nigerian itsenäisyyttä merkittävä osa parlamentin jäsenistä oli sitä mieltä, että itsenäisyyttä ei tulisi sallia hätiköidysti. Kun itsenäistyminen tuli lopulta alahuoneen käsiteltävästi konkreettisen asetuksen kautta, alahuoneen jäsenet käänsivät täysin kelkkansa ja toivottivat optimistisesti Ghanan tervetulleeksi. Muutamaa vuotta tämän jälkeen sävy oli jälleen muuttunut: joidenkin mielestä Ghana oli itsenäistynyt liian aikaisin¹⁷⁴ ja pienten siirtomaiden itsenäistymispyrkimyksiin suhtauduttiin hyvin samalla tavalla kuin Ghanan pyrkimyksiin oli suhtauduttu aiemmin. Toisaalta samaan aikaan mielenkiinto siirtomaa-asioihin näytti olevan laskussa koko parlamentissa.

Ne edustajat, jotka vielä aktiivisesti osallistuivat siirtomaita koskeviin debatteihin, näyttivät usein suhtautuvan maiden itsenäistymisiin ja kansallisiin rajoihin taloudellisen reaali politiikan kautta: edustajien mielestä pienempien valtioiden tuli yhdistyä federaatioiksi¹⁷⁵ ja esimerkiksi Gambian itsenäistymisen lähestyessä olivat vahvasti sitä mieltä, ettei Gambia voinut selvitä itsenäisenä, vaan sen kohtalona tulisi olemaan yhdistyminen ympäröivään, ennen Ranskan hallussa olleeseen Senegaliin siitä huolimatta, että gambialaiset itse eivät olleet kovinkaan innoissaan tästä ideasta¹⁷⁶. Edustajat ottivat siis huomioon vain taloudelliset realiteetit ja olettivat, että uudet valtiot yhdistyisivät toisiinsa mukisematta etnisistä tai kielellisistä eroista huolimatta. Näiden pragmatikkojen ohella puheenvuoroja pitivät myös idealistit, jotka olivat koko dekolonisaatioprosessin ajan halunneet sivuuttaa rakenteelliset ja taloudelliset seikat. Kaikkein näkyvin näistä henkilöistä oli työväenpuolueen Fenner Brockway, joka useaan otteeseen 1950-luvulta lähtien oli vaatinut siirtomaiden itsenäistymistä koosta ja ongelmakohdista riippumatta. Hän muistutti myös useaan otteeseen siitä, että

¹⁷³ Cheesman 2009, 265.

¹⁷⁴ Ks. esim. konservatiivien Nigel Fisherin puheenvuoro Hansard, HC Deb. 17.4.1959 vol. 603 cc. 1323.

¹⁷⁵ Ks. esim. työväenpuolueen Reginald Sorensenin puheenvuoro Hansard, HC Deb. 17.4.1959 vol.603 cc.1320.

¹⁷⁶ Ks. työväenpuolueen John Crodlen puheenvuoro Hansard, HC Deb. 17.4.1964 vol 693 cc. 840 tai konservatiivien alivaltiosihteeri Eirene Whiten puheenvuoro Hansard, HC Deb. 18.11.1964 vol. 702 cc.585.

taloudellinen riippumattomuus muista maista oli mahdoton vaatimus, sillä taloudellisesti itsenäisiä valtioita oli maailmassa hyvin harvassa eikä edes Britannia kuulunut niihin¹⁷⁷.

Rakenteelliset ongelmat eivät olleet lopulta este Gambian ja Sierra Leonen itsenäistymiselle. Molempien maiden itsenäisyysasetusta koskevassa debatissa sävy oli varsin samankaltainen kuin Ghanankin keskusteluissa aiemmin: pääosa keskustelijoista toivotti uudelle valtiolle onnea ja menestystä, mutta muutaman yksittäisen puhujan sävy oli varsin skeptinen. Kun Sierra Leonen itsenäistymistä käsiteltiin vuonna 1961, siirtokuntaministeri Ian Meleod kehui maan taloudellista melko vankkaa pohjaa ja toivotti onnea Sierra Leonelle¹⁷⁸. Norman Pannell, joka oli aiemmin todennut Sierra Leonen olevan "rajatapaus" itsenäisenä selviävien joukossa, ei ottanut Sierra Leonen itsenäistymistä mielellään vastaan, mutta totesi, ettei mitään ollut enää tehtävissä¹⁷⁹. Gambian vain tunnin kestäneessä itsenäistymisdebatissa 1964 optimismi kukoisti jälleen: esimerkiksi konservatiivien imperialisti Julian Amery korosti Gambian monia menestystarinoita ja hänen puoluetoverinsa John Cordle spekuloi omien kokemustensa perusteella Gambian tulevaisuutta kiinnostavana turistikohteena¹⁸⁰.

Rakenteellisista valmiuksista puhuttaessa keskustelu kohdistui kaikkein eniten taloudellisiin valmiuksiin, mitä luultavimmin siksi, että sen nähtiin olevan pohja, jolle sosiaalinen infrastruktuuri rakentuisi. Taloutta käsiteltiin lähes yksinomaan alahuoneen puolella ja ylähuoneen puolella käyty keskustelu rakenteellisista seikoista oli paljon vähäisempää ja samalla myös paljon abstraktimpaa: lordit keskustelivat valtioliitoista ja valtioiden elinkelpoisuudesta budjettien koon tai sosiaalisen infrastruktuurin toimintakyvyn sijaan. Alahuoneen keskusteluissa keskustelijat voidaan jakaa kahteen ryhmään: optimisteihin ja pessimisteihin. Jako ei noudatellut puoluerajoja ja tämä poikkeuksellinen jako näkyi vahvimmin juuri konservatiivien hallintokausilla, kun konservatiivihallitus purki siirtomaaimperiumia konkreettisesti maiden

¹⁷⁷ Ks. esim. Hansard, HC Deb. 17.4.1959 vol. 603 cc. 1336 tai Hansard, HC Deb. 17.7.1952 vol. 503 cc. 2417.

¹⁷⁸ Hansard, HC Deb. 22.3.1961 vol. 637 cc. 392.

¹⁷⁹ Hansard, HC Deb. 22.3.1961 vol. 637 cc. 405-406.

¹⁸⁰ Hansard HC Deb. 18.11.1964 vol. 702 cc. 569-571; Hansard, HC Deb. 18.11.1964 vol. 702 cc. 574.

itsenäisyysasetusten kautta samalla, kun useat puolueen edustajat kritisoivat imperiumin purkamista.

David Cheesman toteaa artikkelissaan, että vaikka alahuone oli myöhäinen käännyttäminen dekolonisaatioprosessissa, käännyttäminen oli pysyvä¹⁸¹. Omien tulkintojeni mukaan tilanne ei ollut aivan näin yksiselitteinen, mutta Cheesmanin puolustukseksi mainittakoon, että hänen tarkastelujaksonsa päättyi Ghanan itsenäisyyskeskusteluun vuonna 1956. Olisi ehkäpä osuvampaa todeta, että alahuoneen jäsenet tiesivät, milloin peli oli heidän kohdallaan pelattu: kritiikki ei kadonnut mihinkään, mutta se haudattiin itsenäisyysasetusdebattien ajaksi, koska mitään ei enää ollut tehtävissä. Dekolonisaation hitaassa alkuvaiheessa ennen vuotta 1956 molempien puolueiden jäsenet olivat pääosin sitä mieltä, että Länsi-Afrikan siirtomaiden taloudellinen ja infrastruktuurin rakenteiden heikkous tekivät näiden maiden itsenäistymisestä kaukaisen tavoitteen. Optimistit olivat tuolloin harvassa, kaikkein näkyvimminä heistä mainittakoon työväenpuolueen Fenner Brockway, joka systemaattisesti ajoi maiden itsehallintoa mahdollisista ongelmista huolimatta. Vastaavasti itsenäisyysdebattien aikana pessimistit olivat harvassa, heistä näkyvimminä työväenpuolueen Roy Mason. Muutoin keskustelu oli hyvin toiveikasta ja sisälsi paljon onnentoivotuksia uusien valtioiden asukkaille. Kun keskustelu siirtyi Nigerian ja Ghanan itsenäistymisten jälkeen pienempiin valtioihin, keskustelu palasi jälleen entisille urilleen, eikä näiden maiden itsenäistymistä lähitulevaisuudessa nähty todennäköisenä, sillä maita pidettiin liian pieninä selviytymään itsenäisinä. Jälleen tämä kritiikki katosi itsenäisyysasetusdebattien ajaksi, tosin Gambian kohdalla optimismi oli paljon varovaisempaa kuin aiemmin itsenäistyneiden maiden kohdalla.

¹⁸¹ Cheesman 2009, 249.

3.3 Poliittiset valmiudet itsenäistystä

Tämän alaluvun tavoitteena on selvittää, pitivätkö parlamentin edustajat Länsi-Afrikan maiden poliittisia instituutioita valmiina itsenäisyyteen. Kuten aiemmin mainitsin, poliittiset valmiudet kytkeytyivät puheissa usein rakenteellisiin valmiuksiin, joita käsittelin edellisessä alaluvussa. Aiheeseen liittyvät myös pelko harvainvallasta sekä nationalismiin ja sisäisten riitojen aiheuttamat uhat, mutta nämä aiheet ovat sen verran laajoja, että käsittelen niitä erikseen omina alalukuinaan hieman myöhemmin. Aihetta käsiteltiin tasaisesti koko tarkastelujakson ajan lukuun ottamatta yhtä huomattavaa keskittymää Ghanan itsenäistymisestä käytävissä keskusteluissa.

Sodanjälkeinen siirtomaaministeriö pyrki luomaan uudenlaista paikallishallinnon järjestelmää, joka tulisi hitaasti korvaamaan brittien ennen sotaa suosiman epäsuoran hallinnon järjestelmän. Tässä järjestelmässä alueellisilla valtuustoilla ja eri alueiden älymystöllä olisi avainrooli, ja kansalaisten oli tarkoitus välittää toiveensa oman alueensa hallinnon kautta. Kultarannikolla tilanne ei kuitenkaan kehittynyt toivottavalla tavalla: brittien toiveiden vastaisesti paikalliset muodostivat keskittyneitä ja usein radikaaleja organisaatioita. Tärkeimmäksi vaikuttamisen menetelmäksi muodostuivat ammattiyhdistykset, joista osa ryhtyi lakkoilemaan myös poliittisista syistä. Toisinaan liikehdintä yltyi mellakoiksi, kuten Kultarannikolla Accrassa vuonna 1948.¹⁸²

Britannian hallinnon mukaan Kultarannikon liikehdinnän taustalla olivat kansankiihottajat, jotka masinoivat heimoelämästä urbaaniin elämään siirtyneitä huonosti koulutautuneita ihmisiä. Ongelman ratkaisemiseksi britit pyrkivät toimimaan koulutautuneiden ja brittien näkökulmasta vastuullisten yksilöiden kanssa, mutta vuoteen 1951 mennessä britit eivät enää pystyneet jättämään huomiotta Kwame Nkrumahia ja hänen johtamaansa CPP-puoluetta, joka pyrki itsehallintoon. Nkrumahista tuli vuonna 1951 paikallishallinnon johtaja ja maan itsenäistyttyä hänestä tuli Ghanan ensimmäinen presidentti.¹⁸³

¹⁸² Cooper 2002, 49–51.

¹⁸³ Cooper 2002. 51–53; CPP on lyhenne sanoista Convention People's Party.

Siirtymä pois päin heimojohtajiin nojaavasta epäsuoran johtamisen mallista herätti jonkin verran kritiikkiä sodan jälkeisinä vuosina Britannian parlamentissa. Useiden edustajien mielestä brittityylinen demokraattinen järjestelmä¹⁸⁴ ei soveltunut Afrikkaan. Vuonna 1945 konservatiivien Robin Turton piti valitettavana Nigerian uutta perustuslakia, joka tulisi purkamaan epäsuoran johtamisen järjestelmää. Hänen mielestään heimoauktoriteetteihin nojaaminen toimi paremmin Afrikassa ja Nigerian poliittinen eliitti tulisi valikoida paikallisia menetelmiä käyttäen eikä länsimaiden tapaan vaaleilla.¹⁸⁵

Turton ja monet muut seurasivat näin lordi Frederick Lugardin jalanjäljissä. Lordi Lugard, jonka käsialaa epäsuora johtaminen käytännössä oli, oli 1922 ilmestyneessä teoksessaan perustellut epäsuoraa johtamista luonnollisen yhteiskunnallisen evoluution askeleena. Lordi Lugardin ydinajatus oli, että heimojohtajien käyttäminen oli luonnollisempaa autokraattisuuteen tottuneille afrikkalaisille ja imitoisi Euroopan tilannetta pari vuosisataa takaperin. Tästä asetelmasta afrikkalainen demokratia voisi ajan kanssa kehittyä luonnollisesti samankaltaiseen tilaan kuin Euroopassa ja Pohjois-Amerikassa. Epäsuora johtaminen tarjoaisi myös älymystölle venttiilin, jonka kautta he voisivat purkaa haluaan vaikuttaa yhteiskuntaan. Liiallinen kiirehtiminen saattaisi olla vaarallista, sillä afrikkalaiset eivät olleet valmiita hyppäämään heimojärjestelmästä länsimaiseen demokratiaan.¹⁸⁶ Lugard itse toteutti epäsuoraa johtamista Nigeriassa toimiessaan maassa kenraalikuvernöörinä. Alun perin hän oli käyttänyt epäsuoraa johtamista pohjoisten alueiden hallinnoimiseen, ja autoritääristen ja organisoituneiden emiirien valta-alueilla pohjoisessa epäsuora johtaminen toimikin varsin hyvin. Kun Lugard ryhtyi laajentamaan epäsuoraa johtamista etelämmäksi, hän törmäsi ongelmiin: jorubien johtajat etelässä eivät olleet olleet emiirien kaltaisessa autoritäärisessä asemassa, eikä itäisillä alueilla edes ollut sopivia johtajia, joten Lugard joutui luomaan järjestelmän tyhjästä. Lisäksi etelässä ja idässä ei aiemmin oltu harjoitettu verotusta lainkaan, mikä aiheutti konflikteja. Etelässä ja idässä järjestelmä johti ajoittain vallan väärinkäyttöön ja pohjoisessa poliittinen kehitys puolestaan pysähtyi¹⁸⁷

¹⁸⁴ Tunnetaan myös Westminsterin järjestelmänä.

¹⁸⁵ Hansard, HC Deb. 19.11.1945 vol. 416 cc. 167–168.

¹⁸⁶ Lugard 1922, 194; 218.

¹⁸⁷ Falola 1999, 72.

Epäsuoran johtamisen ajatus oli syntynyt jo 1890-luvulla ja sen puolesta olivat propagoineet Lugardin lisäksi myös kirjailija ja tutkimusmatkailija Mary Kingsley sekä Nigerian siirtomaahallinnon perustamisessa tärkeässä osassa toiminut Sir George Goldie. Kingsleyn mukaan länsimaisten hallinnon mallien vieminen Afrikkaan ja afrikkalaisten kouluttaminen ei onnistuisi, koska afrikkalaiset olivat valkoisiin verrattuna alempi rotu, ja Goldie perusteli epäsuoraa johtamista keinona välttää kapinoita. Epäsuora johtaminen oli erittäin suosittua vuosisadan vaihteessa ja se vaikutti voimakkaasti Brittiläisen Länsi-Afrikan siirtomaapolitiikkaan ennen toista maailmansotaa.¹⁸⁸ Järjestelmä oli brittien kannalta helpompi ja minimoi britteihin kohdistuvan vastustuksen: virkamiehiä ei tarvinnut houkutella Afrikkaan ja paikallisohtajat joutuivat kärsimään brittien sanelemien kansalle epämiellyttävien päätösten seurauksista ja vastustuksesta. Britteihin taloudellisesti sidotut johtajat eivät toisaalta pystyneet, toisaalta halunneet vastustaa brittien hallintoa. Samalla kustannukset minimoitiin, sillä hallinnon kaikkein suurin menoerä olivat virkamiesten palkat, eivätkä heimojohtajille maksetut palkkiot ja edut olleet läheskään yhtä korkeita kuin brittiläisen virkamiesarmeijan palkkauksesta syntyvät kustannukset¹⁸⁹.

Epäsuora johtaminen oli kuitenkin hylätty toisen maailmansodan aikana työväenpuolueen riveissä, mutta myös sodanaikainen koalitiiohallitus oli päättänyt samoihin johtopäätöksiin.¹⁹⁰ Järjestelmän purkaminen eteni kuitenkin hitaasti, sillä esimerkiksi Turtonin valitteleva muutos tarkoitti lähinnä paikallisten neuvostojen valitsemien edustajien pääsemistä lakeja säätävään hallintoelimeen¹⁹¹. Vaikka monet Britannian poliittisen eliitin jäsenet pitivät 1900-luvun alkupuoliskolla epäsuoraa johtamista paljon luonnollisempana kuin paikallisille vieraan järjestelmän tuontia, osa järjestelmän hyödyntämisestä traditionaalisista valtarakenteista oli keinotekoisia: joillakin alueilla britit nimesivät heimojohtajia mielensä mukaan, koska sopivia valtarakenteita ei ollut ja joitakin niin sanottuja perinteisiä johtohahmoja ei puolestaan pidetty tarpeeksi luotettavina¹⁹². Silti epäsuoraa johtamista pidettiin hyvänä keinona paikallisten

¹⁸⁸ Nwabughuogu 1981, 65–71.

¹⁸⁹ Falola 1999, 70.

¹⁹⁰ Howe 1993, 139.

¹⁹¹ Wilson 1994, 55.

¹⁹² Siitä huolimatta, että heimopäällikköiden joukko oli hyvin heterogeeninen ja osin jopa keinotekoinen, käytän yksinkertaisuuden nimissä heimojohtajan käsitettä tässä alaluvussa viittaamaan sekä aitoihin

traditioiden suojelemiseksi myös anti-kolonialistisissa piireissä. Ei liene yllätys, että afrikkalaista keskiluokkaa edustaneet uudet urbaanit ja politisoituneet aktivistit vastustivat voimakkaasti epäsuoran johtamisen järjestelmää.¹⁹³ Epäsuoraa johtamista puolustaneet edustajat pyrkivät puheillaan todennäköisesti vähintäänkin ylläpitämään de facto brittihallintoa siirtokunnissa, sillä vaikka epädemokraattisesti johdetut maat itsenäistyisivätkin de jure, niiden johtajat olisivat melko tiukasti kytköksissä britteihin.

Epäluottamus demokraattisen järjestelmän tuomiseen Länsi-Afrikkaan jatkui aina Ghanan itsenäisyysdebattiin saakka. Kritiikki jäi kuitenkin melko hajanaiseksi ja vähäiseksi eikä monikaan puheenvuoro synnyttänyt varsinaista keskustelua aiheesta. Argumentin pitkäikäisyys kuitenkin osoittaa, että alahuoneessa oli olemassa tietty äänekäs vähemmistö, joka piti länsiafrikkalaisia epäkypsinä demokraattiseen itsehallintoon. Usein kyseessä oli konservatiivi, joka kritisoi työväenpuolueen suhtautumista vaaliurniin liian optimistisesti. Konservatiivien ollessa viimeistä vuotta oppositiossa vuonna 1951 puolueen edustaja Walter Fletcher ilmaisi kantansa työväenpuolueen siirtomaapolitiikkaan seuraavasti:

Jos me vain työntäisimme heidät tuuliajolle nykymaailman rauhattomalle merelle ja antaisimme heille itsehallinnon ja vaaliurnan, jotka näyttävät osan mielestä olevan sekoitus ihmelääkettä ja runsaudensarvea, ja sanoisimme heille: "olkoon tämä teidän ohjenuoranne ja kompassinne", mikä olisi tulos? He uppoaisivat.¹⁹⁴

Fletcherin puheenvuorossa itsenäisyydestä haaveilevien maiden tilanne on lohduton: jos heille annettaisiin itsehallinto välittömästi, niiden kohtalona oli kadota tai sortua. Merestä puhuessaan Fletcher viittaa todennäköisesti kylmän sodan ilmapiiriin, sillä hän ei näe maiden uhkia sisäisinä vaan ulkoisina. Pääasiallisesti Fletcherin puheenvuoro kritisoi Länsi-Afrikan maiden taloudellisia valmiuksia itsenäistyä, mutta lainauksessa

paikallisiin johtajiin että brittien asettamiin keinotekoisin niin kutsuttuihinvaltakirjapäälliköihin (warrant chiefs); Wilson 1994, 19–20.

¹⁹³ Howe 1993, 34.

¹⁹⁴ Hansard, HC Deb. 29.5.1951 vol. 488. cc. 56; alkuperäinen lainaus englanniksi: "If we were to push them adrift into the troubled sea of the world today and give them self-government and a ballot box, which appear to be a mixture between a panacea and a cornucopoeia in the eyes of certain people, and say to them, "Let that be your guide and your compass," what would be the result? They would sink."

on nähtävissä tietyn konservatiivisen ryhmän kritiikki työväenpuolueen siirtomaapolitiikkaa kohtaan, jota esiintyi myös aiemmin lähes samassa muodossa¹⁹⁵.

Konservatiivien kritiikin keskeisin ongelma oli kuitenkin se, että myös työväenpuolueen edustajat suhtautuivat afrikkalaisten demokraattiseen itsehallintoon varauksella. Jo vuonna 1947 Frederick Skinnard totesi, että työväenpuolueen tavoitteena oli paikallishallinto, mutta ei välttämättä länsimaisessa mielessä. Ainoastaan heimojohtajiin nojaavasta epäsuorasta hallinnoimisesta tuli luopua, koska se aiheutti enemmän ongelmia kuin ratkaisi niitä.¹⁹⁶ Työväenpuolueen siirtomaaministeri Arthur Creech Joneskin totesi vuonna 1949, ettei siirtomaaministeriön tavoitteena ollut viedä Nigeriaan Westminsterin mallia sellaisenaan, vaan luoda paikallisiin oloihin sopivia alueellisia hallintoja, jotka yhdessä muodostaisivat Nigerian liittovaltion. Kaikkein pisimmälle meni Geoffrey Cooper, jonka skeptisyyttä siirtomaiden taloudellisiin valmiuksiin käsittelin edellisessä alaluvussa¹⁹⁷. Cooper ei uskonut, että afrikkalaiset oikeasti halusivat itsehallintoa, vaan kunnollista, vahvaa ja ymmärtäväistä johtajuutta. Tämä tosin oli sen verran rohkeaa puhetta, että se sai hänen jälkeensä puhuneen konservatiivien John Haren toteamaan, että jotkin Cooperin puheenvuorossa ilmaisema mielipiteet tuskin saisivat suurta kannatusta kummaltakaan puolelta alahuonetta.¹⁹⁸

Haren arviosta huolimatta myös konservatiivien puolelta löytyi Cooperin kaltaisia paternalisteja. Tämä holhoava kanta oli ehdottomasti äärimielipide, mutta sen kaikuja oli nähtävissä hyvin useissa mielipiteissä, kuten esimerkiksi edellä lainatussa Walter Fletcherin puheenvuorossa. Sir Harold Roper totesi vuonna 1951, että samalla tavalla kuin lapsetkin menivät pilalle, jos heille antoi vapauksia, muttei vastuuta, myös siirtomaiden asukkaat olivat eräällä tapaa Britannian lapsia, joille ei tulisi antaa äänestysoikeutta ennen kuin he olisivat valmiita tähän¹⁹⁹. Roperin ja Cooperin kantojen ytimessä oli sama ajatus: Afrikka tarvitsi Britannian isällistä johtamista eikä hätäisesti kyhättyä itsehallintoa.

¹⁹⁵ Ks. esim. konservatiivien David Gammansin puheenvuoro Hansard HC Deb. 8.7.1948 vol. 453 cc. 617.

¹⁹⁶ Hansard, HC Deb. 29.7.1947 vol. 441 cc. 352–353.

¹⁹⁷ Ks. s. 26 tai s. 39.

¹⁹⁸ Hansard, HC Deb. 29.7.1949 vol. 467 cc. 2890.

¹⁹⁹ Hansard, HC Deb. 29.5.1951 vol. 488. cc. 81.

Myös ylähuoneessa yksittäiset lordit kokivat tärkeäksi puolustaa vanhaa hallintojärjestelmää. Vuonna 1949 kaksi lordia piti eri istunnoissa puheenvuoron, jossa he puolustivat heimojohtajuutta tavalla tai toisella. Lordi Hailey eli Malcom Hailey, joka oli toiminut muun muassa Intian kuvernöörinä ja Africa Surveyn päätoimittajana²⁰⁰, ei ollut täysin tyytyväinen päätökseen siirtää valtaa pois heimojohtajilta. Hänen mukaansa riippumatta siitä, mitä mieltä Britanniassa asiasta oltiin, heimojohtajat tulisivat jatkossakin käyttämään traditionaalista valtaa vielä pitkään, vaikka poliittinen valta heiltä riisuttaisiinkin. Hän suhtautui varauksella esimerkiksi Kultarannikon nopeasti politisoituneeseen keskiluokkaan, joka hänen mukaansa oli turhankin innokas ottamaan itselleen valtaa.²⁰¹ Tämä Haileyn kanta oli osin vastakkainen kanta siihen näkökantaan, jonka hän oli esittänyt Africa Surveyn yhteydessä: tuolloin hän oli todennut epäsuoran johtamisen olevan paikallaan junnaava järjestelmä, jolla ei ollut relevanssia koulutetuille afrikkalaisille tai Afrikan poliittiselle kehitykselle. Tämän hän oli ilmeisesti todennut hieman hampaitaan kiristellen, sillä hän oli aina arvostanut heimojohtajia ja heidän panostaan, kuten hänen puheenvuorostaankin voidaan päätellä.²⁰² Saman vuoden loppupuolella lordi Rennell eli Francis Rodd puolestaan halusi puheenvuorossaan korostaa heimojohtajuuden demokraattisia elementtejä. Jokaiselle heimojohtajalla oli neuvonantajansa, jotka olivat tunnustettuja kansan edustajia ja vain sellaiset asiantuntijat, jotka eivät oikeasti maata tunteneet, väittivät päinvastaista.²⁰³ Epäsuoraan johtamiseen oli 1930-luvulta lähtien liittynyt tämänkaltaisen argumentointi, jossa pyrittiin säilyttämään ja varjelemaan niin sanottuja aitoja vanhoja tapoja. Tämä oli kuitenkin vain osittainen sovellutus Lugardin opeista.²⁰⁴

Lordien argumentointi on mielenkiintoista siksi, että se loi kuvaa afrikkalaisesta paikallishallinnosta muuttumattomana ja homogeenisena, jota britit väkisin yrittivät vääntää luonnottomiin muotoihin. He näkivät länsimaistumisen Afrikkaan sopimattomana ilmiönä, mutta on epäselvää, miksi lordit näkivät heimojohtajuuden niin

²⁰⁰ <http://www.odnb.com/view/article/33636>, viitattu 8.9.2011.

²⁰¹ Hansard HC Deb. 17.3.1949 vol. 161 cc. 524–527.

²⁰² Cannadine 2001, 160.

²⁰³ Hansard HC Deb. 30.11.1949 vol. 165 cc. 1091.

²⁰⁴ Nicolson 1969, 240.

tärkeänä ja keskeisenä osana paikallishallintoa. Joka tapauksessa he näkivät nousevan valtaeliitin luonnottomana, mutta heidän luonnollisena pitämäänsä heimojohtajuutta ei koskaan ollut ollut kattavasti olemassa siten kuin he sen visioivat. Rennellin kohdalla on mahdollista, että hän peilasi puheenvuorossa kokemuksiaan Saharassa 1920-luvulla, jolloin hän kirjoitti kirjan tuaregien elämästä²⁰⁵. Lordi Hailey oli ennen sotaa ollut epävirallinen siirtomaaministeriön pääneuvonantaja ja hän oli ollut ajamassa muutosta siirtomaapolitiikassa kohti niin sanottua yhteistyömallia, jossa siirtomaiden asukkaille annettiin enemmän valtaa hoitaa omia asioitaan²⁰⁶. Osin muutos oli ollut siis hänen aikaansaannostaan, sillä tämä aktivointi mitä todennäköisimmin nopeutti valtarakenteiden muuttumista.

Toisaalta lordien puheissa voidaan nähdä myös kaipuuta vanhakantaiseen brittiläiseen luokkayhteiskuntaan ja sen toisintamiseen siirtokunnissa. Brittiläinen näkökanta imperiumiin oli erittäin pitkään ollut nimenomaan hierarkkinen, paternalistinen ja orgaaninen järjestelmä, joka heijasteli brittiläisen yläluokan näkemystä täydellisestä yhteiskunnasta, jossa jokaisella oli oma paikkansa ja tehtävänsä. Tämä ajatus oli toki ennemminkin 1800-lukulainen kuin 1950-lukulainen, mutta se näyttäytyi tarkastelujaksolla edelleen erityisesti lordien puheenvuoroissa. Siirtomaiden ylemmät virkamiehet olivat nimenomaan brittiläistä yläluokkaa, joille yhteiskunnan tiukan hierarkkinen järjestäytyminen oli fakta, eikä poliittinen näkökulma. Tämä hierarkia löytyi mistä tahansa yhteiskunnasta, eikä sitä voinut noin vain unohtaa – tämä koski sekä siirtomaita että brittiläistä yhteiskuntaa yleiselläkin tasolla.²⁰⁷ Ehkä lordit puhuivat siis siirtomaiden hallinnon ohella myös omasta asemastaan, sillä ylähuoneen asema oli 1900-luvulla huomattavasti heikentynyt ja jatkoi heikentymistään tarkastelujaksolla²⁰⁸. Puhuessaan heimojohtajien merkityksestä ja heidän perinteisen valtansa väistämättömyydestä he mahdollisesti puhuivat myös toiveikkaasti omasta asemastaan, joka oli heikkenemään päin.

²⁰⁵ <http://www.odnb.com/view/article/31623>, viitattu 8.9.2011.

²⁰⁶ Wilson 1994, 55.

²⁰⁷ Cannadine 2001, 64–67.

²⁰⁸ Vuonna 1911 alahuone oli riisunut ylähuoneelta pääosan poliittisesta vallasta ja 1950–1960-luvuilla päärien asema tulisi muuttumaan rajusti. Tuolloin oli syntynyt ylähuoneen asema lähinnä lainsäädännön viivyttämiseen kykenevänä poliittisena elimenä; Wilding & Laundry 1972, 363–364.

1950-luvulla poliittisten instituutioiden valmiutta itsenäisyyteen tarkasteltiin erityisesti Ghanan kohdalla maan itsenäistymisprosessin edetessä. Maassa toimivien puolueiden kykyä toimia modernin demokratian vaatimalla tavalla arvioitiin usein heikoksi ja useat edustajat pitivät esimerkiksi paikallisen CPP-puolueen johtajistoa naiivina tai syyttivät heitä kansankiihottajiksi. Esimerkiksi työväenpuolueen George Wigg totesi vuonna 1951, että vaikka puolue olikin yllättäen hylännyt vastahakoisuutensa uutta perustuslakia kohtaan, hän suhtautui edelleen puolueeseen skeptisesti lähinnä siitä syystä, että puolueen ohjelma näytti koostuvan vain sanasta "itsehallinto"²⁰⁹. Erityisesti puolueen johtaja Kwame Nkrumah ei ollut varsinkaan 1950-luvun alkupuolella kovin suosittu brittiparlamentaarikkojen joukossa lähinnä siksi, koska häntä pidettiin osittain jopa uhkana Ghanalle ja koko Länsi-Afrikalle. Nkrumahin aiheuttama huoli nousi keskeiseksi usean eri teeman kohdalla, joten tulen tarkastelemaan brittiparlamentaarikkojen suhtautumista häneen tarkemmin myöhemmissä alaluvuissa.

Ghanan itsehallinnon kehittyessä jokainen etappi tuntui noudattelevan edellisessä luvussa esittelemääni kaavaa: edistysaskeleet, kuten uudet perustuslait tai maiden itsenäistyminen, saivat erityisesti edustajat alahuoneessa onnittelemaan ja toivottamaan menestystä, ja kehityssuunnan kritisointi jäi harvinaiseksi²¹⁰. 1950-luvulta eteenpäin nämä tapahtumat myös herättivät kaikkein eniten keskustelua Ghanan poliittisista valmiuksista. Kehut ja onnittelet olivat harvassa silloin, kun edustajat pitivät Ghanan kehityksestä yksittäisiä puheenvuoroja muita aiheita käsitelleissä puheenvuoroissaan, mutta melko harva edustaja halusi kritisoida Kultarannikon poliittisten toimijoiden valmiuksia²¹¹.

Pääasiallisesti epäilykset kohdistuivat tavalla tai toisella aikaan: poliittiset instituutiot kypsyivät edustajien mielestä hitaasti ja Ghanan kohdalla oltiin kiirehditty. Norman Pannell totesi itsenäisyyskeskustelun aikana, ettei viidessä vuodessa²¹² yksinkertaisesti

²⁰⁹ Hansard HC Deb. 19.2.1951 vol. 484 cc. 959–960.

²¹⁰ Ks. esim. työväenpuolueen James Griffithsin, liberaalien Clement Daviesin ja konservatiivien Walter Elliotin onnittelepuheenvuorojen sarja Ghanan uuden perustuslain esittelyn yhteydessä Hansard HC Deb. 28.4.1954 vol. 526 cc. 1623–1627.

²¹¹ Ks. esim. David Gammansin puheenvuoro Hansard HC Deb. 3.11.1950 vol. 480 cc. 522–523

²¹² Tällä viitataan Ghanan vuoden 1951 perustuslain jälkeiseen aikaan.

voinut tuottaa valtiomiehiä, joilla oli 20 vuoden kokemus²¹³. Samassa keskustelussa myös entinen työväenpuolueen siirtomaaministeri Arthur Creech Jones valitteli samaa asiaa, mutta paljon varovaisemmin. Hänen mukaansa oli sääli, ettei ghanalaisille oltu juuri tarjottu mahdollisuuksia harjoitella poliittisten instituutioiden ylläpitämistä. Tämän puutteellisen harjoittelun vuoksi oli varauduttava myös pettymyksiin, sillä demokratia oli erittäin vaikea poliittinen järjestelmä ylläpitää.²¹⁴ Hänen puoluetoverinsa Geoffrey de Freitas oli paljon optimistisempi: ghanalaiset kyllä ymmärsivät nykytilanteensa vaikeudet ja oman kokemattomuutensa, joten ghanalaisen poliittisen järjestelmän muokkaantuminen maan omiin tarpeisiin sujuisi todennäköisesti hyvin. Hän jopa vilautti ajatusta siitä, että britit voisivat ottaa joissakin asioissa mallia ghanalaisesta hallintojärjestelmästä.²¹⁵ Myös muutama muu edustaja koki tarpeelliseksi puolustaa Ghanan tulevaa hallintoa. Työväenpuolueen Frederick Willey uskoi vakaasti Ghanan mahdollisuuksiin, koska hänen omien kokemustensa mukaan ghanalaiset olivat erittäin suvaitsevaisia, mitä hän piti eräänä demokratian kulmakivistä²¹⁶. Konservatiivien Graham Page puolestaan sanoi uskovansa, että ghanalaiset olivat kykeneviä ottamaan vastuun omasta kehityksestään.²¹⁷

Ghanan jälkeen keskustelu poliittisista valmiuksista tyrehtyi merkittävästi. Nigerian kohdalla keskustelu poliittisista valmiuksista rajoittui yhteen puheenvuoroon ylähuoneessa, jossa lordi Twining eli Edward Twining kehui nigerialaisten valtiomiesmäistä toimintaa maan poliittisen kehityksen aikana. Erityisesti hän kehui nigerialaisten kärsivällisyyttä odottaa sopivaa hetkeä itsenäistymiselle²¹⁸. Lordi Twiningin puheenvuoro oli luultavasti näpätys Ghanan suuntaan, sillä Ghanan itsenäistymisprosessin aikana ghanalaiset olivat CPP-puolueen johdolla hyvin

²¹³ Hansard HC Deb. 11.12.1956 vol. 562 cc. 267; Paikallisväestöä edustavia kokeneita virkamiehiä oli Länsi-Afrikan itsenäistyvässä maissa varsin heikosti, vaikka virkamiesten määrä ja paikallisten osuus virkamiehistä oli kasvussa. Esimerkiksi Nigeriassa 1955 Nigerian liittovaltion hallintoa pyörittämässä oli 2450 korkeampaa virkamiestä, joista 550 (22 %) oli nigerialaisia. Toisaalta kehitystä oli tapahtunut, sillä kuusi vuotta aiemmin tilanne oli vielä heikompi: koko Nigeriaa oli hallinnut 1700 ylempää virkamiestä, joista vain 200 (12 %) oli paikallisia. Nigerian itsenäistyessä 1960 hallinnon ylempiä virkamiehiä oli 4000, joista 2300 (46 %) paikallisia ja määrä kasvoi tämän jälkeen edelleen samoin kuin paikallisten osuus virkamiehistä; Nicolson 1969, 263; 284.

²¹⁴ Hansard, HC Deb. 11.12.1956 vol. 562 cc. 310–311.

²¹⁵ Hansard, HC Deb. 11.12.1956 vol. 562 cc. 293–294.

²¹⁶ Hansard, HC Deb. 11.12.1956 vol. 562 cc. 267.

²¹⁷ Hansard, HC Deb. 11.12.1956 vol. 562 cc. 281.

²¹⁸ Hansard, HL Deb. 28.7.1960 vol. 225 cc. 925.

äänekkäästi vaatineet poliittisen kehityksen tahdin kiristämistä jo 1950-luvun alussa. Nigerianlaiset sen sijaan olivat itsenäistymisen suhteen paljon rauhallisempia, mutta tämä johtui lähinnä maan sisäisistä riidoista pohjoisen ja etelän välillä kuin halusta hoitaa itsenäistyminen briteille sopivalla tavalla. Pohjoisen ryhmittymät pelkäsivät etelän, erityisesti Lagosin urbaanin keskittymän ylivaltaa koko maasta. Lordi Twiningin kuvaus nigerialaisista rauhallisina valtiomiehinä ei myöskään ollut aivan yhteensopiva esimerkiksi vuoden 1953 perustuslakineuvottelujen kanssa. Tuolloinen siirtomaaministeri, konservatiivien Oliver Lyttelton, oli nimittäin eräässä keskustelujen vaiheessa täysin raivostunut keskenään kinasteleviin ryhmittymiin ja hän oli kirjoittanut tulikivenkatkuisen kirjeen takaisin emämaahan.²¹⁹

Nigeriassa nationalismi oli personoitunut sodan jälkeen Nnamdi Azikiween, joka Ghanan Kwame Nkrumahin tapaan oli länsimaissa akateemisesti koulutautunut nationalisti. Azikiwen näkökulma Nigerian tilanteeseen heijasteli Yhdysvaltojen rotukiistaa: hänen mukaansa Nigerian ongelmat kumpusivat valkoisten ja mustien välisestä taistelusta ja hän kannusti maanmiehiään taistelemaan brittejä vastaan. Azikiwen militantit kannattajat, niin kutsutut zikistit, eivät kuitenkaan saaneet taakseen merkittävää kansallista tukea ja hiljalleen Azikiwe itsekin hylkäsi radikaalit kannattajansa. Zikistien huono maine ei tuhonnut Azikiwen mainetta ja hän nousi 1963 itsenäisen Nigerian ensimmäiseksi presidentiksi. Hän tai hänen kannattajansa eivät kuitenkaan koskaan saaneet samanlaista ylivoimaisen keskeistä asemaa kuin Nkrumah, sillä Nigerian presidentin asema liittovaltion toimeenpanevan elimen johdossa oli ennemminkin seremoniallinen pääministerin aseman ollessa todellisuudessa paljon keskeisempi. Myös Nigeriassa poliittinen liikehdintä linkittyi tiiviisti ammattiyhdistyksiin, mutta toisin kuin Ghanassa, maahan syntyi useita merkittäviä puolueita, joilla oli useimmiten etninen tausta. Nigerian puolueiden heikkous kansallisella tasolla näyttäytyi vuoden 1952 vaaleissa, kun puoluekentän jyrkkä alueellinen jakautuminen tuli ilmeiseksi. Kun Anthony Enaharo esitti vuotta myöhemmin Nigerian edustajainhuoneessa Nigerian itsenäistymistä vuonna 1956, merkittävä vähemmistö vastusti ehdotusta peläten joko urbanisoituneen etelän ylivaltaa

²¹⁹ Hargreaves 1988, 119–126.

tai vähemmistöjen oikeuksien polkemista. Itsenäistyessään vuonna 1960 Nigeriasta tuli liittovaltio, jonka puolueet olivat edelleen etnisyyden mukaan jakautuneita.²²⁰

Sierra Leonen itsenäistymisen yhteydessä oli jo nähtävissä merkkejä toiveikkuuden tahriintumisesta. Työväenpuolueen entinen siirtomaaministeri Arthur Creech Jones sanoi epäilevänsä Sierra Leonen poliittisen johdon kypsyyttä itsehallintoon, sillä maassa oli esiintynyt ikävän paljon nepotismia ja korruptiota. Hän myös mainitsi joitakin muita merkittäviä kipupisteitä itsenäistyvän valtion tulevaisuudessa. Vaikka hänestä oli ymmärrettävää, että itsenäisyysasetus otettiin vastaan vaivaantuneen mielialan vallitessa, hän ei nähnyt muuta vaihtoehtoa, kuin maan itsenäistymisen.²²¹ Creech Jones oli aloittanut tämän väistämättömyyden retoriikan jo Ghanan kohdalla.²²² Näyttäisikin siltä, että ne, jotka edelleen olivat 1960-luvulla kiinnostuneita siirtomaadebateista, suhtautuivat kehityskulkuun hieman Creech Jonesin tapaan. Jopa Fenner Brockway, joka vuodesta 1950²²³ lähtien oli systemaattisesti ja toisinaan varsin kiihkeästi puolustanut siirtomaiden oikeutta itsenäistyä, ilmaisi huolensa Sierra Leonen mahdollisuuksista. Hän oli hyvin tietoinen Ghanan kehityksestä autokraattisempaan suuntaan ja oli huolissaan Sierra Leonen kehityksestä samaan suuntaan. Hän toivoi Sierra Leonen hallinnolta kädenojennusta oppositiolle, mutta myös siirtomaaministeriöltä vakuutusta siitä, että Sierra Leone todella oli valmis itsenäisyyteen.²²⁴

Britannian parlamentin edustajat suhtautuivat Länsi-Afrikan poliittisten instituutioiden kypsyyteen skeptisesti, ja harvalla riitti uskoa länsiafrikkalaisten kykyyn rakentaa tai ylläpitää länsimaisia demokraattisia instituutioita. Moni edustaja piti massoja kykenemättöminä tekemään kunnollisia päätöksiä ja tästä syystä he toivoivat 1940-luvulle sijoittuneissa keskusteluissa eräänlaista aristokraattien demokratiaa: heimojohtajat, joita ei varsinaisesti vaaleilla valittaisi, toimisivat kansanedustajina. Tämä ajattelumalli oli tiukassa yhteydessä ajatukseen siitä, että siirtomaat pysyisivät

²²⁰ Falola 1999, 86–93; 97.

²²¹ Hansard, HC Deb. 22.3.1961 vol. 637 cc. 409–411.

²²² Hansard, HC Deb. 11.12.1956 vol. 562 cc. 308–309.

²²³ Brockway oli palannut alahuoneeseen lähes 20 vuoden tauon jälkeen vuonna 1950; <http://hansard.millbanksystems.com/people/mr-fenner-brockway>, viitattu 20.9.2011

²²⁴ Hansard, HC Deb. 22.3.1961 vol. 637 cc. 430–431.

vielä pitkään Britannian vallan alla. Siirtomaaimperiumin keskuksen näkökulmasta vakaat, jopa muuttumattomat poliittiset olot tuntuivat varmasti houkuttelevammilta kuin sen vaihtoehto: demokratiaan liittyvä alati muuttuva ja osin ennalta arvaamaton poliittinen ilmapiiri. Tämä aristokraattinen malli unohdettiin sitä mukaa kun Kultarannikon itsenäistyminen alkoi näyttää yhä todennäköisemmältä. Siitä huolimatta paternalistinen asennoituminen afrikkalaisiin ei kadonnut ja merkittävä osa edustajista oli sitä mieltä, että britit olivat paljon afrikkalaisia kykenevämpiä päättämään siitä, miten Länsi-Afrikan maiden hallinto tulisi toteuttaa.

Useat edustajat valittelivat juuri poliittisten instituutioiden kypsymättömyyttä: puolueet eivät olleet riittävän monisyisiä tai virkamiehet tarpeeksi kokeneita. Samaan tapaan kuin taloudellisista ja rakenteellisista valmiuksista keskusteltaessa, kritiikki hälveni silloin, kun itsenäisyysasetuksista käytiin keskustelemaan. Poliittisia instituutioita kohtaan kohdistunut kritiikki ei lieventynyt aivan yhtä radikaalisti kuin rakenteellisiin seikkoihin kohdistunut kritiikki, mutta on selvää, että hyvin harva piti paikallishallintoja riittävän kypsinä täyteen itsehallintoon edes maiden itsenäistyessä. Kultarannikkoon kohdistettiin eniten tämänkaltaista kritiikkiä mitä ilmeisimmin siitä syystä, että se oli ensimmäisenä itsenäistymässä, mutta myös koska Kwame Nkrumahin johtama CPP-puolue oli ilmiselvästi Britannian parlamentin edustajien silmissä varsin pelottava poliittinen voima. Huolestuneet puheenvuorot eivät tehneet merkittävää vaikutusta itsenäistymisprosessiin ja sellaiset puhujat kuten Arthur Creech Jones nousivat jokaisessa keskeisessä keskustelussa toteamaan, ettei itsenäistymisprosessia voinut ongelmista huolimatta pysäyttää. Huoli länsiafrikkalaisten poliittisten instituutioiden heikkoudesta kytkeytyi itsenäistymisprosessin edetessä myös pelkoon harvainvallasta. Tätä ilmiötä käsittelen tarkemmin seuraavassa luvussa.

4 Dekolonisaatiokeskustelu Britanniassa: uhat ja mahdollisuudet

4.1 Yksinvaltiuden ja harvainvallan uhka

Tämän alaluvun tavoitteena on selvittää, kuinka suurena Britannian parlamentin edustajat pitivät yksinvaltiuden tai harvainvallan uhkaa itsenäistyvissä siirtomaissa. Edellisessä luvussa esitellyt asiat kytkeytyivät välillä hyvinkin tiiviisti tämän alaluvun asioihin, mutta tämän teeman sivuuttaminen pelkässä alaluvun sivuosiossa ei antaisi oikeutta sille määrälle keskustelua, jonka se herätti. Keskusteluissa tämä teema kiteytyi kahteen tapaukseen: presidentti Kwame Nkrumahin valtaan Kultarannikolla ja myöhemmin Ghanassa sekä oppositiopoliitikko Anthony Enahoron tapaukseen Nigeriassa. Tämä teema nousi keskusteluissa esiin pääosin vasta vuoden 1955 jälkeen, vaikka joitakin viittauksia aihepiiriin oli 1950-luvun alussa. Keskustelu aiheesta oli aiemmin käsitellyistä aiheista poiketen vilkasta erityisesti 1960-luvun puolella.

Ennen vuotta 1956 muutamat alahuoneen edustajat ilmaisivat eri keskusteluissa huolensa Kultarannikon poliittisen älymyyden kypsydestä ja kyvystä kantaa vastuuta. Vuonna 1949 Geoffrey Cooper epäili, että Kultarannikon poliittinen eliitti ei ollut tarpeeksi kypsää tai moraalista hallitsemaan demokraattisesti. Havainnollistavana esimerkkinä hän käytti tietoa siitä, että kaikki maan pienkauppiat olivat syyrialaisia, kyproslaisia tai intialaisia, joten afrikkalaiset eivät olleet vielä oppineet pitämään edes kauppoja, saati johtamaan valtiota.²²⁵ Kuitenkin hänen kritiikkinsä oli varsin ontuvaa, sillä UGCC-puolue, joka vielä tuolloin oli kaikkein aktiivisin paikallinen poliittinen toimija Kultarannikolla, koostui nimenomaan kauppiaista ja liikemiehistä intellektuellien lisäksi.²²⁶ Vuonna 1950 konservatiivipuolueen edustaja ja tuleva pääministeri Anthony Eden totesi lordi Haileyta lainaten, että tavoitteena tulisi olla vallan siirto vähemmistöltä enemmistölle, ei vähemmistöltä toiselle vähemmistölle, joka ei aio siirtää valtaansa enemmistölle. Tällä hän viittasi Kultarannikon poliittisiin toimijoihin, erityisesti Kwame Nkrumahin CPP-puolueeseen, jonka toimintaa hän piti

²²⁵ Hansard, HC Deb. 29.7. 1949 vol. 467 cc. 2888–2889.

²²⁶ UGCC-puolueen nimi kokonaisuudessaan on United Gold Coast Convention. Puolueen tavoitteena syntymästään lähtien oli itsenäisyyden saavuttaminen niin nopeasti kuin se oli lainsäädännöllisiä ja perustuslaillisia teitä pitkin mahdollista; Morrison 2004, 423.

arveluttavana.²²⁷ Todisteena hän käytti paikallisen Joseph Danquahin puheenvuoroa. Danquah oli jäsen niin sanotussa isossa kuusikossa, ryhmässä UGCC-puolueen johtajia, jotka pidätettiin vuonna 1948 Accran mellakoiden yhteydessä. Hän oli kuitenkin hieman ongelmallinen todistaja, sillä hän oli Nkrumahin keskeinen poliittinen kilpailija. CPP oli kohdistanut politiikkansa työväen massoihin populistisin keinoin ja näin nousut oppositiopuolueen asemasta ja vienyt enemmän etelän keskiluokan ja vanhan eliitin varaan rakentuneen UGCC:n aseman keskeisimpänä puolueena 1950-luvun ensimmäisinä vuosina.²²⁸

Harvainvallasta puhuttiin 1950-luvulla nimenomaan Kultarannikkoa koskevien keskeisten valtaa siirtävien tapahtumien alla. Ensimmäinen näistä oli Kultarannikon perustuslaista käyty keskustelu vuonna 1951. Työväenpuolueen Cuthbert Alport piti mahdollisena, että Kultarannikko noudattelisi Etelä-Afrikan kehitystä.²²⁹ Tällä hän tuskin tarkoitti apartheidin kaltaisen politiikan syntymistä, vaan todennäköisemmin kyse olisi kehityksestä, jossa Kultarannikko itsenäistyisi, irtoaisi tasavallaksi ja ryhtyisi ajamaan politiikkaa, joka ei ollut Britannialle mieleinen.²³⁰ Alport totesi Etelä-Afrikan poliittisen kentän leikitelleen fasismilla ja diktatuurilla aiemmin ilman, että britit olivat mitään asialle tehneet. Hän myös muistutti, että Britannian vastuulla oli siirtomaiden asukkaiden hyvinvointi, ei poliittisten puolueiden hyvä mieli.²³¹ Alport, kuten monet muut hänen linjauksiaan noudatelleet kriitikot ennen häntä ja hänen jälkeensä, luotti hyvin vähän Kultarannikon poliittisiin puolueisiin ja Kwame Nkrumahiin. On kuitenkin mielestäni todennäköistä, että kun Alport puhui fasismilla ja diktatuurilla leikittelemisestä ja veti yhdysviivoja Etelä-Afrikan ja Kultarannikon kehityksen välillä, hän teki niin saadakseen siirrettyä Etelä-Afrikkaa johtaneen afrikaanerinationalisti Daniel François Malanin nimen kantamaa huonoa kaikua myös Nkrumahille, eikä siksi, että hän näki näiden ryhmien välillä ilmiselviä yhtäläisyyksiä. Hän valitsi Malanin siksi, että tämä oli juuri tuolloin pinnalla keskustelussa.²³² Nkrumahia vastustettiin toisinaan

²²⁷ CPP-puolueen koko nimi on Convention People's Party. Puolue oli sosialistinen puolue, joka pyrki aktivoimaan työväkeä populismin kautta, kuten iskulauseella "Itsenäisyys NYT!" ("Independence NOW!"); Hansard, HC Deb. 12.7.1950 vol. 477 cc. 1387–1389.

²²⁸ Pellow & Chazan 1986, 27–28; Morrison 2004, 423–424.

²²⁹ Hansard, HC Deb. 19.2.1951 vol.484 cc. 929–930.

²³⁰ Ks. Länsi-Afrikan rotujakauma s. 31.

²³¹ Hansard, HC Deb. 19.2.1951 vol.484 cc. 929–930.

²³² Perelman 1982, 35; 106–107.

viittaamalla häneen jonkun toisen epäsuositun henkilön²³³ kautta ja myöhemmin hän itsekin joutui samankaltaiseen asemaan²³⁴. Alportin puoluetoveri George Wigg vastasi hänen heikkoon luottamukseensa toteamalla, että jos Kultarannikon kehitys veisi kohti harvainvaltaa, se ei olisi CPP:n tai Nkrumahin syy. Kyse olisi siitä, että demokratia itse olisi epäonnistunut. Wigg veti mukaan koko kylmän sodan suuren konfliktin retoriikan toteamalla, että "jos haluamme voittaa taistelussa totalitaarisia ideoita vastaan, meidän täytyy todistaa, että demokratia toimii myös takapajuisemmilla alueilla."²³⁵ Wiggille kyse ei siis ollut pelkästään Kultarannikosta. Menestys Kultarannikolla toisi myös menestystä muualla. Tähän Kultarannikon asemaan esimerkkinä tartuttiin myös Ghanan itsenäisyyskeskusteluissa myöhemmin.

Ylähuoneessa aihepiiriä käsiteltiin kerran vuonna 1955. Tuolloin siirtomaiden tulevaisuutta käsittelevässä keskustelussa sivuttiin myös Nkrumahin valtaa. Lordi Ogmores eli David Rees-Williams totesi puheessaan, että Nkrumahin ongelmana oli parlamentaaraisia keinoja käyttävän ja hallituksen hyväksymän opposition luominen ja ylläpitäminen²³⁶. Lordi Winster eli Reginald Fletcher oli paljon Ogmoresa jyrkkäsanaisempi. Vaikka hän uskoi Nkrumahin ymmärtävän opposition tärkeän merkityksen, hänen mielikuvansa oli, että CPP:n jäsenet pitivät muihin puolueisiin kuulumista maanpetturuuteen verrattavina. Hän kehui Nkrumahin kykyä olla myötäilemättä liikaa kannattajiensa brittivastaisia mielipiteitä ja uskoi Nkrumahin kykenevän kääntämään kannattajiensa päät ja saamaan nämä hyväksymään myös opposition olemassaolon.²³⁷ Nkrumahin todellisesta suhtautumisesta opposition ennen hänen asettumistaan valtaan on vaikeaa tehdä arvioita. On merkkejä siitä, että vaikka Nkrumah käyttäytyikin diktaattorin lailla noustuaan valtaan, hän oli vielä Winsterin puheen aikaan aidosti idealisti, jota ajoi eteenpäin ennemmin unelma panafrikkalaisuuden yhdistäjästä Afrikasta kuin henkilökohtainen vallanhimo.

²³³ Ks. alla työväenpuolueen Edward Mallalieu, joka vertasi Nkrumalia ja Mussolinia.

²³⁴ Esimerkiksi myöhemmin käsiteltävän ennemminkin Nigerian tilanteeseen liittyvän Anthonyn Enahoron tapauksen yhteydessä työväenpuolueen Reginald Paget pelkäsi Enahoron tapauksen luovan ennakkotapauksen, jonka perusteella brittien tulisi luovuttaa Ghanaan kaikki ne, jotka eivät palvoneet "Nkrumah-jumalaa"; Hansard, HC Deb. 15.5.1963 vol. 677 cc.1427.

²³⁵ Hansard, HC Deb. 19.2.1951 vol.484 cc. 958; alkuperäinen lainaus englanniksi: "If we want to succeed in our battle against totalitarian ideas, we must prove that democracy will work in the backward areas of the world."

²³⁶ Hansard, HL Deb. 2.2.1955 vol 190 cc.908.

²³⁷ Hansard, HL Deb. 2.2.1955 vol 190 cc. 943–944.

Nkrumahin kannattajien suhtautuminen häneen muuttui kuitenkin 1950-luvulla yhä enemmän ja enemmän henkilökultiksi, joten ei liene ihme, että Nkrumah alkoi itsekin uskoa olevansa kaikkien rakastama johtaja, jonka tehtävänä oli Ghanan ja Afrikan pelastaminen.²³⁸ Myös nykyään löytyy niitä, jotka näkivät Nkrumahin nimenomaan positiivisessa valossa autoritaarisena ja isällisenä johtajana.²³⁹

Ghanan itsenäisyyskeskustelussa 1956 harvainvallan kehittymisestä huolissaan oli vain kaksi edustajaa. He olivat aiemminkin mainitut Roy Mason sekä Norman Pannell. Mason oli näistä kahdesta pessimistisempi: hän sanoi pelkäävänsä pahoin, että Kultarannikon viimeiset vapaat vaalit oli jo nähty. Hänen puoluetoverinsa ja entinen siirtomaaministeri James Griffiths yritti lieventää hänen huoliaan sanomalla, että perustuslaki estäisi liian radikaalit muutokset, mutta Mason ei tästä vakuuttunut. Koska perustuslain muuttamiseksi riittäisi kahden kolmasosan enemmistö, mikään määrä perustuslakiin ujutettua turvaa ei riittäisi estämään Nkrumahia muuttamasta perustuslakia vaikka heti itsenäisyyspäivänä²⁴⁰. Norman Pannell oli myös huolissaan äkillisten muutosten mahdollisuudesta. Hän piti välttämättömänä jonkinlaista viivyttävää elementtiä perustuslain muutoksissa, joka estäisi liian äkilliset muutokset. Tämä onnistuisi joko perustamalla toinen kamari parlamenttiin tai viivyttävällä lausekkeella, joka pakottaisi käsittelemään perustuslain muutokset vasta muutosehdotusta seuraavien vaalien jälkeen. Pannell itse piti jälkimmäistä ratkaisua järkevämpänä.²⁴¹ Hänen puoluetoverinsa John Tilney piti perustuslaillisiin asioihin keskittyvää, paikallishallintojen jäsenistä koostuvaa toista kamaria parempana ratkaisuna.²⁴² Britannian kaltainen kaksikamarinen järjestelmä ei ollut aivan yksinkertainen ratkaisu Ghanassa. Kaksikamarisuus kytkeytyi voimakkaasti federalistiseen ajatteluun, jossa Ghana jakautuisi heimoittain pienempiin osavaltioihin. Jos jonkinlainen senaatti olisi siirtomaavallan päättyessä syntynyt, se olisi ollut vanhan vallan symboli, alueellisten johtajien ja perinteisten voimahahmojen sekä eri

²³⁸ Saaka 1994, 278.

²³⁹ Ks. esim. Ieaun L.I. Griffithsin teos *The Atlas of African Affairs*: Griffiths kuvailee Nkrumahia "mahdollisesti parhaana ja kaikkein radikaaleimpana uuden African johtajana", joka "huolimatta kaikista visiointikyvyistään, kyvyistään, haluistaan ja hyvistä lähtökohdistaan ei kyennyt voittamaan järjestelmää", tässä tapauksessa amerikkalaisia yrityksiä ja maailmantalouden rakenteita; Griffiths 1993, 143.

²⁴⁰ Hansard, HC Deb. 11.12.1956 vol. 562 cc. 258–259.

²⁴¹ Hansard, HC Deb. 11.12.1956 vol. 562 cc. 262–263.

²⁴² Hansard, HC Deb. 11.12.1956 vol. 562 cc. 252–253.

intressiryhmien ylähuone, joka olisi toiminut vallan keskittämistä vastaan. CPP oli voimakkaasti vastustanut kaksikamarisuutta, sillä puolue epäili kaksikamarisuuden aiheuttavan kitkaa politiikassa ja pahimmillaan johtavan Ghanan kehityksen hidastumiseen.²⁴³ Eikä ihmekään: CPP toimi juuri federalistisen mallin vastaisesti ja keskitti valtaa omiin käsiinsä.

CPP:n kahden kolmasosan enemmistö parlamentissa aiheutti huolta Britannian parlamentissa, mutta edellä mainittujen lisäksi kukaan muu ei avannut suutaan ilmaistakseen huoltaan. Optimistien kannat pohjautuivat pelon sijasta uskoon hyvästä tahdosta. James Griffiths vetosi siihen, että Nkrumah oli luvannut pitää huolta siitä, että oppositio saa toimia rauhassa²⁴⁴. Toinen työväenpuolueen edustaja Geoffrey de Freitas sanoi kritikoille Ghanan hallituksen tietävän, että maailman silmät ovat kääntyneet tarkkailemaan heidän toimiaan, joten he toimisivat kyllä oikein. Samoilla linjoilla oli myös hänen jälkeensä puhunut konservatiivien Richard Fort, joka uskoi CPP:n ja Nkrumahin haluavan kyllä luoda demokratian, josta muu Afrikka ja maailma voisivat ottaa mallia. Siksi hän uskoi Nkrumahin ottavan käyttöönsä Pannellin esittelemän viivyttävän lausekkeen perustuslain muutoksiin.²⁴⁵ Alahuoneen edustajat puhuivat Ghanan tulevaisuudesta tietämättömyyden verhon takana ja tämän vuoksi molempien argumentit pohjautuivat lopulta siihen, oliko Nkrumahin ja CPP:n toimintaan mahdollista luottaa. CPP:llä oli kahden kolmasosan enemmistö parlamentissa ja vaikka he kykenisivät itsenäistymisen jälkeen halutessaan lyttäämään koko perustuslain jos näin halusivat, ei ollut mitään vankkaa perustelua sille, että näin todella välttämättä kävisi.

Poikkeuksellisesti Nkrumahin hallinnosta keskusteltiin Britannian parlamentissa myös maan itsenäistymisen jälkeen. Hänen arvostelijansa pitivät hänen käytöstään diktaattorin kaltaisena. Työväenpuolueen Roy Mason oli edelleen kaikkein kärkkäin kriitikko. Hän luetteli useita seikkoja, joita hän piti merkkeinä Nkrumahin diktaattorimaisuudesta²⁴⁶.

²⁴³ Kufour 1994, 936–938.

²⁴⁴ Hansard, HC Deb. 11.12.1956 vol. 562 cc. 242.

²⁴⁵ Hansard, HC Deb. 11.12.1956 vol. 562 cc. 295–297.

²⁴⁶ Mason mainitsi seuraavat asiat: Nkrumah oli laittanut kasvonsa rahoihin ja postimerkkeihin, pystyttänyt itselleen patsaan, tehnyt summittaisia karkotuksia, karkottanut ulkomaisen toimittajan, kieltänyt alueelliset, heimosuhteisiin perustuvat ja uskonnolliset puolueet ja pidättänyt pääasiallisen

Vaikka osaa Nkrumahin uudistuksista pystyi Masonin mukaan ajattelemaan myös askeleina kunnolliseen parlamentarismiin tai osoituksina siirtymisestä vanhasta vallasta uuteen, ei Nkrumahin toiminta uudistuksen ohella antanut merkkejä siitä, että kyse olisi tästä. Masonin puoluetoveri John Stonehouse vastasi hänen väitteisiinsä toteamalla, ettei itsenäisen maan johtajan toiminta kuulunut brittiparlamentille. Hän päätti kuitenkin puolustaa Nkrumahia ja esitteli Ghanan kehityksen positiivisia elementtejä, joiden pohjalta hänen toimintansa tuli tulkita edistyksellisenä pyrkimyksenä purkaa vanhat feodaalisuhteet. Nkrumah oli myös saanut paljon uudistuksia aikaan julkisella sektorilla sekä maatalouden kehityksessä. Oppositio sai Stonehousen mukaan toimia varsin rauhassa lehdistön kautta.²⁴⁷ Myös Fenner Brockway oli samoilla linjoilla: Nkrumahin toiminta tulisi ymmärtää suhteessa hänen asemaansa hänen noustessa valtaan: vanha aristokratia oli vastustanut hänen pyrkimystään seurata kansan tahtoa. Hän oli laittanut asioita kuntoon ja laittanut julkisen sektorin toimimaan.²⁴⁸ Brockwayn kohdalla kyse oli osin hänen henkilökohtaisesta suhteestaan Nkrumahiin, joka oli optimistinen koko Nkrumahin uran ajan aina tämän syrjäyttämiseen saakka²⁴⁹. Paikalla ollut hallituksen edustaja, kansainyhteisösuhteiden ministeriön alivaltiosihteeri ohitti Masonin kritiikin yksityiskohdat kokonaan todetessaan, ettei Mason saisi noin suoraviivaisesti yhdistää tasavaltalaisuutta diktatuuriin. Hänen mukaansa Intia oli erittäin hyvä esimerkki entisestä siirtokunnasta, jossa tasavaltalaisuus ja demokratia kulkivat käsi kädessä.²⁵⁰

Vuotta myöhemmin kritiikki Nkrumahia ja hänen puolustajiaan kohtaan yltyi. Työväenpuolueen Edward Mallalieu, joka vielä vuotta aiemmin oli yrittänyt muotoilla kuvailunsa Ghanan kehityksestä positiiviseksi²⁵¹, veti puheenvuorossaan esiin toisen maailmansodan diktaattorin:

[Työväenpuolueen James Callaghanin puhe] muistutti minua puheista, jotka kuulin parlamentissa kun Mussolini oli nousemassa satulaansa. Sanottiin: "meidän tulee olla valtiomiesmäisiä. Emme saa olla liian kriittisiä Italian tapahtumien suhteen. Junat liikkuvat aikatauluissa." Samoja asioita,

oppositiipuolueen United Opposition Partyn jäseniä; Hansard, HC Deb. 17.5.1960 vol. 623 cc. 1115-1117.

²⁴⁷ Hansard, HC Deb. 17.5.1960 vol. 623 cc. 1115-1122.

²⁴⁸ Hansard, HC Deb. 17.5.1960 vol. 623 cc. 1128-1129.

²⁴⁹ Howe 1994, 304.

²⁵⁰ Hansard, HC Deb. 17.5.1960 vol. 623 cc. 1136; kansainyhteisösuhteiden ministeriön alivaltiosihteeri on englanniksi Under-Secretary of State for Commonwealth Relations.

²⁵¹ Ks. s. 45.

toisinaan jopa melkein samoilla sanoilla, sanotaan nyt Ghanasta. [...] On tärkeää, että junat liikkuva ajoillaan, mutta samalla on olemassa asioita, jotka ovat paljon tärkeempiä kuin rautatieverkoston täsmällisyys.²⁵²

Vertaus Mussoliniin oli voimakas lyömäase. On epätodennäköistä, että istuntosalissa olisi ollut yhtäkään henkilöä, joka ei henkilökohtaisesti olisi muistanut toista maailmansotaa tavalla tai toisella, sillä sodan päättymisestä oli vain kuusitoista vuotta. Yhdistämällä Nkrumahin Euroopan diktaattoreihin Mallalieu pyrki tekemään Nkrumahin puolustamisesta yhtä kiusallista, kuin se jälkikäteen oli ollut Mussolinin puolustajillekin. Samalla hän pyrki saamaan edustajia tarkistamaan tärkeysjärjestyksiään ja muistuttamaan niistä arvoista, jotka lakaistiin maton alle valtiomiesmäisyyden nimissä. Callaghanin puhe, johon Mallalieu viittasi, pyrki puolustelemaan Nkrumahin toimia samankaltaisilla argumenteilla, kuin Stonehouse ja Brockway edellisen vuoden keskusteluissa.²⁵³

Masonin tapaan Mallalieu esitteli myös Nkrumahin tekemiä uudistuksia, joita voitiin hänen mukaansa pitää diktaattorimaisina.²⁵⁴ Monella tapaa keskustelu seuraili edellisen vuoden keskustelun linjoja, vain puhujat olivat vaihtuneet. Mallalieuun viittaus ei kuitenkaan ollut mikään yliampuva mustamaalausyritys. Nkrumahin johtama CPP oli vuoteen 1960 mennessä todella ottanut hyvin läpätunkevan aseman Ghanan yhteiskunnassa. Puolueen toimintaa rahoitettiin valtion rahoista niin voimakkaasti, että voitaisiin puhua jopa valtiokoneiston assimiloitumisesta CPP:n puoluekoneistoon. Tärkeimmissä viroissa istui puolueen jäseniä ja CPP näki itsensä kansakunnan

²⁵² Hansard, HC Deb. 19.10.1961 vol. 646 cc. 395–596; Alkuperäinen lyhentämätön lainaus englanniksi: "Nevertheless, I must say that the speech he made with regard to Ghana reminded me very much of speeches I heard in the House when Mussolini was coming well up into the saddle. It was said, "We must be statesmanlike. We must not be too critical of what is going on inside Italy. The trains are running on time". The same thing, sometimes in those very words, is said now about what is happening in Ghana. [An HON. MEMBER: "The trains running on time?"] It is very important that the trains should run on time, but, at the same time, there are other things very much more important than the punctuality of the railways."

²⁵³ Hansard, HC Deb. 19.10.1961 vol. 646 cc. 362.

²⁵⁴ Hansard, HC Deb. 19.10.1961 vol. 646 cc. 396; Masonin listaamien asioiden lisäksi Mallalieu mainitsi myös Nkrumahin oman henkilökultin rakentamiseen viittaavan oman nuorisjärjestön, perustuslain muutoksen, joka ylläpitäisi hänen valtaansa sekä opposition hajottamisen entisestään.

etuvartiona, jonka tehtävänä oli johdattaa Ghana parhaaseen mahdolliseen tulevaisuuteen hinnalla millä hyvänsä.²⁵⁵

Nkrumahin kriitikot esittelivät todellisia ongelmia, joten miksi alahuoneen edustajat pyrkivät oikomaan näkyvissä olleita ryppyjä ja tulkitsemaan Nkrumahin toimintaa mahdollisimman positiivisesti? Todennäköisesti syy oli yksinkertaisesti reaalipoliittinen: Nkrumahin pakottamiseen ei ollut varsinaisesti kunnollisia keinoja. Sotilaallinen interventio ei olisi käynyt päinsä kolmesta syystä, joista kaksi liittyi Suezin kriisiin häpeälliseen epäonnistumiseen vuonna 1954: ensinnäkin Suez oli osoittanut, että sotilaalliset interventiot olivat epäsuosittuja sisäpoliittisesti.²⁵⁶ Toisekseen Suez oli osoittanut, että Britannialla ei ollut enää mahdollisuuksia tehdä sotilasoperaatioita maailmalla jos Yhdysvallat ei ollut mukana²⁵⁷. Kolmanneksi Ghana ei ollut Suez: brittien intressit Ghanassa olivat aivan toista luokkaa kuin Egyptissä eikä Ghanan kehitys ollut todennäköisesti sotilasoperaation vaivan arvoinen. Kyse ei suinkaan ollut siitä, ettei sotilaallinen interventio olisi mahdollisesti onnistunut, kyse oli siitä, että tällainen interventio ei ollut sen vaatiman hinnan arvoinen²⁵⁸.

Mallalieu ja hänen tukijansa²⁵⁹ eivät vaatineetkaan tämänkaltaista toimintaa, vaan paljon symbolisempaa elettä: kuningattaren oli tarkoitus vieraillla Ghanassa ja Nkrumahin vastustajat alahuoneessa vaativat kuningatarta jäämään kotiin ja perumaan matkansa vastalauseena Nkrumahin ja CPP:n toiminnalle.²⁶⁰ Tämänkaltainen toiminta, samoin kuin taloudelliset keinot, olisivat mitä todennäköisimmin vain saaneet Ghanan eroamaan Kansainyhteisöstä eikä hajaannus Kansainyhteisössä ollut tietenkään Britannian intresseissä. Keskustelun päätteeksi konservatiivien kansainyhteisösuhteiden ministeri Duncan Sandys hylkäsi ajatuksen kuningattaren käyttämisestä protestin välineenä, sillä maiden suhteiden heikkeneminen ei ollut suotavaa. Sandys myös osoitti, mikä oli hallituksen kannalta lopulta Ghanan ja Britannian väleissä kaikkein keskeisintä: vakuutus siitä, että Ghana säilyisi neutraalina eikä valitsisi puolia kylmän

²⁵⁵ Saaka 1994, 269.

²⁵⁶ Howe 1993, 270-271.

²⁵⁷ Robbins 1983, 196.

²⁵⁸ Brittien sotilaalliset interventiot siirtokuntiin olivat 1950–1960-luvuilla olleet sotilaallisesti menestyksekkäitä, mutta eivät poliittisesti; Cheesman 2009, 260.

²⁵⁹ Mm. työväenpuolueen Reginald Sorensen.

²⁶⁰ Hansard, HC Deb. 19.10.1961 vol. 646 cc. 397; 463–464.

sodan konfliktissa.²⁶¹ Tähän globaaliin dynamiikkaan tulen palaamaan vielä kahdessa viimeisessä alaluvussa.

Tämän luvun lopuksi haluan käsitellä lyhyesti tapausta, joka sai paljon huomiota parlamentissa ja jota käsiteltiin enemmän kuin mitään muuta Länsi-Afrikkaan liittynyttä yksittäistä tapahtumaa 1960-luvulla: Anthony Enahoron tapausta. Nigerian kohdalla harvainvallan uhasta puhuttiin erittäin vähän. Kuvaavaa oli, että Nigerian itsenäistymiskeskustelussa vuonna 1960 ainoa aiheeseen liittynyt kommentti oli konservatiivien Frederick Bennettin toteamus siitä, että Nigeriassa ei ollut merkkejä autokraattisuudesta. Eräänlaisena todistuksena tästä hän kertoi lyhyen anekdootin matkastaan Nigeriaan, jonka tapahtumien perusteella hänelle oli jäänyt hyvin positiivinen kuva nigerialaista.²⁶²

Nigerialaisen Anthony Enahoron tapaus pakotti parlamentin edustajat pohtimaan tarkemmin Nigerian tilannetta, vaikka pääosa Enahoron tapauksen käsittelystä keskittyi poliittisen vainon uhan alla olevien karkotuksiin, joiden pohjalla oli edelleen vuoden 1881 pakoilevia rikollisia koskeva laki.²⁶³ Länsi-Nigeriassa oli keväällä 1962 otettu käyttöön poikkeustilalaki, jonka perusteella paikallisen oppositiopuolueen Action Groupin jäseniä ryhdyttiin pidättämään maanpetoksesta syytettynä. Enahoro, joka oli toinen puolueen johtohahmoista, poistui Nigeriasta ja pidätettiin 1962 marraskuussa nigerialaisen pidätysmääräyksen perusteella. Häntä pidettiin useampi kuukausi Brixtonin vankilassa ja kun häntä uhattiin siirtää Nigeriaan, Enahoro kyseenalaisti pidätysmääräyksen oikeellisuuden sekä Nigerian oikeuslaitoksen puolueettomuuden. Brittituomioistuimen mukaan mitään ongelmia ei ollut, mutta varsinainen karkotuspäätös siirrettiin sisäministerille.²⁶⁴ Tämän vuoksi asiasta syntyi myös alahuoneessa pitkä keskustelu.

²⁶¹ Hansard, HC Deb. 19.10.1961 vol. 646 cc. 476–477; Kansainyhteisösuhteiden ministeri on englanniksi Secretary of State for Commonwealth Relations.

²⁶² Bennettin auto oli hajonnut yöllä matkalla lentokentälle ja ryhmä paikallisia aivan täydessä autossa oli saapunut paikalle. Kun Bennett ei ollut mahtunut autoon, kaksi matkustajista oli noussut kyydistä ja kävellyt vapaaehtoisesti kotiinsa, jotta Bennett mahtuisi matkatavaroineen autoon ja pääsisi lentokentälle; Hansard, HC Deb. 15.7.1960 vol. 626 cc. 1841–1842.

²⁶³ Hansard, HC Deb 21.3.1963 vol. 674 cc. 581–682; kyseinen laki on englanniksi 1881 Fugitive Offenders Act.

²⁶⁴ O'Higgins 1963, 1370–1368.

Pääasialliset vastustajat Enahoron palauttamiselle olivat työväenpuolueen George Brown ja John Stonehouse sekä konservatiivien Robin Turton. Brownin mielestä oli ongelmallista, että Enahoro piti palauttaa vain siksi, että se saattaisi ärsyttää nigerialaisia. Kyse oli periaatteista: eurooppalaisten maiden kohdalla poliittisen vainon uhan alla olevien palauttamiseen ei oltu suostuttu.²⁶⁵ Stonehouse epäili, ettei Enahoro saisi reilua oikeudenkäyntiä.²⁶⁶ Turton esitteli Action Groupin jäsenen raakaa henkilökohtaista kokemusta Nigerian poliisin käsissä, johon liittyi myös kidutusta.²⁶⁷ Konservatiivien Dudley Smith, jonka vaalipiirissä Enahoro periaatteessa oli vankilassa ollessaan, sanoi Enahoron pelkäävän likvidointia.²⁶⁸ Smith oli keskustelussa hieman ongelmallisessa tilanteessa, koska Enahoron sijainti oli tehnyt Smithistä Enahoron epävirallisen äänitorven. Hänen tavoitteenaan lienee olleen toisaalta puolustaa Enahoroa, mutta toisaalta myös antaa itsestään kuva oman vaalipiirinsä tapahtumista välittävänä poliitikkona.

Konservatiivipuolueen sisäministerin Henry Brooken oma kanta oli, että Enahoro tuli palauttaa. Hänen ja hänen kanssaan samaa mieltä olleiden vasta-argumentit perustuivat lähinnä lainopillisiin seikkoihin, mutta joukossa oli myös tämän tutkimuksen kannalta mielenkiintoisia argumentteja. Brooke puolusti Nigerian oikeusjärjestelmää kahdella argumentilla: ensinnäkin Nigeria ei missään nimessä ollut diktatuuri tai tyrannia. Nigerian johtajat oli valittu demokraattisesti ja kaikki pidätykset oli tehty perustuslain mukaisesti, vaikkakin ne kohdistuivat oppositiopoliitikkoihin. Toisekseen Nigerian korkeimman oikeuden puheenjohtaja istui kuningattaren valtakunnanneuvostossa eikä tästä syystä ollut mahdollista, että hänen johtamansa oikeusjärjestelmä olisi epärehellinen.²⁶⁹ Sisäministerin puoluetoveri Sir John Vaughan-Morgan puolusti Nigeriaa kärkkäästi: hän ei ollut ikinä kuullut, että Nigerian oikeusjärjestelmä olisi korruptoitunut ja hänen mielestään molempien puolueiden etupenkkiä tulisi julistaa, ettei Nigerian hallitus likvidoinut poliittisia vastustajiaan. Koko likvidointi-sanan käyttöä hän vastusti, sillä se sopi lähinnä rautaesiripun taakse, ei Kansainyhteisöön

²⁶⁵ Hansard, HC Deb. 21.3.1963 vol. 674 cc. 582.

²⁶⁶ Hansard, HC Deb. 21.3.1963 vol. 674 cc. 613.

²⁶⁷ Hansard, HC Deb. 21.3.1963 vol. 674 cc. 621.

²⁶⁸ Hansard, HC Deb. 21.3.1963 vol. 674 cc. 627.

²⁶⁹ Hansard, HC Deb. 21.3.1963 vol. 674 cc. 602–604; kuningattaren valtakunnanneuvosto on englanniksi Her Majesty's Most Honourable Privy Council tai lyhyemmin Privy Council.

kuuluvaan Nigeriaan.²⁷⁰ Molemmat puolet käyttivät argumentteinaan melko hataria väittämiä, mikä lienee todiste siitä, että edustajien tiedot Nigerian tilanteesta olivat varsin heikolla pohjalla. Smith käytti puolustaessaan Enahoron omia sanoja, Turton Action Groupin jäsenen kertomusta. Kummallekaan ei tullut mieleen ajatus siitä, että kyseiset henkilöt saattaisivat vääristellä tilannetta omaksi edukseen. Vastaavasti karkotuksen kannattajien puolella sisäministerin argumentti oli malliesimerkki kehäpäätelmästä: Nigerian korkeimman oikeuden puheenjohtaja oli kiistämättä kunniallinen, koska hän oli valtakunnanneuvostossa. Eihän hän voisi olla valtakunnanneuvostossa, jos hän ei olisi kunniallinen. Erikoista oli myös se seikka, että puheenjohtajan kunniallisuus teki myös koko oikeusjärjestelmästä puolueettoman. Sir Vaughan-Morganin argumentti oli osin myös samankaltainen: Nigeriassa ei likvidoitu poliittisia vastustajia, koska se oli Kansainyhteisön maa, ei itäblokin maa, ja vain itäblokin maissa likvidoitiin poliittisia vastustajia.

Brooken ja useimpien muiden konservatiivien puheiden intentio oli puolustaa Nigeriaa ja Britannian suhteita. Heidän puheissaan Nigerian oikeusjärjestelmän kritiikki torjutaan erittäin voimakkaasti, osin Brooken tehtävän oikeuttamiseksi, mutta myös suhteiden viilentymisen välttämiseksi. Nigeriaa arvostelleilla puolestaan edustajilla ei Dudley Smithiä lukuun ottamatta ollut välttämättä tavoitteena suoranaisesti hyökätä Nigeriaa vastaan, vaan taustalla olivat myös työväenpuolueen sisäpoliittiset intressit. Työväenpuolueen johtaja Harold Wilson, joka ei tapauksesta käytyihin parlamenttidebatteihin osallistunut, oli päättänyt käyttää Enahoron tapausta hyväkseen ja oli saanut median tuen taakseen²⁷¹. Enimmäkseen kysymys oli lopulta lainopillinen, ja oli sisäministeri Brooken epämiellyttävä tehtävä yrittää löytää ratkaisu, joka vahingoittaisi vähiten Nigerian ja Britannian välejä, mutta jota toisaalta ei voitaisi käyttää sisäpoliittisena lyömäaseena. Enahoron tapauksen käsittely jatkui vielä toisessa keskustelussa, mutta en uppoudu tähän keskusteluun tätä syvemmin. Enahoron tapauksessa erikoista oli se, että se oli ensimmäinen kerta, kun harvainvallasta ja

²⁷⁰ Hansard, HC Deb. 21.3.1963 vol. 674 cc. 625–627.

²⁷¹ Enahoro luovutettiin Nigeriaan, jossa hänet vangittiin. Sotilasvallankaappauksen jälkeen hänet vapautettiin vuonna 1966; Anthony Enahoron nekrologi osoitteessa <http://www.guardian.co.uk/world/2011/feb/08/chief-anthony-enahoro-obituary>, viitattu 4.1.2012.

autokraattisuudesta keskusteltiin Nigeriaa koskien ja keskustelusta paistoi läpi se, ettei parlamentin edustajilla ollut kovinkaan laajaa tietämystä Nigerian tilanteesta.

Harvainvallan uhka näyttäytyi parlamentin keskusteluissa melko rajoitetusti, sillä puheenvuorot keskittyivät enimmäkseen Kultarannikkoon ja myöhemmin Ghanaan. Nigeriaa käsiteltiin vain kulman kautta Anthony Enahoron tapauksen käsittelyn aikana. Keskusteluja leimasi tiedon puute ja sen aiheuttama epävarmuus ja argumentoinnin heikkous sekä keskittyminen lähes yksinomaan CPP-puolueeseen ja Kwame Nkrumahiin. Ennen Kultarannikon itsenäistymistä harvainvallasta huolestuneet olivat vähälukuisia. Heitä huolestutti Kultarannikon mahdollinen itsevaltiuteen tai harvainvaltaan suuntaava kehitys, mutta heillä ei ollut kovinkaan vankkoja todisteita siitä, että kehitys todella oli menossa heidän pelkäämäänsä suuntaan. Nkrumahin puolustajien argumentoinnissa on havaittavissa tietty kaavamaisuus: ennen itsenäisyyttä Nkrumahille haluttiin antaa mahdollisuus osoittaa epäilijät vääriksi ja itsenäistymisen jälkeen Nkrumahiin ei haluttu koskea, koska Ghana oli itsenäinen eikä itsenäisen Kansainyhteisöön kuuluneen valtion arvosteleminen ollut suotavaa parlamentissa. Kyse oli todennäköisesti reaali politiikasta: koska Nkrumahin valtaannousun estäminen olisi vaatinut kohtuuttomia uhrauksia ja mahdollisesti jopa sotilaallisia toimia, useimmat edustajat eivät halunneet liittyä Roy Masonin yksinäiselle ristiretkelle. Toisaalta ehkäpä tärkeintä oli, että Nkrumah, joka kuitenkin oli poliittisella kentällä tiukasti vasemmalla, pysyi Britannian kanssa hyvissä väleissä. Harvainvalta sinänsä oli vaarallista, mutta kylmän sodan ilmapiirissä vaarallisempaa olisi ollut neuvostomyönteinen diktatuuri. Kylmän sodan dynamiikan vaikutuksia käsitellenkin viimeisessä kahdessa alaluvussa.

4.2 Etnisen nationalismin ja sisäisen konfliktin uhka

Ennen kuin siirryn kohti kylmän sodan dynamiikkaa kahdessa viimeisessä alaluvussa, haluan sivuta aihetta, joka osin kytkeytyy edeltävän alaluvun aiheisiin. Etninen nationalismi, tai joissakin tapauksissa etniseksi tekeytyvä poliittinen jakautuminen maan sisällä²⁷², on tuonut oman brutaalin lisänsä moniin kolonialismin jälkeisiin konflikteihin Afrikassa. Valtava Nigeria piti sisässään monia omille alueilleen keskittyneitä etnisiä ryhmiä, joiden välisen kitkan vähentämiseksi maa itsenäistyi liittovaltiona. Tästä huolimatta Nigeriassa uskollisuus omaa alueellista hallintoa kohtaan oli paljon suurempaa kuin lojaalisuus liittovaltiota kohtaan.²⁷³ Olisi kuitenkin tarpeeton kärjistyä väittäen, että jakolinjat olivat puhtaasti etnisiä: Nigerian sisällissodassa 1967–1970 oli kyse etnisten ja alueellisten jakolinjojen lisäksi myös öljystä ja poliittisista hahmoista, jotka käyttivät etnisiä identiteettejä hyväkseen hankkiessaan kannatusta.²⁷⁴ Ghanan poliittisten puolueiden taustalla olleet ryhmät olivat paljon selkeämmin esimerkiksi taloudellisia ja aatteellisia, mutta joukossa oli myös etniseen nationalismiin pyrkineitä ryhmiä, kuten National Liberation Movement, joka ajoi ašantien asiaa ja otti käyttöön monia kyseisen ryhmän käyttämiä symboleja, kuten kultaisen tuolin.²⁷⁵

Vaikka etnisen nationalismin todellisesta asemasta ja merkityksestä postkolonialistisessa Afrikassa ei ole yksimielisyyttä, olisi väärin sanoa, ettei sillä ollut merkitystä. Tästä syystä olisikin oletettavaa, että Britannian parlamentissa olisi käsitelty etnisen nationalismin tuomaa sisäisten konfliktien uhkaa itsenäistyvissä siirtomaissa. Erityisesti siitä syystä, että esimerkiksi etniset ja alueelliset jaot Nigeriassa aiheuttivat ennen maan itsenäistymistäkin paljon kitkaa ja tämä kitka oli mitä todennäköisimmin varsin hyvin tiedossa²⁷⁶. Kuitenkin tämä tema jäi hyvin vähäiselle huomiolle

²⁷² Kaikkein räikeimpänä esimerkkinä etniset erot vuoden 1994 Ruandan kansanmurhan osapuolien välillä olivat ennemminkin rakennettuja identiteettejä kuin todellisia jakolinjoja. Vaikka kansanmurhan uhreiksi joutuneet tutsit olivat historiallisesti olleet Ruandan alueen eliittiä, tavallisten hutujen ja tutsien välillä ei ollut nähtävissä kielellisiä, sosioekonomisia, uskonnollisia tai edes ulkonäöllisiä eroja. Tästä huolimatta jakoa pidettiin niin selkeänä, että kansanmurha pystyttiin toteuttamaan; Hintjens 1999, 247–250.

²⁷³ Fayola 1999, 117–121.

²⁷⁴ Cooper 2002, 171–174.

²⁷⁵ Pellow & Chazan 1986, 32.

²⁷⁶ Mainitsin jo aiemmin Oliver Lytteltonin raivostuneen keskenään kinasteleville alueellisille ryhmittymille vuoden 1953 perustuslakineuvotteluissa, ks. s. 60.

parlamenttikeskusteluissa. Toki etniset kiistat olivat jääneet suurelta osin myös piiloon suhteellisen yhtenäisen brittihallinnon vastustuksen alle, mutta ryhmien väliset ristiriidat olivat silti esimerkiksi Nigeriassa varsin näkyviä, vaikkakaan eivät avoimen väkivaltaisista. Brittihallinnon rakenne ja heimojohtajien asema etnisen ryhmän johtajana jopa hieman kannusti nigerialaisten voimakasta identifioitumista etniseen ryhmäänsä sekä ryhmien välistä kilpailua²⁷⁷.

Etnisen nationalismin merkitystä käsiteltiin käytännössä yksinomaan Kultarannikon kohdalla. Tämä johtui siitä, että Kultarannikko koostui siirtomaakauden lopulla useista eri tavoin hallituista osista, joista merkittävimmät olivat hyvin autonomiset niin kutsutut pohjoisterritoriot sekä 1800–1900-lukujen vaihteessa varsin tiukassa lieassa pidetty ašantien protektoraatti. Urbaani Accran alue muodosti oman merkittävän valtakeskittymänsä ja kaiken tämän lisäksi Ghanan yhteydessä oli hallittu myös Brittiläistä Togoa, entisen Saksan siirtomaan puolikasta, josta oli ensimmäisen maailmansodan jälkeen muodostettu Kansainliiton mandaattialue.²⁷⁸

Etnisen nationalismin aiheuttamien sisäisten riitojen uhka nousi esille vain hajanaisissa kommentteissa Kultarannikon itsenäisyyttä käsittelevissä keskusteluissa vuonna 1956. Esimerkiksi entinen siirtomaaministeri, työväenpuolueen Arthur Creech Jones sekä konservatiivien Bernard Braine olivat huolissaan eri etnisten ryhmien riidoista²⁷⁹. Maan jakaminen pienempiin, enemmän etnistä jakoa noudatteleviin osiin ei tullut kuitenkaan parlamentin edustajien mielestä kuuloonkaan. Konservatiivien John Tilney vastusti Ghanan jakoa taloudellisilla syillä ja toivoi Nkrumahin pystyvän valtiomiesmäisellä toiminnalla pitämään Ghanan yhtenäisenä²⁸⁰. Myös muut edustajat pitivät yhtenäistä Ghanaa elinkelpoisempänä kuin jaettua maata tai federaatiota²⁸¹. Töitä tuli kuitenkin tehdä, sillä kitka ryhmien välillä oli ilmeistä: työväenpuolueen Edward Mallalieu ehdotti brittiläisen delegaation lähettämistä riitojen selvittämiseksi ja Nkrumahin

²⁷⁷ Falola 1999, 74; 91–93.

²⁷⁸ Pellow & Charzan 1986, 19–20.

²⁷⁹ Hansard, HC Deb. 11.5.1956 vol. 552 cc. 1558–1560.

²⁸⁰ Hansard, HC Deb. 11.12.1956 vol. 562 cc. 252.

²⁸¹ Ks. työväenpuolueen Phillip Bellin puheenvuoro Hansard, Hansard, HC Deb. 11.12.1956 vol. 562 cc. 305 tai hänen puoluetoverinsa, entisen siirtomaaministeri James Griffithsin puheenvuoro Hansard, HC Deb. 11.12.1956 vol. 562 cc. 243–244.

avuksi.²⁸² Aivan kaikki eivät olleet huolissaan eri ryhmien välisistä riidoista: konservatiivien Graham Page ei uskonut maan jakautuvan, sillä alueen jakamista toivovat olivat hyvin pieni vähemmistö. Pagen mukaan kyseisten ryhmien tulisi hiljalleen ymmärtää, että yhteistyökyvyttömyys ei ollut tie eteenpäin.²⁸³ Myös hänen puoluetoverinsa James Johnson piti myöhemmässä keskustelussa Ghanan urbaanin etelän ja agraarin pohjoisen välisiä riitoja asiaan kuuluvina ja täten vähäisenä aiheena huoleen.²⁸⁴

Etnisen sisällissodan uhka Ghanassa nostettiin esille muutamissa puheenvuoroissa keskusteltaessa Ghanan tulevan perustuslain luonteesta. John Tilney piti ylähuoneen perustamista välttämättömänä, sillä tämä ehkäisisi sisällissodan uhkaa. Hän ei kuitenkaan pitänyt tätä uhkaa akuuttina, mutta oli hänen mielestään epärealistinen ajatus, ettei sisällissodan uhka koskaan nousisi Ghanassa todelliseksi.²⁸⁵ Osan mielestä sisällissodan riski oli olemassa, nimenomaan ašantien ja Nkrumahin hallinnon välillä.²⁸⁶ Vaikka Tilneyn kaltaisten ylähuoneen puolustajien mielestä brittien tuli tehdä kaikkensa konfliktin ehkäisemiseksi, osa piti riitelyä perustuslain luonteesta turhana. Työväenpuolueen Frederick Wileyn mielestä oli naurettavaa ajatella, että sisällissodat voitaisiin estää muotoilemalla perustuslaki oikeanlaiseksi. Jos riski sisällissodasta oli olemassa, siihen ei voitaisi vaikuttaa paperiin kirjoittamalla. Wileyn mukaan tuli vain luottaa Nkrumahin kykyihin, sillä puolittainen vapaus, jota britit joka tapauksessa tarvittaessa ohjaisivat, olisi huonoin mahdollinen suhde brittien ja ghanalaisten välillä.²⁸⁷

Olisi jälkiviisautta väittää, että parlamentin edustajat eivät nähneet Nigerian sisäisen konfliktin uhkaa, mutta keskittyivät sisäisen konfliktin uhkaan Ghanassa, jossa uhka ei koskaan materialisoituisi etniseksi konfliktiksi. On silti erikoista, että keskusteluissa ei juuri paneuduttu Nigerian sisäisiin jakolinjoihin, vaan tyydyttiin ratkaisuun, jossa maa

²⁸² Hansard, HC Deb. 11.12.1956 vol. 562 cc. 286.

²⁸³ Hansard, HC Deb. 11.12.1956 vol. 562 cc.305.

²⁸⁴ Mielenkiintoista kyllä, Johnson piti kuitenkin asantien ja Nkrumahin hallinnon välistä sisällissodan uhkaa mahdollisena, tai ainakin ajattelemisen arvoisena asiana; Hansard, HC Deb. 18.12.1956 vol. 562 cc. 1117; ks alla.

²⁸⁵ Hansard, HC Deb. 18.12.1956 vol. 562 cc. 1108; 1120.

²⁸⁶ Ks. työväenpuolueen Fenner Brockway kommentti Hansard, HC Deb. 18.12.1956 vol. 562 cc. 1125 tai hänen puoluetoverinsa James Johnsonin kommentti Hansard, HC Deb. 18.12.1956 vol. 562 cc. 1117.

²⁸⁷ Hansard, HC Deb. 18.12.1956 vol. 562 cc. 1123–1124.

itsenäistyisi liittovaltiona. Ehkä syy oli siinä, että ristiriitojen ruotiminen olisi pakottanut heidät myöntämään, että nämä siirtomaiden sisäiset etniset jaot olivat olleet olemassa Afrikan jaosta lähtien. Tämän asian hyväksyminen tai esille tuominen olisi pakottanut heidät myös hyväksymään sen, että kun eurooppalaiset suurvallat olivat vetäneet rajalinjoja omista pragmaattisista syistään haaliessaan siirtomaita Afrikasta, nämä rajat eivät välttämättä olleet parhaat mahdolliset paikallisille. Tämänkaltaisen ajatus voi vaikuttaa aluksi houkuttelevalta, mutta ontuu pahasti: työväenpuolueelle ei varsinkaan omalla oppositiokaudellaan olisi tuottanut suurta tuskaa syyttää Nigerian tai minkä tahansa entisen siirtomaan vuosisadan vaihteessa muodostuneesta tilanteesta konservatiiveja, sillä heidän astuessaan poliittiselle pelikentälle Afrikan jako oli jo tapahtunut. Toisaalta ajatus siitä, että maat itsenäistyivät sisäisesti riitaisina, ei olisi sopinut siihen positiiviseen narratiiviin, jota myös vasemmistolaiset parlamentin edustajat Ghanan itsenäistyttyä olivat rakentaneet. Mutta jos osa edustajista oli valmis purkamaan tätä positiivista narratiivia muiden teemojen kautta, miksei niinkään sisäisten konfliktien uhatessa?

Lopulta todennäköisin selitys on ehkä kaikkein ilmeisin. Ne harvat konfliktit, jotka olivat tapahtuneet Britannian vallan alla, kuten Mau mau -kapina, olivat ensisijaisesti brittejä tai siirtomaahallintoa vastustavia, eivätkä suoranaisia sisäisiä afrikkalaisten välisiä konflikteja²⁸⁸. Aiempien tapahtumien kokemukset sekä Afrikassa²⁸⁹ että muualla imperiumissa²⁹⁰ olivat todennäköisesti virittäneet parlamentin edustajat varautumaan ensisijaisesti hallinnon vastaisten konfliktien siemenien havaitsemiseen sisäisten konfliktien ennakoimisen sijaan. Tästä syystä Nkrumahin hallintoa vastustaneiden ašantien uhka oli paljon selkeämpi ja aiempien konfliktien valossa todennäköisempi, kuin vielä tässä vaiheessa lähinnä kyräilyn tasolla oleva Nigerian sisäinen konflikti, joka saatettaisiin joka tapauksessa korjata yksinkertaisesti liittovaltioratkaisulla.

²⁸⁸ Hargreaves 1988, 130–131.

²⁸⁹ Esim. Egyptin vallankumoukset vuosina 1919 ja 1952.

²⁹⁰ Esim. Adwanin kapina vuonna 1923 Palestiinan arabien kapina vuosina 1936–1939 tai Malaijan kriisi vuosina 1948–1960.

4.3 Kommunismin uhka

Tämän alaluvun tarkoituksena on selvittää, kuinka merkittävänä Britannian parlamentin jäsenet pitivät mahdollisuutta siitä, että vapautuneet siirtomaat siirtyisivät kommunistien leiriin kylmän sodan globaalissa valtapelissä. Aiheeseen liittyviä keskusteluja käytiin 1940- ja 1950-luvun taitteessa, mutta myös 1960-luvulla. Kuten aiemmassa alaluvussa osoitin, joidenkin edustajien mielessä kommunismin pelko oli harvainvallan uhkaa suurempi. Siirtomaavallan purkaminen oli erityisesti Britannian ääriivasemmiston tavoite, mutta tämän lisäksi Iso-Britannian kommunistinen puolue oli hyvin aktiivinen myös kannustaessaan siirtomaiden älymystöä kommunismiin²⁹¹. Tämä ei jäänyt parlamentin jäseniltä huomaamatta²⁹² ja oli epäilemättä varsin kiusallinen tilanne työväenpuolueen hallitukselle, jonka vanavedessä kommunistit olivat päässeet takaisin parlamenttiin. Puolueen edustajien joukossa oli myös useita edustajia, jotka myötälivätkö kommunistien näkökulmia.²⁹³ Siirtomaavaltainen toiminta kytkeytyi siis herkästi kommunismiin, kuten kävi nigerialaisen poliittisen aktivistin ja myöhemmin presidentin Nnamdi Azikiwen kohdalla. George Wigg näki puheenvuorossaan kesällä 1949 paljon vaivaa pyrkiessään rikkomaan tätä yhteyttä toteamalla useaan kertaan, että Azikiwe ei radikaalista seuraajakunnastaan huolimatta ollut kommunisti, vaan nationalisti.²⁹⁴ Samankaltaisia kytköksiä siirtomaavaltaa vastustavien ja kommunismin välillä luotiin myös Kultarannikon poliitikkojen kohdalla, tosin paljon vahvemmin perustein.

Tutkimukseni tarkasteluajanjaksolla tapahtui useita kylmään sotaan liittyneitä konflikteja, joista tärkeimpinä mainittakoon Korean sota vuosina 1950–1953 ja Kuuban ohjus kriisi vuonna 1962. Näistä ensimmäinen näyttäytyi myös Länsi-Afrikkaan liittyneissä Britannian parlamentin keskusteluissa: kaksi viikkoa Korean sodan alkamisen jälkeen, heinäkuussa 1950, käytiin alahuoneessa laaja siirtomaiden tilaa käsittelevä keskustelu, jossa useaan otteeseen pohdittiin kommunismin uhkaa

²⁹¹ Howe 1993, 160; Iso-Britannian kommunistinen puolue on englanniksi Communist Party of Great Britain.

²⁹² Työväenpuolueen siirtomaaministeri Arthur Creech Jones painotti vuoden 1949 puheenvuorossaan, että hallitus oli vakavasti huolissaan kommunismin levittämisestä siirtomaissa; Hansard, HC Deb. 29.7.1949 vol 467 cc. 2909.

²⁹³ Howe, 1993, 160.

²⁹⁴ Hansard, HC Deb. 29.7.1949 vol. 467 cc. 2848.

siirtomaissa. Keskustelussa pohdittiin useasta eri näkökulmasta sitä, kuinka kommunismi pystyttäisiin pysäyttämään siirtokunnissa. Keskustelussa sivuttiin myös ammattiyhdistysten kehitystä, joka useissa puheenvuoroissa kytkettiin kommunismin uhkaan. Työväenpuolueen edustaja Morgan Price totesi, että vaikka kommunismi oli myös sotilaallinen uhka, kaikkein tehokkain tapa pysäyttää kommunismi olisi nostaa elintaso siirtomaissa: siirtomaiden kansalaisille tulisi tarjota mahdollisuudet ruokaan ja terveydenhuoltoon ja vain näin voitaisiin estää kommunismin leviäminen²⁹⁵. Konservatiivien David Gammansin mielestä tuolloin vielä hallituksessa ollut työväenpuolue aliarvioi kommunismin aiheuttamaa sotilaallista uhkaa. Hänen mielestään Korean tapahtumat olivat osoittaneet, "ettei riisikipolla voinut pysäyttää venäläistä panssarivaunua."²⁹⁶ Myöskään työväenpuolueen Thomas Reidin mukaan pelkkä elintason nostaminen ei riittäisi, vaikka se olikin tärkeää. Hän piti tehokkaana keinona radiota massakommunikaation välineenä: hänen mukaansa "paljon voitaisiin saada aikaan, jos radiolaitteita asetettaisiin julkisille paikoille ja kansalle kerrottaisiin totuus sopiviin aikoihin päivästä."²⁹⁷

Kommunismi kytkeytyi samassa keskustelussa myös ammattiyhdistysliikkeisiin. Runsaan ammattiyhdistyksiin liittyvän puheen taustalla olivat todennäköisesti Nigerian tapahtumat puolta vuotta aiemmin. Enugussa maan itäosissa kaivostyöläisten hidastuslakko oli muuttunut veriseksi, kun poliisit olivat yrittäneet poistaa kaivoksesta räjähteitä ennakoiden niiden väärinkäyttöä. Tätä seuranneessa yhteenotossa 20 kaivostyöntekijää oli kuollut ja 30 loukkaantunut. Tämän lisäksi vuoden 1949 heinäkuussa oli tapahtunut merkittävä rautatielakko.²⁹⁸ Konservatiivien Anthony Eden, sodanaikainen ulkoministeri, josta seuraavana vuonna tulisi jälleen ulkoministeri ja myöhemmin pääministeri, oli vahvasti sitä mieltä, että ammattiyhdistysten kysymys tulisi olemaan siirtomaahallinnon suurin kysymys tulevaisuudessa, erityisesti Nigeriassa. Ammattiyhdistysten ongelmallinen tila kiinnosti molempien puolueiden edustajia, mutta syitä ongelmiin löydettiin eri suunnista. Eden itse oli huolissaan

²⁹⁵ Hansard HC Deb. 12.7.1950 vol. 477 cc. 1419–1423.

²⁹⁶ Hansard HC Deb. 12.7.1950 vol. 477 cc. 1424; alkuperäinen lainaus englanniksi: "[...] a bowl of rice cannot stop a Russian tank."

²⁹⁷ Hansard HC Deb. 12.7.1950 vol. 477 cc. 1398; alkuperäinen lainaus englanniksi: "By setting radio sets up in public places and thus speaking to the people and telling them the truth at suitable times in the day a great deal can be done."

²⁹⁸ HCPP Cmd. 7958 "The colonial territories 1949–50" 1950, 22; 109.

erityisesti paikallisesta työväenlehdistöstä, joka oli uutisoanut sekä Korean tapahtumista että Enugun kaivosmellakasta Britannian hallintoa vahvasti mustamaalaavaan sävyyn.²⁹⁹

Työväenpuolueen edustaja Edward Daviesin mielestä hänen oman puolueensa johtama siirtomaahallinto oli ongelmissa. Nigerian tapahtumat olivat oire, joka kertoi paljon laajemmasta ongelmasta, joka koski kaikkia siirtomaita. Hänen mukaansa siirtomaahallinto oli liian hidaskäyttöinen ja useissa tapauksissa työvoimapolitiikkaa koskevista asioista oli päättämässä ihmisiä, jotka eivät ymmärtäneet hallinnoimaansa asiaa³⁰⁰. Konservatiivien Gammans piti koko ajatusta ammattiyhdistysten istuttamisesta siirtokuntiin ongelmallisena, vaikka ne toimivatkin erinomaisesti Britanniassa. Hänen mukaansa ammattiyhdistykset olivat alttiita kommunistien soluttautumiselle ja kuten Nigeriassa oli jo tapahtunut, omaa etuaan tavoitteleville huijareille.³⁰¹ Ammattiyhdistyksiä koskevassa puheessa heijastui enimmäkseen huoli ammattiyhdistysten oikeanlaisesta kehityksestä, mutta myös työväenliikkeen linkittyminen sosialismiin.

Vuoden 1951 helmikuussa keskusteltiin Kultarannikon uudesta perustuslaista. Kommunismin uhan näkökulmasta erityisen paljon keskustelua aiheutti Kultarannikon ehkä merkittävin poliittinen hahmo, Kwame Nkrumah. Erikoisinta keskustelussa oli se, ettei yksikään Nkrumahiin viitanneista syyttänyt häntä kommunismista, vaan pyrki puolustelemaan häntä. Heti keskustelun avauspuheenvuorossa työväenpuolueen James Johnson halusi puolustaa Nkrumahia, joka hänen mielestään oli saanut kommunistin maineensa osin aiheetta. Hän lainasi Nkrumahia, joka oli tarkentanut puheenvuorossaan olevansa marxilainen sosialisti ja ennen muuta kristitty.³⁰² Nkrumahin huono maine oli peräisin afrikkalaisten sotaveteraanien eläkkeistä liikkeelle lähteneistä vuoden 1947–1948 mellakoista Kultarannikolla. Hänet oli mellakoiden yhteydessä pidätetty kommunistisesta salaliitosta epäiltynä, mutta hänet oli pian vapautettu. Varsinaisesti mellakoilla ja Nkrumahilla oli hyvin vähän yhteyttä keskenään, mutta kommunistien

²⁹⁹ Hansard HC Deb 12.7.1950 vol. 477 cc. 1390–1391; ulkoministeri on englanniksi Secretary of State for Foreign Affairs.

³⁰⁰ Hansard HC Deb. 12.7.1950 vol. 477 cc. 1411.

³⁰¹ Hansard HC Deb. 12.7.1950 vol. 477 cc. 1427–1428.

³⁰² Hansard, HC Deb. 19.2.1951 vol. 484 cc. 918–919.

valtaannousu Tsekkoslovakiassa muutamaa päivää aiemmin oli saanut Kultarannikon kuvernöörin Sir Gerald Creasyn pelkäämään kansainvälistä kommunistista salaliittoa. Nkrumahista oli tapahtumien jälkeen tullut poliittinen marttyyri ja sankari.³⁰³

Tarkastelun alla oleva vuoden 1951 parlamenttikeskustelu Nkrumahista pohjautui kuitenkin saman vuoden tammikuun vaaleihin, joissa Nkrumahin CPP-puolue oli saanut mittavan enemmistön.³⁰⁴ Myös työväenpuolueen kurinpitojohtaja George Wigg tyynnytteli pelkoja kommunistien valtaannoususta Kultarannikolla ja muissa siirtokunnissa. Hän torjui ajatuksen, jonka mukaan imperialismin poistua tyhjiön täyttäisi kommunismi. Hän piti Afrikkaa ja Intiaa keskeisimpinä taistelukenttinä kommunismia vastaan ja oli vakaasti sitä mieltä, että Britannian tuli löytää sellainen ratkaisu siirtomaapolitiikkaansa, joka olisi kommunismia houkuttelevampi takapajuisilla seuduilla. Hän oli kuitenkin skeptinen CPP:n kyvystä johtaa Kultarannikkoa.³⁰⁵

Ylähuoneessa kommunismin uhkaa käsiteltiin vain kahteen kertaan ja molemmilla kerroilla melko lyhyesti siirtomaita käsittelevän pidemmän keskustelun ohessa. Ensimmäinen keskustelu käytiin vuonna 1955. Keskustelu käsitteli siirtomaiden taloudellista kehitystä ja Tweedsmuirin lordi John Buchan ilmaisi kantansa seuraavasti:

Huomaan usein, että ihmiset pitävät Colombo-suunnitelman kaltaisia asioita kilpajuoksuna – kapitalistien tuotteet toisena kilpailijana ja kommunismi toisena. Kyse ei ole kilpajuoksusta. Jos näin olisi, meidän olisi pitänyt jo hävitä, koska kommunismi on liikkeellä ja on ollut liikkeellä jo monta vuotta ja kehitys on aina hidasta toimintaa. Tarvitaan tietty aika siihen, että sadot kasvavat, eläimet lisääntyvät tai jokien vedet saadaan vangittua. Ei: kommunismi on uskonto – vaikkakin kammottava, kieroutunut ja vääristynyt uskonto – ja se voidaan päihittää vain jos se kohtaa voimakkaamman uskon. Olemme oppineet täällä vapaassa maailmassa, jossa ihmisillä on uskoa ja

³⁰³ Mielenkiintoista Nkrumahin myöhemmän toiminnan valossa oli se, että hän oli tuolloin kirjoittanut poliittisen pamfletin, jonka yhtenä teemana oli ollut hänen seuraajiensa ehdoton lojaalius häntä kohtaan. Aikalaisia pelotti enemmän hänen vaatimuksensa Länsi-Afrikan sosialistisista tasavalloista, joka väännettiin herkästi Länsi-Afrikan neuvostososialistiseksi tasavalloiksi; Wilson 1994, 139–141.

³⁰⁴ HCPP Cmd. 8243 "Colonial Office. The colonial territories 1950–51" 1951, 9.

³⁰⁵ Hansard, HC Deb. 19.2.1951 vol. 484 cc. 960–961; kurinpitojohtaja on englanniksi whip.

uskonto, että toivo siitä, että pystyy lahjomaan ihmiset olemaan ottamatta osaa vallankumoukseen ja tuhoon on lähes yhtä onntto ja surkea usko kuin kommunismi itse.³⁰⁶

Jää hämärän peittoon, mitä lordi kommunismin pysäyttämiseksi tarvittavalla uskolla varsinaisesti tarkoitti. Tämä kommentti jäi irralliseksi eikä kukaan kysynyt häneltä tarkentavia kysymyksiä. Lordi oli syntyjään kanadalainen konservatiivi ja istui ylähuoneessa isänsä, Tweedsmuirin ensimmäisen paronin seuraajana, joka puolestaan oli ollut Kanadan kenraalikuvernööri ja ansioitunut kirjailija³⁰⁷. On täysin mahdollista, että hän viittaa yksinkertaisesti kristinuskoon, mutta muun puheen runolliseksi yltyvä tyyli tekee tulkinnasta epävarmaa. Tweedsmuirin kommentti kuitenkin osoittaa, kuinka myyttisiin mittoihin kommunismin uhka oli toisen maailmansodan jälkeen kasvanut. Myös alahuoneen puolella annettiin puheenvuoroja, joissa kommunismi näyttäytyi vastaavalla tavalla pelottavana uskonnonkaltaisena ilmiönä³⁰⁸. Listowellin jaarli William Hare esitti pari vuotta myöhemässä ylähuoneen keskustelussa hieman lordi Tweedsmuirin kantaa käytännönläheisempää lähestymistapaa kommunismin uhkaan. Hän piti taistelua kommunismia vastaan pääosin taloudellisena taisteluna. Hänen mukaansa Afrikan kehitys vaatisi ulkopuolista teknistä apua ja olisi ehdottoman tärkeää, että tämä apu tulisi oikealta suunnalta. Hän ehdotti Colombo-suunnitelman kaltaista toimintaa myös Afrikassa.³⁰⁹

Ghanan itsenäistyminen ei lievittänyt pelkoja kommunismin uhasta Länsi-Afrikassa. Nkrumahin CPP-puolue lamaannutti opposition ja levitti valtansa lähes kaikille hallinnon tasoille vuoteen 1960 mennessä. Tästä huolimatta puolueen valta ei koskaan

³⁰⁶ Hansard, HL Deb. 30.11.1955 vol. 194 cc. 965–966; "I often find that people seem to regard things like the Colombo Plan and the like as a race—capital goods being one runner and Communism the other. It is not a race. If it were, we should have lost it already, because Communism is on the move and has been for many years past, and development is always a slow business. It takes a defined period of time for crops to grow and beasts to have increase, or to imprison the waters of the rivers, and Communism is marching at a fast jog-trot. No: Communism is a faith—though a hideous, twisted, distorted faith; and it can only ever be overthrown by being confronted with a stronger faith. We have learnt in the free world, where people have belief and faith, that to hope that you can bribe people not to take part in revolution and destruction is a creed as hollow and miserable almost as Communism itself."

³⁰⁷ John Norman Stuart Buchanin nekrologi <http://www.independent.co.uk/news/people/obituary-lord-tweedsmuir-1338173.html>, viitattu 15.3.2011.

³⁰⁸ Ks. työväenpuolueen Thomas Reidin puheenvuoro Hansard, HC Deb. 7.11.1952 vol. 507 cc. 493.

³⁰⁹ Hansard, HL Deb. 30.11.1955 vol. 194 cc. 987–988; Colombo-suunnitelma oli ja on edelleen Yhdysvaltojen ja Kansainyhteisön kehitysyhteistyöorganisaatio, joka keskittyy toimintaan Tyynenmeren alueella. Afrikkaan organisaatio ei koskaan levinnyt; <http://www.colombo-plan.org/history.php>, viitattu 15.3.2011.

ollut ehdoton, vaikka Nkrumah itse oli muodostunut suoranaiseksi kulttihahmoksi. Valtion virallinen ideologia oli nkrumaismi, afrikkalaisen sosialismin ghanalainen erityistyyppi. Vuonna 1961 Ghanan hallinto aloitti siirtymisen sosialistiseen järjestelmään sosialisoimalla maalle keskeisen kaakaon tuotannon, ja vuonna 1963 alkoi ensimmäinen seitsenvuotissuunnitelma, joka vei Ghanan pidemmälle keskusjohtoiseen talouteen.³¹⁰

Ghanan itsenäisyyden jälkeisten tapahtumien kulku herätti monien huolen Britannian parlamentissa. Vuoden 1963 marraskuussa konservatiivien Victor Goodhew teki esityksen, jossa hän ehdotti, että parlamentti ilmaisisi virallisesti huolestuneisuutensa kommunismin leviämisestä Afrikassa. Hän veti avauspuheenvuorossaan linjan vuoden 1920 Komitern-sopimuksesta aina puheajankohdan tapahtumiin saakka. Hän korosti kommunismin uhkaa moneen otteeseen ja usein eri tavoin: kommunistit olivat soluttautuneet nuoriso- ja naisjärjestöihin sekä ammattiyhdistyksiin ja rautaesiripun takana oli tuhansia indoktrinoituja afrikkalaisia opiskelijoita, jotka vain odottivat oikeaa hetkeä iskeä. Nyt kun länsimaat olivat menettämässä poliittista valtaansa Afrikassa, kommunistit pyrkisivät anastamaan taloudellisen vallan ja näin oli käymässä muun muassa Ghanassa. Goodhewin mukaan aika oli lopussa ja pian koko Afrikka olisi kommunistien hallussa.³¹¹ Hänen puheessaan afrikkalainen nationalismi, sosialismi ja neutraalius näyttäytyivät vain kommunistien peitetoimintana, kun taas Nkrumah oli vain kommunistien nukkehallitsija ja hänen toimintansa osa kommunistien suunnitelmaa. Puhe eteni ketjuna kaikkien hyväksymistä historiallisista tosiasioista hyvin laajoihin uhkakuviin ja Goodhew pyrki luomaan todistamaan kantansa yhdistämällä ilmiöt toisiinsa sekä kausaalisten yhteyksien, että ulkoisten yhtäläisyyksien kautta. Chaïm Perelmanin retorisen teorian kannalta katsoen Goodhew rakensi siis argumenttinsa vetoamalla todellisuuden luonteeseen³¹². Goodhew edusti konservatiivipuolueen oikeaa laitaa ja hän kuului vuonna 1961 perustettuun niin sanottuun maanantaiklubiin, joka vastusti voimakkaasti silloisen pääministerin Harold Macmillanin positiivista suhtautumista Afrikan dekolonisaatioon.³¹³

³¹⁰ Pellow & Chazan 1986, 37–43.

³¹¹ Hansard, HC Deb. 13.12.1963 vol. 686 cc. 773–779.

³¹² Perelman 1982, 81–83, 89–91.

³¹³ Victor Goodhewin nekrologi osoitteessa

<http://www.timesonline.co.uk/tol/comment/obituaries/article626056.ece>, viitattu 18.3.2011;

Goodhewin jälkeen puhunut työväenpuolueen Henry Hynd epäili, että Goodhew olisi antanut kommunisminvastaisuutensa viedä hänet mennessään. Hän kritisoi monin tavoin Goodhewin väitteitä, mutta korosti, ettei hän missään nimessä halunnut puolustaa kommunisteja. Hän totesi, ettei kommunismi ollut kaikenkattava selitys Afrikassa tapahtuneille ongelmille eikä hän keksinyt yhtäkään suurta kansansuosiota saanutta kommunistista puoluetta Afrikassa.³¹⁴ Myös toinen työväenpuolueen edustaja George Thomson piti Goodhewin puhetta liian yksinkertaistavana, mutta oli samaa mieltä kommunismin uhan olemassaolosta Afrikassa. Hän kuitenkin totesi, että jos britit toimisivat paniikinomaisesti kommunismin pelon pohjalta, he pelaisivat kommunistien pussiin. Näin oli hänen mukaansa tapahtunut jo Adenissa, jossa britit olivat tukeneet feodaaliherroja ja estäneet demokraattista toimintaa. Hän ei nähnyt eroa tämän toiminnan ja Ghanan Kwame Nkrumahin samalla viikolla harjoittamien pidätysten kanssa. Thomson huomautti myös että Nkrumah oli pidättänyt hallinnostaan nimenomaan kommunisteja.³¹⁵ Molempien työväenpuolueen edustajien kommenteissa on nähtävissä samankaltainen tarve vastustaa kommunismin uhan liioittelua. He olivat todennäköisesti hyvinkin tietoisia siitä, miten kommunismia pystyttiin käyttämään käsikassarana ongelmallisia ryhmiä kohtaan. Tämä näkyi esimerkiksi siinä, että Hynd kiirehti vastauksensa alussa toteamaan, että hän kommenteistaan huolimatta vastusti kommunismia.

Muut Goodhewin esityksestä käydyn parlamenttikeskustelun neljä puhujaa olivat konservatiiveja ja tukivat puheenvuoroissaan esitystä³¹⁶. Goodhewin esitys myös hyväksyttiin ja siitä tuli parlamentin virallinen julkilausuma siitä huolimatta, että viimeisenä puhunut ulkoministeriön alivaltiosihteeri Peter Smithers ei varsinaisesti pitänyt koko parlamentin kannan ilmaisemisesta, sillä hän näki siinä liiallisia yhtymäkohtia juuri siihen järjestelmään, jota oltiin vastustamassa. Hän näki myös brittien harjoittaman dekolonisaation valoisan puolen: rauhallinen

Maanantaiklubi on englanniksi Monday Club. Nimi on peräisin Macmillanin vuonna 1960 pidetyn kuuluisan "Wind of Change" -puheen pitopäivästä, jota maanantaiklubilaiset kutsuivat mustaksi maanantaiksi; Murphy 1995, 203.

³¹⁴ Hansard, HC Deb. 13.12.1963 vol. 686 cc. 779–782.

³¹⁵ Hansard, HC Deb. 13.12.1963 vol. 686 cc. 793; Aden oli Britannian siirtomaa nykyisen Jemenin alueella.

³¹⁶ Hansard, HC Deb. 13.12.1963 vol. 686 cc. 784–789, cc. 798.

dekolonisaatioprosessi oli pilannut kommunistien suunnitelmat vallankumouksesta ja kommunistit joutuivat Afrikassa turvautumaan varasuunnitelmiin, kuten vaikutusvallan levittämiseen tekniseen avun kautta.³¹⁷ Hän oli kuitenkin ainoa, joka näki dekolonisaation nimenomaan etuna kommunismin vastaisessa taistelussa.

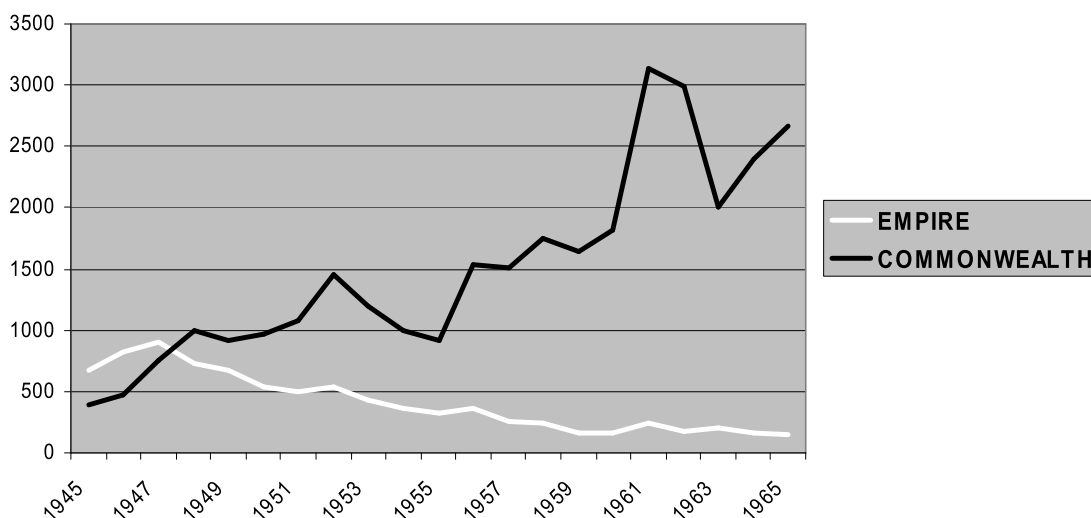
Kommunismen uhkaa Länsi-Afrikan kontekstissa käsiteltiin Britannian parlamentissa melko harvoin. Keskustelu heijasteli toisinaan Afrikan ulkopuolisia tapahtumia, kuten kävi aivan tarkastelujakson alussa Korean sodan kohdalla. Kaiken kaikkiaan aihepiiriin viitattiin tässä kontekstissa vain kymmenessä eri keskustelussa. Keskustelua käytiin pitkin koko tarkastelujaksoa aina vuodesta 1950 vuoteen 1963 asti ja on todennäköistä, että asiasta keskustelu ei suinkaan päättynyt Länsi-Afrikan dekolonisaatioprosessin päättymiseen. Kommunismi säilyi uhkana itsenäistyvissä siirtomaissa koko itsenäistymisprosessin ajan ja edustajat erityisesti konservatiivien puolella käyttivät Ghanan tapahtumia esimerkkinä siitä, kuinka kommunismin uhka oli todellinen. Useimmiten näissä kommentteissa dekolonisaatioprosessi joko kasvatti kommunismin uhkaa tai teki siihen vastaamisen vaikeammaksi. Mielenkiintoinen poikkeus sääntöön oli vuonna 1963, kun ulkoministeriön alivaltiosihteeri epäili keskustelua kokoavissa loppukommenteissaan, että dekolonisaatio oli itse asiassa vähentänyt kommunismin uhkaa Afrikassa. Kommunismi itse näyttäytyi puheissa usein monikasvoisena ja pelottavana salaliittolaisten liittoumana, joka levitti lonkeroitaan ja peiteoperaatioitaan eri puolille maailmaa. Usein työväenpuolueen jäsenet kokivat tehtäväkseen torjua tällaista näkökantaa ja he joutuivatkin useaan otteeseen joko varoittamaan liioittelusta tai puolustelemaan vasemmistolaisia ryhmiä. Kommunismin uhkaa käsittelevissä keskusteluissa Ghana nousi näkyville erityisesti Kwame Nkrumahin ajaman sosialismin myötä. Ghanaan viitattiin kaikkein eniten keskusteluissa, mutta myös Nigeria sai joitakin viittauksia, kun taas pienempiin Länsi-Afrikan siirtomaihin ei viitattu lainkaan. Yleensä kommunismin viitattiin parlamentin keskusteluissa koko Afrikkaa koskevana tai yksinkertaisesti yleisenä globaalina uhkana.

³¹⁷ Hansard, HC Deb. 13.12.1963 vol. 686 cc. 800–803; ulkoministeriön alivaltiosihteeri on englanniksi Parliamentary Under-Secretary of State for Foreign Affairs.

4.4 Kansainyhteisön tulevaisuus

Tässä viimeisessä aluvussa tulen käsittelemään sitä visiota, jota parlamentin edustajat ryhtyivät muodostamaan silloin, kun siirtomaaimperiumi alkoi näyttää väistämättömästi kadonneelta menneisyydeltä. Tulen tarkastelemaan Kansainyhteisön aseman muutosta heidän puheissaan ja heidän käsitystään siitä, mikä oli Britannian tulevaisuus muuttuneessa kaksinapaisessa maailmassa. Kansainyhteisön aseman muutosta voisi käsitellä laajemminkin, mutta keskityn tässä vain niihin puoliin keskustelua, jotka liittyivät Länsi-Afrikan maiden itsenäistymiseen.

Tarkastelujakson aikana tapahtui suuri käsitteellinen muutos, joka heijasteli Britannian aseman muutosta. Oheen liitetystä kuviosta on nähtävissä melko dramaattinen muutos kosellekilaisessa hengessä. Kun vielä vuonna 1945 puhuttiin mieluummin imperiumista kuin Kansainyhteisöstä, vuodesta 1946 eteenpäin imperiumista puhuttiin yhä vähemmän ja vähemmän samalla kun Kansainyhteisöstä puhuttiin jatkuvasti enemmän. 1950–1960-lukujen taitteessa Kansainyhteisön tulevaisuudesta keskusteltiin

Kuvio 1: Kuinka monta kertaa sanat imperiumi ja kansainyhteisö on mainittu vuosittain parlamentin molempien huoneiden istunnoissa. Kuvio on tuotettu käyttämällä sanahakutuloksia osoitteessa <http://hansard.millbanksystems.com>. Hakutulos on tuotettu hakusanoilla Empire ja Commonwealth siten, että siitä on karsittu pois virkojen ja ministeriöiden nimet (Commonwealth Relations Office, Minister of State for Commonwealth Relations, Under-Secretary of State for Commonwealth Relations ja Secretary of State For Commonwealth Relations)

Lähde: <http://hansard.millbanksystems.com>, viitattu 1.3.2012.

aktiivisesti erityisesti ylähuoneessa, mikä selittänee näille vuosille sijoittuvan piikin. Käsittemuutosta tuotettiin aktiivisesti istunnoissa: 1950-luvulle tultaessa ei ollut enää soveliaista puhua imperiumista, vaan tuli viitata Kansainyhteisöön. Aluksi käsitteitä käytettiin toisinaan sanaparina imperiumi ja Kansainyhteisö³¹⁸, joka oli ilmeisesti hankala keskittien ratkaisu, mutta hyvin pian edustajat ryhtyivät korjaamaan toistensa puheita silloin, kun joku käytti pelkästään sanaa imperiumi viitatessaan entisiin ja nykyisiin siirtomaihin³¹⁹. Käsitteiden käyttäminen aiheutti hämmennystä³²⁰, mutta oli myös niitä, jotka selvästi vastustivat tätä käsittemuutosta, vaikkakaan eivät kovin äänekkäästi. Esimerkiksi konservatiivien David Gammans piti vuoden 1948 siirtokuntakeskustelussa pitkän puheen imperiumin tulevaisuudesta. Kun työväenpuolueen George Wigg korjasi Gammansia ja totesi, että hänen useasti lainaamassaan raportissa ei kertaakaan puhuttu imperiumista vaan Kansainyhteisöstä, Gammans pahoitteli väärin käyttämäänsä käsitettä, mutta jatkoi hetkeä myöhemmin puhettaan käyttäen edelleen käsitettä imperiumi Kansainyhteisön sijaan³²¹.

Myös Britannian asema kansainvälisessä brittiläisessä yhteisössä muuttui. Tämä voidaan nähdä varsin hyvin vertailemalla kahta lainausta tutkimukseni tarkastelujakson molemmista päistä hyvin samankaltaisten tittelien haltijoiden puheista. Vuonna 1947 siirtokuntaministeriön alivaltiosihteeri³²², työväenpuolueen Ivor Thomas ilmaisi ärtymyksensä alahuoneessa seuraavasti:

En voi hyväksyä syytöstä, että näillä penkeillä istuvat iloitsisivat siitä, että olemme kolmannen luokan valta. Kuten puoluetoverini Leekin edustaja (Harold Davies), minä kiistan väitteen, että olisimme kolmannen luokan valta. Olen viimeisen vuoden aikana osallistunut useisiin

³¹⁸ Ks. esim. työväenpuolueen Thomas Reidin puheenvuoro 8.7.1948 vol 453 cc. 661. Myös kuningatar käytti tätä sanaparia puheessaan vuonna 1955; Hansard HL Deb 9.8.1955 vol. 193 cc. 5-9. Käsiteparia käytettiin joitakin kymmeniä kertoja vuodessa vuosien 1943–1958 välillä. Tämän jälkeen käsitepari väheni ja kuoli pois käytöstä lähes kokonaan; <http://hansard.millbanksystems.com>, hakutulokset hakusanalle Commonwealth and Empire, viitattu 3.3.2012. Hakutulos tuottaa myös käsiteparin käytettynä päinvastaisessa järjestyksessä.

³¹⁹ Ks. esim. työväenpuolueen Stephen Daviesin korjaus, joka kohdistui tulevan siirtomaaministerin, konservatiivien Arthur Lennox-Boydin käyttämiin käsitteisiin. Lennox-Boyd vastasi toteamalla, että sana imperiumi oli varsin suosittu Yhdistyneen kuningaskunnan ulkopuolella; HC Deb. 29.10.1952 vol. 505 cc. 1939.

³²⁰ Ks. konservatiivien sir Arthur Salterin ja työväenpuolueen lyhyt sananvaihto käsitteistä HC Deb. 22.2.1952 vol. 496 cc. 654.

³²¹ Hansard HC Deb. 8.7.1948 vol 453 cc. 615.

³²² Siirtokuntaministeriön alivaltiosihteeri on englanniksi Under-Secretary of State for the Colonies.

kansainyhteisön konferensseihin, enkä ole koskaan tuntenut noin. Yhdistyneen kuningaskunnan ääni nauttii nykyään aivan yhtä paljon kunnioitusta kuin se on aina tehnyt. Mutta sanon tämän verran ja uskon, että tämä auttaa meitä pääsemään ratkaisuun tästä kysymyksestä tänä iltana: olemme kolmannen luokan valta, jos joudumme nojautumaan vain näihin saariin. [...] Mutta me olemme, ja tulemme pysymään, ensimmäisen luokan valtana, koska olemme enemmän kuin tämä saari. Olemme suuren Kansainyhteisön ja imperiumin keskus, ja niin pitkään kuin Britannia pysyy tuon suuren Kansainyhteisön ja imperiumin keskuksena, meidän äänemme ei jätä herättämättä huomiota maailman neuvostoissa.³²³

Paljon muuttui kahdeksassatoista vuodessa, ja vuonna 1965 Devonshiren herttua, konservatiivipoliitikko ja kansainyhteisösuhteiden ministeriön alivaltiosihteeri³²⁴ Andrew Cavendish kuvaili muuttunutta tilannetta seuraavasti:

Muistakaamme aina tässä yhteydessä, että vaikka ennen oli "Brittiläinen imperiumi", nykyään on se on "Kansainyhteisö". Ei ole kysymystäkään siitä, että se olisi "Brittiläinen kansainyhteisö". Silläkin uhalla, että väsyttän arvon lordeja – jotkut teistä ovat saattaneet kuulla tämän jo ennenkin – on mielestäni olemassa hyvä analogia siitä muutoksesta, joka on tapahtunut imperiumin ja Kansainyhteisön välillä. Vanhoina imperiumin aikoina sitä pystyttiin vertaamaan pyörään, jonka napa oli Britannia ja jonka ympärillä oli eri suuntaan osoittavia puolia. Nyt se on muuttunut. Kansainyhteisöä voi edelleen verrata pyörään, mutta nyt kaikki jäsenet ovat tasa-arvoisia.³²⁵

³²³ Hansard, HC Deb. 5.8.1947 vol. 441 cc. 1424; alkuperäinen lyhentämätön lainaus englanniksi: "I cannot let pass the accusation that those of us who sit on these benches rejoice in the fact that we are a third-class Power. Like my hon. Friend the Member for Leek (Mr. Harold Davies), I repudiate the suggestion that we are a third-class Power. It has fallen to me in the past year to take part in a number of international conferences, and I have never had that feeling. The voice of the United Kingdom commands no less respect now than it ever did. But I will say this, and I believe this may enable us all to reach agreement on this question in the House tonight. We should be a third-class Power if we had to rely solely on these islands. If we had to rely solely on the 47 million people in these islands, great as I believe are our natural virtues and great as are the fertility of our soil and the riches underneath it, we might indeed sink to the level of a third-class Power. But we are, and shall remain, a first-class Power, because we are more than this Island. We are the centre of a great Commonwealth and Empire, and as long as the United Kingdom remains the centre of that great Commonwealth and Empire our voice will never fail to command attention in the councils of the world."

³²⁴ Kansainyhteisösuhteiden ministeriön alivaltiosihteeri on englanniksi Under-Secretary of State for Commonwealth Relations.

³²⁵ Hansard, HL Deb. 5.5.1965 vol. 265 cc. 953; alkuperäinen lainaus englanniksi: "Let us always remember in this connection that, while it was the "British Empire", it is the "Commonwealth". There is no question of its being the "British Commonwealth". At the risk of wearying your Lordships (some of you may have heard it already), I think there is a good analogy to the change that has taken place between the Empire and the Commonwealth. In the old days of the Empire, it could be likened to a wheel, with Britain the hub, and the spokes going out all round. Now it has changed. The Commonwealth can still be likened to a wheel, but now the members are equal."

Thomasin niin kovin keskeisenä pitämä Britannian asema kärryn napana oli siis mennyttä – Britannia kiersi nyt ulkokehää kaikkien muiden maiden kanssa. Thomas oli arvioinut, että asema imperiumin napana tulisi säilymään loputtomiin ja tämä tulisi varmistamaan, ettei Britannian asema heikkenisi. Vaikka Thomasin pelkäämä muutos tapahtui, Devonshiren herttuan näkökulmasta muutos ei varsinaisesti ollut Britannian aseman heikkenemistä, vain sen muutosta erilaiseksi. Pitikö Thomasin ennustus kuitenkin paikkansa? Oliko Britannia nyt kolmannen luokan valta menetettyään Intian ja Länsi-Afrikan? Vaikka Britannian asema ei 1960-luvun maailmanpolitiikassa ollut heikko, olisi ilmeisen virheellistä väittää, että asema olisi ollut aivan yhtä voimakas kuin Britannian imperiumin suuruuden aikana. Toisaalta hyvin samankaltainen väite voitaisiin todeta myös vuoden 1947 tilanteesta: Britannia ei ollut verrattavissa taloudellisesti tai sotilaallisesti esimerkiksi Yhdysvaltoihin edes siten, että vuoden 1947 imperiumi ja Kansainyhteisö laskettaisiin täysin Britannialle kuuluviksi³²⁶. Muutos Britannian globaalissa asemassa oli jo ehtinyt tapahtua vuonna 1947, sillä kesti vain hetki realisoitua.

Ivor Thomasin ja Devonshiren herttuan puheenvuorojen vertailuissa on nähtävissä kaksi vastakkaista intentiota: Thomas vastusti kehitystä pois Britannia-keskeisestä imperiumista ja hänen puheenvuoronsa on poimittu siirtokunta-armeijan kohtaloo käsittelevästä keskustelusta, kun taas Devonshiren herttuan puheenvuoro puolusti juuri tätä kehitystä ja korosti kansainyhteisön merkitystä. Hän näki muuttuneen nykytilan vähintään neutraalina, ellei jopa positiivisena kehityksenä. Molemmat menivät myös osin vastavirtaan puolueensa perinteisen näkökulman suhteen: Thomas oli työväenpuolueeseen kuulunut imperialisti³²⁷ ja herttua puolestaan tasa-arvoista kansainyhteisöä kannattava konservatiivi³²⁸. Samalla he kuitenkin noudattelivat puolueensa linjaa hallituksessa: Thomasin aikana työväenpuoluehallitus toimi varsin

³²⁶ Vuonna 1950 Yhdistyneen kuningaskunnan BKT oli 71 miljardia, kun taas Yhdysvaltojen BKT oli 381 miljardia. Edes Neuvostoliiton, Yhdistyneen kuningaskunnan, Ranskan, Länsi-Saksan, Japanin ja Italian yhteenlaskettu BKT ei pääse samalle tasolle Yhdysvaltojen kanssa, sillä näiden maiden yhteenlaskettu BKT on 356 miljardia. Vastaavasti sotilaallisesti Yhdysvaltojen puolustusmäärärahat olivat 1948 10,9 miljardia kun taas Yhdistyneen kuningaskunnan määrärahat olivat 3,4 miljardia ja siinä missä Yhdysvaltojen menot kasvaisivat vuoteen 1965 mennessä 51,8 miljardiin, brittien menot kasvaisivat vain kuuteen miljardiin; Kennedy 1989, 475; 495.

³²⁷ Thomas tulisi hylkäämään puolueensa paria vuotta myöhemmin; <http://www.oxforddnb.com/view/article/51524>, viitattu 10.3.2012.

³²⁸ <http://www.oxforddnb.com/view/article/93731>, viitattu 10.3.2012.

imperialistisesti³²⁹ ja 1960-luvun konservatiivihallinto purki Britannian siirtomaaisännän asemaa niin nopeasti kuin ehti. Mitä lähemmäs siirtokuntaimperiumin purkautuminen tuli, sitä useampi edustaja kannatti herttuan tapaan tasavertaista näkökulmaa Britannian asemaan Kansainyhteisössä.

Tie tasavertaiseen Kansainyhteisöön oli osa Britannian suurvalta-aseman heikkenemistä, joka toisen maailmansodan jälkeisenä aikana oli käymässä ilmiselväksi myös briteille. Kaikki eivät kuitenkaan tätä muutosta nielleet helpolla. Tarkastelujakson alkupuolella kaikkein innokkain imperiumin puolustaja alahuoneessa oli konservatiivien David Gammans. Vuosien 1948–1951 välillä hän vetosi toistuvasti hallitukseen korostaen yhtä ydinajatusta: Britannia oli joko imperiumi tai ei mitään. Vuonna 1948 hän yritti puheessaan löytää erilaisia keinoja ylläpitää imperiumia tai ainakin hyvin tiivistä yhteistyötä silloisen Kansainyhteisön maiden kanssa. Hän ei nähnyt kunnollisia vaihtoehtoja brittien vallalle siirtomaissa: anarkia ja neuvostovalta tulisivat korvaamaan brittien jättämän valtatyhjiön, jos sellainen jätettäisiin Afrikkaan.³³⁰ Vuotta myöhemmin hän totesi, että siirtokuntaministerin kykyjä tuli mitata yksinomaan sen perusteella, kuinka hyvin hän piti imperiumia kasassa³³¹. Vuonna 1951 hän veti Korean sodan ilmapiiriin mukaan argumenttiinsa todetessaan, että mikä tahansa mikä heikensi imperiumia, teki sodasta todennäköisempää. Hän myös arvioi, että brittiläisen imperiumin voimavarat ylittivät selvästi Venäjän ja sen satelliittien voimavarat, mutta valitettavasti nämä voimavarat olivat vain potentiaalisia voimavaroja, jotka tulisi inspiroivalla johtajuudella ottaa Britannian käyttöön.³³²

Gammansin puheita vastustivat erityisesti työväenpuolueen edustajat³³³, mutta puolueen tuolloin hallitseman hallituksen tavoitteet olivat varsin lähellä Gammansin tavoitteita, mikä on nähtävissä brittihallinnon suhtautumisessa Intian asemaan. Kun Intia irtautui vuonna 1947 Britannian imperiumista, brittihallinto piti äärimmäisen tärkeänä, että

³²⁹ Esimerkkeinä voidaan mainita hallinnon haluttomuus antaa itsemääräämisoikeutta siirtomaille sekä pyrkimys kiristää Intian taloudellisia ja sotilaallisia yhteyksiä Britanniaan maan itsenäistymisestä huolimatta; Fieldhouse, 1984, 85–86.

³³⁰ Hansard, HC Deb. 8.7.1948 vol 453 cc. 615–618.

³³¹ Hansard, HC Deb. 29.7.1949 vol. 467 cc. 2843.

³³² Hansard, HC Deb. 2.2.1951 vol. vol 483 cc. 1296–1297.

³³³ Ks. esim. työväenpuolueen Thomas Reidin puheenvuoro Hansard, HC Deb. 8.7.1948 vol 453 cc. 661 tai työväenpuolueen George Wiggin puheenvuoro Hansard, HC Deb. 29.7.1949 vol. 467 cc. 2845.

sotilaalliset ja taloudelliset yhteydet Intiaan pysyisivät mahdollisimman kestävinä. Ulkoministeriössä arvioitiin, että neutraali Intia olisi merkki Britannian heikkoudesta, mutta myös rohkaisisi epätoivottuun voimakkaaseen nationalismiin muissa siirtomaissa. Myös Gammansin mainitsemia potentiaalisia voimavaroja himoittiin.³³⁴

Työväenpuolueen riviedustajien edustama vapaan ja tasavertaisen Kansainyhteisön näkökanta alkoi kuitenkin 1950-luvun puolella vallata alaa eri puolilla parlamenttia. Vuoden 1953 Afrikkaa koskevassa debatissa työväenpuolueen Evelyn Starchey iloitsi siitä, että vaikka hallituspuolueena toimineen konservatiivipuolueen joukoissa oli niitä, jotka halusivat brittien hallitsevan koko Kansainyhteisöä ja imperiumia, siirtomaaministeri näytti kannattavan siirtomaiden itsemääräämisoikeutta. Hänen mukaansa toisin kuin konservatiivit väittivät, työväenpuolueen toivomuksena ei ollut imperiumin likvidointi, vaan imperiumin muuttaminen vapaaksi Kansainyhteisöksi.³³⁵ Tasavertainen näkökulma tuli hiljalleen kattavaksi konservatiivihallinnon joukossa Länsi-Afrikan maiden itsenäistymiskehityksen aikana. Kun työväenpuolueen entinen siirtomaaministeri James Griffiths kysyi vuonna 1954, tulisiko itsenäistymistä lähestyvän Kultarannikon päästä Kansainyhteisöön, oli hallitusta edustaneen valtiosihteerin vastaus, ettei tätä kysymystä ratkaisisi Britannia yksin, vaan koko Kansainyhteisö³³⁶. Myös ylähuoneessa Britannian asema ja valta kansainyhteisössä herätti useaan otteeseen kysymyksiä: oliko Britannialla valta yksin päättää Kansainyhteisön jäsenistä?³³⁷ Tarvittiinko enemmistöpäätös vai jopa yksimielisyys kaikkien jäsenien välillä?³³⁸ Hallituksen vastaus oli systemaattisesti sama: Britannia ei ollut Kansainyhteisön johtaja, vaan pelkästään jäsen.³³⁹

Imperiumin muutos Kansainyhteisöksi sai lopulta kannatusta kattavasti myös konservatiivien rivijäsenistössä: Richard Fort totesi Ghanan itsenäisyysasetuksen olevan

³³⁴ Singh 1985, 471-472; 476.

³³⁵ Hansard, HC Deb. 16.12.1953 vol. 522 cc. 448-449; sivuhuomiona todettakoon, että hänen puoluetoverinsa Reginald Sorensen totesi varsin voitonriemuisena kuusi vuotta myöhemmin, että imperialismi oli likvidoitu; Hansard HC Deb. 17.4.1959 vol. 603 cc. 1318.

³³⁶ Hansard, HC Deb. 28.5.1954 vol. 526 cc. 1626.

³³⁷ Hansard, HL Deb. 28.4.1954 vol. 187 cc. 122.

³³⁸ Hansard, HL Deb. 2.2.1955 vol. 190 cc. 923.

³³⁹ Hansard, HL Deb. 28.4.1954 vol. 187 cc. 122-123; Hansard, HL Deb. 2.2.1955 vol. 190 cc. 961.

todiste siitä, etteivät Britanniaa ohjailleet enää kolonialistiset intressit.³⁴⁰ Kolme vuotta myöhemmin hänen puoluetoverinsa Norman Pannell, joka vielä Fortin puheenvuoron aikaan oli ollut varsin kriittinen siirtomaiden itsenäistymisen suhteen³⁴¹, myötäili Fortin näkökantaa ja totesi näkemyksensä paljon korusanaisemmin: Britannian intressit eivät enää olleet kolonialistiset, vaan tavoitteena oli maiden välinen keskinäinen arvostus ja edistys, joka voisi toimia esimerkkinä globaalille maiden harmonialle.³⁴²

Ylähuoneessa tämänkaltainen visiointi puhkesi täyteen kukkaan vuosien 1955–1965 välisenä aikana. Imperiumin väistämätön katoaminen ja Afrikan siirtokuntien edessä häämöttävä itsenäisyys saivat lordit pohtimaan keinoja pitää Britannian asemaa maailmanpolitiikassa merkittävänä. Eräät lordit näkivät Kansainyhteisössä mahdollisuuden Britannian uuteen kukoistukseen osana suurta kolmatta voimaa, joka kykenisi haastamaan kylmän sodan molemmat osapuolet. Samankaltaista visiointia tapahtui samoihin aikoihin myös muualla, muun muassa vasemmistolaisen Fabian Societyn esseissä.³⁴³ Ennen Kultarannikon itsenäistymistä lordi Ogmores eli David Rees-Williams esitti ajatuksen imperiumin parlamentista, joka yhdistäisi heikot pienemmät siirtomaat hallinnon alle siten, että maat saisivat edustuksen itselleen.³⁴⁴ Lordi Faringdonin eli Gavin Hendersonin mielessä ajatus jalostui ajatukseksi imperiumin tai Kansainyhteisön parlamentista, joka yhdistäisi Kansainyhteisön yhtenäiseksi voimaksi. Hän kuitenkin piti tätä ajatusta huonona siksi, että hän oletti brittien itse vastustavan tämänkaltaista ajattelua. Tämän lisäksi ajatus muistutti hieman liikaa Ranskan mallia, jota pidettiin epäonnistuneena.³⁴⁵ Lordi Grandchesterin eli Alfred Suenson-Taylorin mielestä pelkkä neuvoo-antava neuvosto riittäisi, mutta tällainen ratkaisu oli lordi Faringdonin mielestä paitsi hampaaton, myös siirtokunnille epämieluisa.³⁴⁶ Vaikka Kansainyhteisön parlamentti ei koskaan muodostunut ratkaisuksi Kansainyhteisön yhdistämiseen, sitä väläyteltiin myös myöhemmin³⁴⁷.

³⁴⁰ Hansard, HC Deb. 11.12.1956 vol. 562 cc. 297.

³⁴¹ Ks. Pannellin aiemmat kommentit, s. 47.

³⁴² Hansard, HC Deb. 17.4.1959 vol. 603 cc. 1290.

³⁴³ Cheesman 2009, 254–255.

³⁴⁴ Olen käsitellyt tätä lordi Ogmores ajatusta tarkemmin aiemmin, ks. sivu 46.

³⁴⁵ Hansard, HL Deb. 2.2.1955 vol. 190 cc. 932.

³⁴⁶ Hansard, HL Deb. 2.2.1955 vol. 190 cc. 923; 933.

³⁴⁷ Esimerkiksi lordi Brockway eli Fenner Brockway piti ajatusta houkuttelevana kymmenen vuotta myöhemmin vuonna 1965 käydyssä keskustelussa; Hansard, HL Deb. 5.5.1965 vol. 265 cc. 990.

Oli kuitenkin selvää, että ilman minkäänlaista koordinaatiota Kansainyhteisö ei tulisi palauttamaan Britannialle sen paikkaa auringossa. Vuonna 1960 käydyssä suuressa Kansainyhteisöä koskevassa debatissa Melbournen varakreivi Bruce eli Stanley Bruce, ylähuoneen ainoa australialainen ja entinen Australian pääministeri, oli sitä mieltä, että kokonaisuutena ja yhteen hitsautuneena Kansainyhteisö voisi vastata Yhdysvaltojen mahtia. Tämän realisoituminen vaati hänestä vain oikeanlaista järjestäytymistä, jotta voimavarat saataisiin käyttöön.³⁴⁸ Joidenkin mielestä tämä tarkoitti sitä, että Britannian tulisi ottaa johtava asema Kansainyhteisössä tavalla tai toisella: konservatiivien kansainyhteisösuhteiden ministeri ja tuleva pääministeri Homen jaarli Alec Douglas-Home totesi, että vaikka Britannian asema onkin olla vain yksi partnereista kansainyhteisössä, jonka jäsenille oli keskeistä olla itsenäisiä, se oli kuitenkin johtava partneri.³⁴⁹ Salisburyn Markiisi Robert Gascoyne-Cecil piti kruunua keskeisenä symbolina Kansainyhteisön lujittamisessa: juuri uskollisuus kruunulle oli hänen mielestään saanut irlantilaiset ja intialaiset liittymään sotaan Britannian avuksi toisessa maailmansodassa.³⁵⁰

Tämänkaltainen visiointi jatkui aina tämän tutkimuksen tarkastelujakson loppuun saakka. Euroopan yhtenäistymiskehitys herätti ajatuksia tulevaisuudesta, joka osaa lordeista näytti pelottavan. Lordi Belhaven and Stenton eli Robert Hamilton näki Britannian tulevaisuuden varsin synkkänä: Euroopan yhdentyessä Britannia jäisi pelkäksi reunavaltioksi ja lähentyminen Eurooppaan oli merkki siitä, että Britannia oli myöntänyt olevansa kyvytön selviämään itsekseen. Ratkaisuna tähän uhkaan hän näki brittiläisten kansojen unionin, johon liittyisivät kuitenkin vain vanhat dominiot, joiden kulttuuriperintö oli brittiläinen. Tällöin Britannia voisi palata todelliseen asemaansa kärkivaltiona, jossa asuisivat maailman älykkäimmät, aktiivisimmat ja sivistyneimmät ihmiset, ja tämä unioni voisi jakaa Yhdysvaltojen kanssa vapaan maailman johtajuuden.³⁵¹ Lordi Wade eli Donald Wade näki Britannian tulevaisuuden nykytilassaan paljon valoisammin: ennen imperiumien mureneminen oli johtanut niitä

³⁴⁸ <http://www.oxforddnb.com/view/article/32135>, viitattu 13.3.2012; Hansard, HL Deb. 6.7.1960 vol. 224 cc. 1160–1163; kansainyhteisösuhteiden ministeri on englanniksi the Secretary of State for Commonwealth Relations.

³⁴⁹ Hansard, HL Deb. 6.7.1960 vol. 224 cc. 1140–1148.

³⁵⁰ Hansard, HL Deb. 6.7.1960 vol. 224 cc. 1171–1172.

³⁵¹ Hansard, HL Deb. 5.5.1965 vol. 265 cc. 1002–1003.

johtaneiden maiden rappioon, nyt Britannian kohdalla näin ei kävisi, koska imperiumin johtoasema oli vaihtunut kansainyhteisökumppanuuteen. Maailma oli siirtymässä hitaasti pois kansallisvaltioista kohti maiden joukkoja, jotka saattoivat hyvin olla päällekkäisiä. Tästä syystä oli lordi Waden mukaan tärkeää, että Kansainyhteisön jäsenet pitivät yhtä. Kovin tiiviinä lordi Wade ei Kansainyhteisöä kuitenkaan pitänyt: Kansainyhteisö ei ollut sotilasliitto, eikä myöskään talousliitto, vaan rauhantuoja ja sovittelija.³⁵²

Tämä alaluku on toiminut eräänlaisena epilogina ennen tutkimuksen päätelukua. Luvussa esitetty muutos imperiumista Kansainyhteisöön ja edustajien hidas askellus kohti Britannian uuden aseman hyväksymistä tiivistyvät varsin hyvin tämän luvun kuvailemissa muutoksissa. Kuten dekolonisaatiokehitys, myös siirtymä imperiumin johdosta ja pelkäksi Kansainyhteisön jäseneksi oli kivulias ja se tuli toteuttaa tavalla, joka säilytti sekä parlamentin jäsenten että Britannian arvovallan. Vaikka varsinkin ylähuoneessa eläteltiin toisinaan varsin epärealistisia fantasioita imperiumin uudesta tulemisesta tai Kansainyhteisöstä Neuvostoliiton ja Yhdysvaltojen vakavana haastajana, kehityskulku oli vienyt Britanniaa pois valokeilasta jo jonkin aikaa. Osin kyse oli vain sanaston muutoksesta, mutta imperiumin kadotessa pois yleisestä käsitteistöstä myös asenteen oli muututtava. Parlamentin edustajat pyrkivät aktiivisesti purkamaan imperiumia ja siihen liittyneitä asenteita pitkin koko tarkastelujaksoa. Vaikka vielä vuonna 1965 imperialisteja edelleen oli, he olivat ehdottomassa vähemmistössä molempien puolueiden joukoissa. Ivor Thomasin ja Devonshiren herttuan puheenvuorot toimivat hyvänä allegoriana koko asennemuutoksen kehityskululle: vaikka vuonna 1947 Britannian imperiumin katoamista oli ajatuksena vaikea sulattaa, jo vuonna 1965 katoaminen oli jo käytännössä tapahtunut eikä sitä tullut tarkastella tappiona, vaan eräänlaisena voittona kaikkien parlamenttien äidille.

³⁵² Hansard, HL Deb. 5.5.1965 vol. 265 cc. 958–961.

5 Dekolonisaatiokeskustelu Britannian parlamentissa

Bernard Porter on kuvaillut Britannian suhtautumista siirtomaaimperiumiinsa 1800–1900-lukujen taitteessa hajamieliseksi. Imperiumin ylläpitäminen ei vaatinut aktiivista panosta kuin hyvin pieneltä osalta väestöä eivätkä muut juurikaan osallistuneet ylläpitämiseen – imperiumi ikään kuin vain sattui kuulumaan Britanniaan, mutta sen merkitystä ei juuri korostettu sisäisesti.³⁵³ Porterin tarkastelu päättyy vuoteen 1940, mutta käyttämieni tutkimusaineistojen valossa samankaltainen asennoituminen näkyi Britannian parlamentin dekolonisaatiokeskustelussa sodan jälkeisinä vuosikymmeninä: parlamentin istunnoissa siirtomaaimperiumin purkautumista ei puitu kovinkaan pitkällisesti. Jo ensimmäisen maailmansodan jälkeen siirtomaa-aiheiset debatit käytiin puolityhjässä salissa samojen henkilöiden kesken, ja jo aiemmin imperiumiin paneutuminen oli näyttäytynyt joillekin parlamentin edustajille turhana tai jopa poliittisesti turhamaisena³⁵⁴.

Länsi-Afrikan dekolonisaation edetessä mielenkiinto väheni entisestään. Kunnollisia yleisiä keskusteluja siirtokuntien tilasta käytiin harvoin, alahuoneessa noin vuosittain, ylähuoneessa sattumanvaraisemmin. Nämä vuosittaiset siirtokuntakeskustelut olivat aihepiiriltään varsin täyteen ahdettuja, mikä näkyi keskustelun laadussa: ajoittain edustaja saattoi pitää pitkän puheen vaikkapa Ghanan tilasta, minkä jälkeen toinen edustaja kohteliaasti ilmoitti kääntävänsä keskustelun esimerkiksi Malesiaan, josta keskustelu hypähti jälleen toiselle puolelle planeettaa. Kunnollista dialogia yksittäisten siirtokuntien tai edes Länsi-Afrikan kaltaisten alueiden tilasta syntyi valitettavan harvoin. Tämän vuoksi esimerkiksi siirtokuntien kehitysrahastoa käsittelevä keskustelu saattoi rönsyillä melko kauaskin ydinaiheensa ulkopuolelle. Keskusteluja syntyi näiden vuosittaisten yleiskeskustelujen lisäksi silloin, kun jotain akuuttia huomiota vaativaa tapahtui. Näistä selkeimmät esimerkit olivat maiden itsenäisyysasetuksia käsitelleet keskustelut, mutta myös esimerkiksi mellakoita tai vaaleja käsiteltiin parlamentin istunnoissa. Nämä keskustelut olivat kuitenkin lähes poikkeuksetta hyvin lyhyitä, lähinnä raportointiin ja tarkentaviin kysymyksiin keskittyviä keskusteluja.

³⁵³ Porter 2004, 306–308.

³⁵⁴ Porter, 272–273.

Valikoimieni yleisten teemojen ulkopuolelle jäivät monet varsin pitkät keskustelut, jotka käsittelivät dekolonisaation käytännön puolta: kuinka käytännössä vaalit etenivät, mikä oli perustuslakikeskustelujen tila ja mitä tehtäisiin Britannian siirtomaahallinnon virkamiehille. En käsitellyt näitä tai muitakaan tiukasti käytäntöön kohdistuneita keskusteluja siksi, että tutkimukseni tavoite oli nimenomaan asenteiden kartoittaminen. Kaikkein eniten Britannian parlamentin edustajat olivat huolissaan uusien itsenäistyneiden valtioiden taloudellisista ja poliittisista valmiuksista. Parlamentissa puhuneiden enemmistön huoli voitaisiin tiivistää Harold Roperin vertaukseen: olivatko siirtomaat ja niiden asukkaat tarpeeksi kypsiä tullakseen täysivaltaisiksi ja itsenäisiksi valtioiksi? Tarkastelujakson alkupuolella vastaus tähän kysymykseen oli varsin usein kielteinen: itsenäistymiskehityksen vauhtia haluttiin melko pitkälle 1950-luvulle jarrutella parlamentin edustajien puheissa. Pääosan mielestä syyt tähän olivat taloudelliset, osan mielestä poliittiset. Hyvin harva perusteli itsenäisyyden viivyttämistä etnisillä tai rodullisilla syillä, mutta tämä ei kuitenkaan tarkoittanut, että parlamentin edustajat olisivat olleet erityisen voimakkaasti rotutasa-arvon kannalla.

Uhista kaikkein keskeisimpänä pidettiin harvainvaltaa ja tämä kulminoitui huoleen Kwame Nkrumahin toiminnasta Ghanassa. Etninen nationalismi herätti puolestaan varsin vähän huolta ja huoli kommunismista keskittyi Korean sodan tietämille. Kokonaisuutena dekolonisaatioprosessin uhkia käsiteltiin melko vähän verrattuna valmiuksien käsittelyyn. Osa edustajista näki itsenäistymisprosessissa myös valoisia puolia ja edustajien käsillä olleita tietoja pystyi käyttämään sekä optimististen että pessimististen arvioiden tukena. Loppujen lopuksi itsenäistymisen salliminen oli uskonhyppy, mutta edustajien pääosan mielestä se oli kaikista epäilyksistä huolimatta tehtävä.

Iso osa keskusteluista keskittyi ensimmäisenä itsenäistyneeseen Kultarannikkoon eli Ghanaan. Hyvin onnistuessaan itsenäistynyt Ghana kykenisi tuomaan samankaltaista menestystä muualle Afrikkaan ja toimimaan esimerkkinä muille näiden itsenäistyessä. Maan johtajaksi päätyneen Kwame Nkrumahin toimintaa pidettiin myöhemmin todisteena siitä, että Ghanan itsenäistyminen oli tapahtunut liian aikaisin, mikä antoi

tukea pessimisteille myöhempien itsenäistymisien kohdalla. Ghanan itsenäistymisen jälkeen keskustelut lyhenivät ja harvenivat. Nigeriaa käsiteltiin jonkin verran vähemmän kuin Ghanaa, ja Sierra Leoneen ja Gambiaan viitattiin hyvin harvoin. Erityisesti konservatiiviedustajat näyttäisivät menettäneen enimmäkseen mielenkiintonsa siirtokuntiin 1960-luvulle tultaessa.

Dekolonisaatio pakotti brittiparlamentaarikot pohtimaan myös Britannian tulevaa asemaa maailman näyttämöllä. Pääosa tästä pohdinnasta tapahtui ylähuoneessa ja Britannian uusi asema dekolonisaation jälkeisessä maailmassa oli merkittävin ylähuoneessa käsitelty laajasti käsitelty teema. Viimeisessä luvussa käsitelty siirtymä imperiumin johdosta kansainyhteisön osaksi tapahtui myös alahuoneessa ja tarkastelujakson loppupuolella imperiumi oli selkeästi mennyttä aikaa.

David Cheesmanin artikkelissaan esittämä väittäminen siitä, että brittiparlamentti oli myöhäinen, mutta pysyvä käännyttävä dekolonisaatioprosessissa pitää osittain paikkansa. Dekolonisaation todellisuus hyväksyttiin kyllä siinä vaiheessa, kun kunkin maan itsenäisyyttä käsittelevä lakiesitys tuotiin käsittelyyn, mutta optimisteiksi kääntyneet pessimistit kääntyivät kyllä takaisin pessimisteiksi hyvin pian, kun käsittely siirtyi tuleviin itsenäistyjiin. Jakolinjat pessimistien ja optimistien välillä eivät juuri noudatelleet puoluerajoja ja hallitusvastuussa olevat puolueet toteuttivat vuorotellen hyvin samankaltaista politiikkaa. Vaikka dekolonisaatio toteutettiin konkreettisesti konservatiivien valtakaudella, mielestäni kyse ei ollut konservatiivipuolueen erityisestä tahtotilasta. Pääministeri Harold Macmillanin vuonna 1960 pitämän kuuluisan Wind of Change -puheen olisi voinut yhtä hyvin pitää myös hänen varjopuoliskonsa työväenpuolueen Hugh Gaitskell. Kärjistäen voidaan jopa sanoa, että Länsi-Afrikan siirtomaiden itsenäistyminen tapahtui parlamentin puheista huolimatta eikä niiden ansiosta. Cheesmanin esitys edustajien tarpeesta luoda dekolonisaatiosta positiivinen narratiivi on toimiva selitys parlamentin ajoittaisille suunnanmuutoksille sekä dekolonisaatiovaiheen loppupään käyttäytymiselle. Positiivinen narratiivi teki alahuoneen edustajista vapauden ja demokratian sankareita sen sijaan, että he olisivat näyttäneet imperiumin vastahakoisina purkajina. Oli parlamentin kannalta huomattavan paljon viehättävämpää esittää dekolonisaatio selkeästi Britanniassa ja jopa

erityisesti Britannian parlamentissa suunniteltuna ja toteutettuna suurena suunnitelmana paljon monimutkaisemman kehityksen sijaan.

Dekolonisaatiokeskusteluihin osallistuivat aktiivisesti luonnollisesti hallituksen edustajat, mutta myös entiset asiaan vihkiytyneet ministerit, kuten työväenpuolueen Arthur Creech Jones sekä James Griffiths, olivat hyvin aktiivisia puhujia. Muita työväenpuolueen aktiivisia puhujia olivat Reginald Sorensen ja Fenner Brockway, joita voitaisiin kuvailla työväenpuolueen optimistisiiven kärkinimiksi, sekä Geoffrey Cooper, joka edusti työväenpuolueen pessimistisempää siipeä. Vaikka Roy Mason nousi useissa käsittelykappaleissa esille, hän ei ollut kovinkaan aktiivinen puhuja ennen Ghanan itsenäisyyskeskusteluja. Samaa voitaisiin sanoa Norman Pannellista, joka oli Masonin konservatiivivastine. Konservatiivien joukosta nousee muutoin esille vähemmän nimiä, mutta rivijäsenistä mainittakoon David Gammans, joka kuului pessimistisiipeen. Konservatiivien optimistit olivat satunnaisempia tai hallituskauden aikana hallituksen edustajia, kuten esimerkiksi Oliver Lyttelton. Lordsissa kaikkein aktiivisimpana mainittakoon lordi Ogmores eli David Rees-Williams, joka aloitti useita aiheeseen liittyneitä keskusteluja. Hänen rinnallaan lordi Hailey, entinen Intian kuvernööri nousee myös esille aktiivisena puhujana.

Tutkimukseni metodinen näkökulma osoittautui toimivaksi, sillä retoriikan ja käsitteiden lisäksi intentionaalisuuden tarkasteleminen pakotti porautumaan tulkinnoissa jatkuvasti syvemmälle. Siinä missä pelkkä retorinen analyysi olisi saattanut jättää osan puheenvuoron ajatuksesta pimentoon, intentionaalisuuden pakottaminen ulos osoittautui hedelmälliseksi tarkastelutavaksi. Toki retoriikalla on silti paikkansa: ajoittain tutkimuksessani puhujan intentio jäi kaikesta huolimatta pimentoon tai oli niin ilmiselvää, että oli hedelmällisempää tarkastella miten jotain näkökantaa puolustettiin. Tällöin Perelmanin leveä ja epäformaali näkökanta retoriikkaan auttaa tulkitsemaan puheiden retorista rakennetta. Vaikka Reinhart Koselleckin käsitteiden historiallinen muutos näyttäytyi työssäni harvoin, sekin osoitti paikkansa erityisesti käsitteiden ja niiden käyttämiseen liittyvän dynamiikan analysoimisessa. Koselleckilainen näkökulma kuitenkin näyttäisi toimivan erityisesti silloin, kun paneudutaan syvemmin yksittäisien käsitteiden laaja-alaisempaan käyttöön, kun taas Skinnerin intentionaalisuuden analyysi

mahdollistaa käsitteiden lisäksi myös argumentaation laajemman tarkastelun, tosin kaikkein parhaiten yksittäisiä puhujia tarkasteltaessa.

Tutkimuksen aikana nousi esiin myös useita mahdollisia uusia avauksia tutkimuskenttään. Keniaa ja sen lähiseutuja koskeva dekolonisaatiokeskustelu oli mitä ilmeisimmin vielä Länsi-Afrikan dekolonisaatiota koskevaa dekolonisaatiodebattia monisyisempää, sillä alueen kehitys oli paljon Länsi-Afrikan kehitystä monimutkaisempi. Valkoisten siirtolaisten vaikutus sekä Mau Mau -kapina vaikuttivat myös Länsi-Afrikasta käytyyn keskusteluun, joten on todennäköistä, että keskustelu alueen kehityksestä olisi jopa kiivaampaa. Intian itsenäistyminen on selkeä murroskohta koko dekolonisaatiokehityksessä, joten aiheesta käytävä parlamenttikeskustelu ansaitsisi myös kunnollisen tarkastelun. Kansainyhteisön tulevaisuudesta käytävää keskustelua tarkastellessani koko aihepiiri näyttäytyi paljon laajempaan kuin mitä tässä tutkimuksessa oli järkevää tarkastella, joten tämäkin on yksi esimerkki tutkimusaiheesta, joka voi osoittautua laajahkonkin tutkimuksen arvoiseksi. Samaa voi sanoa Britannian parlamentin suhtautumisesta kommunismin torjumiseen maailmanlaajuisesti ja erityisesti Britannian entisissä siirtomaissa. Ranskan ja Britannian dekolonisaatioprosessit olivat hyvin erilaisia, mutta näiden kahden siirtomaaimperiumin purkaminen tapahtui suurin piirtein samoihin aikoihin, tosin Ranskassa paljon äkillisemmin. Näiden kahden imperiumin dekolonisaatiokeskustelujen tarkastelu ja vertailu voisi myös laajentaa näkemystämme siitä, kuinka Euroopan siirtomaaimperiumien hallitsemasta läntisestä Afrikasta tuli parissa vuosikymmenessä ryhmä itsenäisiä afrikkalaisia valtioita.

Lähteet ja liitteet

1. Alkuperäislähteet ja lähdejulkaisut

Hansard 1803-2004 <http://hansard.millbanksystems.com>

House of Commons Parliamentary Papers <http://parlipapers.chadwyck.co.uk/home.do>
Cmd. 7958 "The colonial territories 1949–50"
Cmd. 7987 "Colonial Office. The British territories in East and Central Africa" 1950
Cmd. 8243 "Colonial Office. The colonial territories 1950–51" 1951.
Cmd. 8553 "Colonial Office. The colonial territories, 1951-52" 1952.
Cmd. 9489 "Colonial Office. The colonial territories 1954-55" 1955.

Labour Party (1918), Labour and the New Social Order. A Report on Reconstruction. London: Labour Party.

Lugard, Sir Frederick (1922), The Dual Mandate in British Tropical Africa London & Edinburgh: William Blackwood and Sons.

Oxford English Dictionary VIII (1933). Oxford. Clarendon Press.

United States Office of War Information, Division of Public Inquiries, "The Atlantic charter" <http://digital.library.unt.edu/ark:/67531/metadc581/>, viitattu 29.11.2011.

2. Tutkimuskirjallisuus

Anglesey, "Thomas, Ivor Bulmer (1905–1993)", <http://www.oxforddnb.com/view/article/51524>, viitattu 10.3.2012.

Barkan, Elazar (1992), The Retreat of Scientific Racism. Changing Concepts of Race in Britain and the United States between the World Wars. Cambridge: Cambridge University Press.

Barker, Rodney (1994), Politics, Peoples and Government. Themes in British Political Thought Since the Nineteenth Century. New York: St. Martin's Press.

Bayley, Paul (2004), Cross-Cultural Perspectives on Parliamentary Discourse. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

Buchan, James, "Obituary: Baron Tweedsmuir". <http://www.independent.co.uk/news/people/obituary-lord-tweedsmuir-1338173.html>, viitattu 15.3.2011.

Burk, Kathleen, "Rodd, Francis James Rennell, second Baron Rennell (1895–1978)". <http://www.odnb.com/view/article/31623>, viitattu 8.9.2011.

- Bush, Barbara (1999), *Imperialism, Race and Resistance. Africa and Britain, 1919–1945*. London: Routledge.
- Bush, Barbara (2006), *Imperialism and Postcolonialism*. New York: Pearson Longman.
- Cain, P.J. & Hopkins, A.G. (1994), *British Imperialism. Crisis and deconstruction 1914-1990*. London: Longman.
- Cannadine, David (2001), *Ornamentalism. How the British Saw Their Empire*. Lontoo: Allen Lane.
- Cell, John W., "Hailey, (William) Malcolm, Baron Hailey (1872–1969)". <http://www.odnb.com/view/article/33636>, viitattu 8.9.2011.
- Cheesman, David (2009), Butskell and the Empire. The House of Commons Prepares for the Scramble from Africa, 1946-56. *Commonwealth & Comparative Politics*, vol. 47, no. 3, 248-266.
- Cooper, Frederick (2002), *Africa Since 1940. The Past of the Present*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Dalyell, Tam, "Stewart, (Robert) Michael Maitland, Baron Stewart of Fulham (1906–1990)". <http://www.oxforddnb.com/view/article/39862>, viitattu 28.3.2012.
- Darwin, John (1980), Imperialism in Decline? Tendencies in British Imperial Policy between the Wars. *The Historical Journal* vol. 23, no. 3, 657–679. (JSTOR: JY)
- Encyclopedia Britannica Online, "The Sudan". <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/571417/The-Sudan>, viitattu 9.2.2011.
- Falola, Toyin (1999), *History of Nigeria*. Westport: Greenwood Press.
- Falola, Toyin (2002), *Key events in African history. A reference guide*. Westport: Greenwood Press.
- Fieldhouse, D.K. (1984), "The Labour Governments and the Empire-Commonwealth, 1945-1951". Teoksessa: Owendale, Richie (toim.), *The Foreign Policy of the British Labour Governments, 1945-1951*. Leicester: Leicester University Press.
- Flint, John (1983), Planned Decolonization and Its Failure in British Africa. *African Affairs*, vol. 82, no. 328, 389-411. (JSTOR: JY)
- Griffths, Ieuan L.I. (1993), *The Atlas of African Affairs*. London & New York: Routledge.
- Hall, Catherine (2006), "Introduction". Teoksessa: Hall, Catherine & Rose, Sonya O. (toim.), *At Home with the Empire. Metropolitan Culture and the Imperial World*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Hansard 1803-2005. "Fenner Brockway".
<http://hansard.millbanksystems.com/people/mr-fenner-brockway>, viitattu 20.9.2011.
- Hansard 1803-2005. "Roy Mason". <http://hansard.millbanksystems.com/people/mr-roy-mason>, viitattu 10.9.2011.
- Hargreaves, John D. (1988), *Decolonization in Africa* London: Longman.
- Hintjens, Helen M. (1999), Explaining the 1994 Genocide in Rwanda. *The Journal of Modern African Studies* vol. 37, no. 2, 241–286. (JSTOR: JY)
- Howe, Stephen (1993), *Anticolonialism in British Politics. The Left and the End of Empire 1918-1964*. Oxford: Clarendon Press.
- Hyam, Ronald (2010), *Understanding the British Empire*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ilie, Cornelia (2010), Introduction. Analytical perspectives on parliamentary and extra-parliamentary discourses. *Journal of Pragmatics* vol. 42, no. 4, 879–884. (JSTOR: JY)
- Ireland, George, "Hare, William Francis, fifth earl of Listowel (1906–1997)".
<http://www.odnb.com/view/article/65196> , viitattu 15.8.2011.
- Kennedy, Paul (1989), *The Rise and Fall of The Great Powers. Economic Change and Military Conflict from 1500 to 2000*. London: Fontana Press.
- Koselleck, Reinhart (2004), *Futures past. On the semantics of historical time*. New York: Columbia University Press.
- Kufuor, Kofi Oteng (1994), The Ghanaian Council of State as a Constitutional Second Chamber. *The International and Comparative Law Quarterly*, vol. 43, no. 4, pp. 934–945. (JSTOR: JY)
- Low, D.A. (1982), "The Asian Mirror to Tropical Africa's Independence". Teoksessa: Gifford, Prosser & Louis, W.M. Roger (toim.), *The Transfer of Power in Africa. Decolonization, 1940-1960*. London/New Haven: Yale University Press.
- Matthew, Henry Colin Gray & Harrison, Brian (2004), *Oxford Dictionary of National Biography*. Oxford: Oxford University Press.
- Morrison, Minion C.K. (2004), Political Parties in Ghana through Four Republics. A Path to Democratic Consolidation. *Comparative Politics*, vol. 36, no. 4, 421–442. (JSTOR: JY)
- Munro, J. Forbes (1976), *Africa and the International Economy 1800-1960*. London: J.M. Dent & Sons Ltd.

Murphy, Philip (1995), Party politics and decolonization. The Conservative Party and British colonial policy in tropical Africa, 1951-1964. New York: Oxford University Press.

Nicolson, I.F. (1969), The Administration of Nigeria 1900-1960. Men Methods and Myths. Oxford: Clarendon Press.

Nwabughuogu, Anthony I. (1981), The Role of Propaganda in the Development of Indirect Rule in Nigeria, 1890–1929. *The International Journal of African Historical Studies* vol. 14, no. 1, 65–92. (JSTOR: JY)

O'Higgins, Paul (1963), The Enahoro Case. *The International and Comparative Law Quarterly*, vol. 12, no. 4, 1364–1378. (JSTOR: JY)

Pearce, Robert (1984), The Colonial Office and Planned Decolonization in Africa. *African Affairs*, vol. 83, no. 330, 77–93. (JSTOR: JY)

Pellow, Deborah & Ghazan, Naomi (1986), Ghana. *Coping with Uncertainty*. Boulder: Westview Press.

Perelman, Chaïm (1982), *The Realm of Rhetoric*. Notre Dame: University of Notre Dame Press.

Porter, Bernard (2004), *The Absent-Minded Imperialists. Empire, Society and Culture in Britain*. Oxford: Oxford University Press.

Radi, Heather, "Bruce, Stanley Melbourne, Viscount Bruce of Melbourne (1883–1967)". <http://www.oxforddnb.com/view/article/32135>, viitattu 13.3.2012.

Rallings, Colin & Trasher, Michael (2007), *British Electoral Facts, 1832-2006*. Aldershot: Ashgate Publishing.

Rattansi, Ali (2007), *Racism. A Very Short Introduction*. Oxford University Press, Oxford.

Rich, Paul B. (1990), *Race and Empire in British Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.

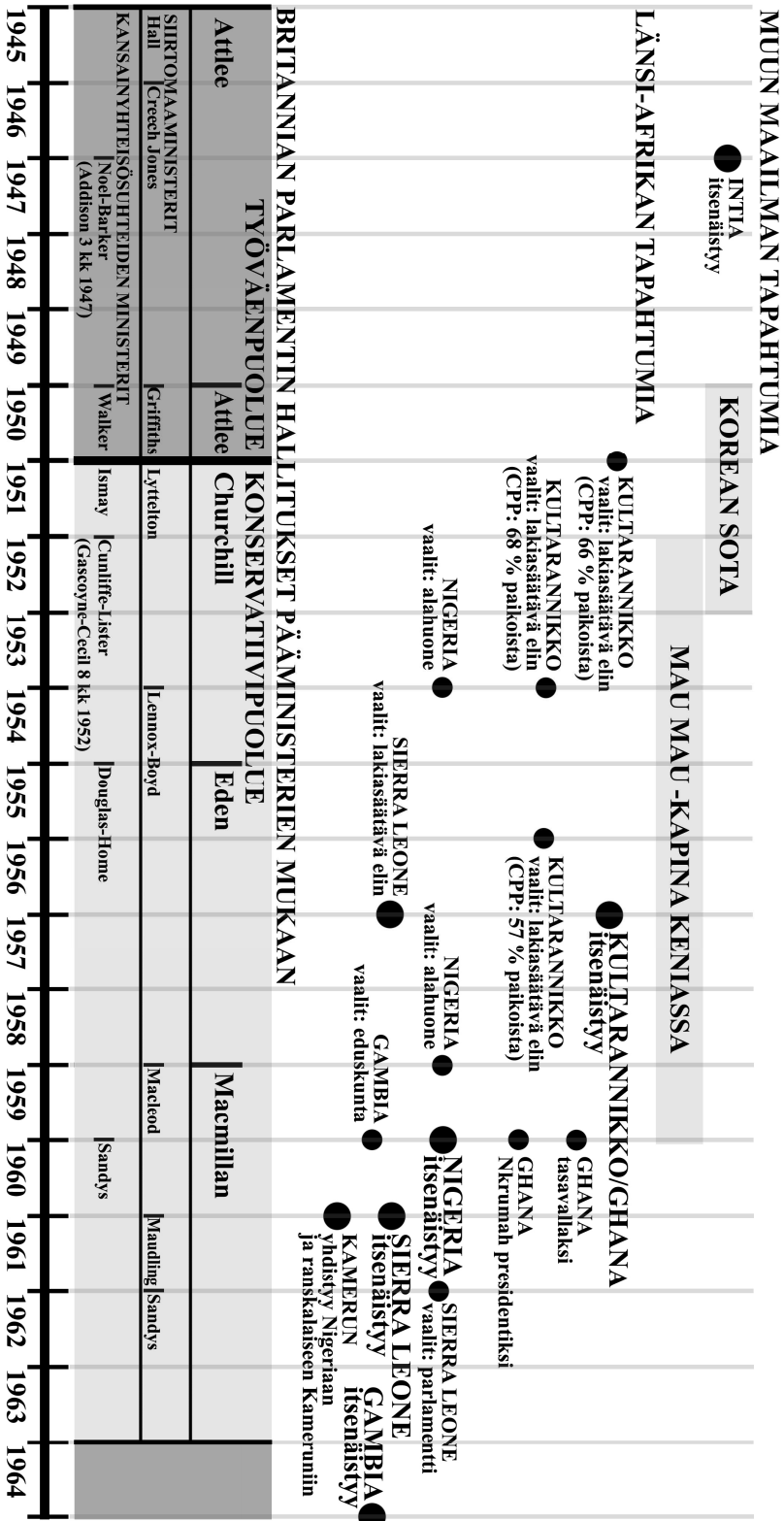
Robbins, Keith (1983), *The Eclipse of a Great Power. Modern Britain 1870-1975*. London and New York: Longman.

Shell, Donald (1988), *The House of Lords*. Philip Allan Publishers: Oxford.

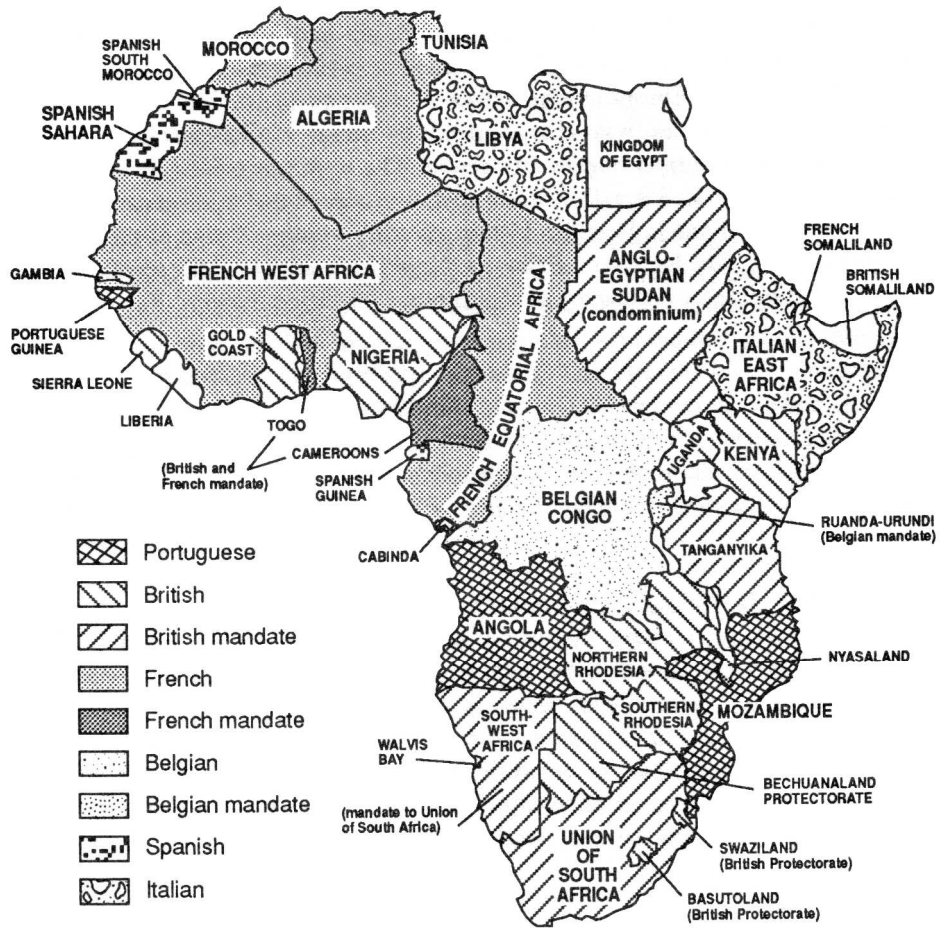
Saaka, Yakubu (1994), Recurrent Themes in Ghanaian Politics. Kwame Nkrumah's Legacy. *Journal of Black Studies*, vol. 24, no. 3, 263–280.

- Singh, Anita Inder (1985), *Keeping India in the Commonwealth: British Political and Military Aims, 1947–49*. *Journal of Contemporary History* vol. 20, no. 3, 469–481. (JSTOR: JY)
- Solomos, John (2003), *Race and Racism in Britain*. New York: Palgrave Macmillan.
- Skinner, Quentin (2002), *Regarding method*. New York: Cambridge University Press.
- Stockwell, Sarah (2000), *The business of decolonisation*. New York: Oxford University Press.
- Särkkä, Timo (2009), *Hobson's Imperialism. A Study of Late-Victorian Political Thought*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- The Colombo Plan Society, "History". <http://www.colombo-plan.org/history.php>, viitattu 15.3.2011.
- The Times Online, "Sir Victor Goodhew". <http://www.timesonline.co.uk/tol/comment/obituaries/article626056.ece>, viitattu 18.3.2011.
- Westminster Abbey, "Ian Fraser, Lord Fraser of Lonsdale". <http://www.westminster-abbey.org/our-history/people/ian-fraser,-lord-fraser-of-lonsdale>, viitattu 4.3.2011.
- Whiteman, Kaye, "Chief Anthony Enahoro obituary". <http://www.guardian.co.uk/world/2011/feb/08/chief-anthony-enahoro-obituary>, viitattu 4.1.2012.
- Wickins, Peter (1986), *Africa 1880-1980. An Economic History*. Cape Town: Oxford University Press.
- Wilding, Norman & Laundy, Philip (1972), *An encyclopædia of the Parliament*. London: Cassell.
- Wilson, Henry S (1994), *African decolonization*. London: Arnold.
- Ziegler, Philip, "Cavendish, Andrew Robert Buxton, eleventh duke of Devonshire (1920–2004)". <http://www.oxforddnb.com/view/article/93731>, viitattu 10.3.2012.

Liite 1: Aikajana vuosille 1945–1964.

Liite 2: Afrikan kartta

Lähde: Wilson 1994.